MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINIŲ TECHNOLOGIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

Socialinio darbo ištęstinių studijų programa

VITA ILONIENĖ

SU JAUNIMU DIRBANČIŲ SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRTYS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė: *doc. dr. Rita Raudeliūnaitė*

Vilnius, 2015

TURINYS

ĮVADAS 5
1. SOCIALINIO DARBO SU JAUNIMU TEORINĖ ANALIZĖ 9
1.1. Jaunimo definicijos aptartis 9
1.2. Jaunimo problemų tyrimo aspektai Europos Sąjungoje ir Lietuvoje 12
1.3. Jaunimo politika Lietuvoje ir Europos Sąjungoje 16
1.4. Socialinio darbo su jaunimu poreikio analizė 27
1.5. Socialinio darbuotojo darbo su jaunimu kryptys 31
1.6. Socialinio darbuotojo, dirbančio su jaunimu, kompetencijos 35
2. SOCIALINIO DARBUOTOJŲ DARBO SPECIFIŠKUMO DIRBANT SU JAUNIMU TYRIMAS 46
2.1. Tyrimo metodologija 46
2.2. Tyrimo organizavimas ir tyrimo dalyviai 48
2.3. Socialinio darbuotojo veiklos ypatumai dirbant su jaunimu dienos centruose: tyrimo rezultatų analizė 50
2.3.1. Jaunimo problemos 50
2.3.2. Socialinis darbas su jaunimu dienos centruose 58
2.3.3. Socialinio darbuotojo kompetencija dirbant su jaunimu 78
IŠVADOS 87
REKOMENDACIJOS 89
LITERATŪROS SĄRAŠAS 90
SANTRAUKA 98
SUMMARY 100
PRIEDAI 102

LENTELĖS

1 lentelė. Darbui reikalingos savybės 37
2 lentelė. Informantų charakteristika 48
3 lentelė. Jaunimo problemos 50
4 lentelė. Socialinio darbo poreikis dirbant su jaunimu 59
5 lentelė. Socialinio darbo su jaunimu veiklos kryptys 64
6 lentelė. Socialinio darbo metodai dirbant su jaunimu 71
7 lentelė. Socialinio darbuotojo vaidmenys dirbant su jaunimu 75
8 lentelė. Žinios reikalingos dirbant su jaunimu 79
9 lentelė. Vertybės reikalingos dirbant su jaunimu 81
10 lentelė. Įgūdžiai reikalingi dirbant su jaunimu 83
11 lentelė. Socialinių darbuotojų profesinis tobulėjimas 85

PAVEIKSLAI

1 pav. Problemos su kuriomis susiduria Lietuvos jaunimas 15
2 pav. Darbo su jaunimu strategija 19
3 pav. Socialinio darbuotojo kompetencijos 40
4 pav. Esminės socialinio darbuotojo veikti bendruomenėje kompetencijos 40
5 pav. Socialinio darbuotojo etinės kompetencijos elementai 41

ĮVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Lietuvos Respublikos jaunimo pagrindų įstatyme nurodoma, kad Lietuvoje jaunimu laikomas asmuo nuo 14 iki 29 metų amžiaus (2003). Pripažįstant jaunystės kaip esminio žmogaus gyvenimo etapo svarbą, jaunimas valstybės politikoje išskiriamas kaip atskira visuomenės grupė. Šio gyvenimo etapo stiprinimas, tinkamų ir palankių sąlygų jaunam žmogui vystytis sukūrimas, pagalba kokybiškai jo integracijai į visuomenę tampa svarbia socialinės politikos dalimi (Europos Komisijos baltoji knyga, 2002). Lietuvos Respublikos Jaunimo pagrindų įstatyme (2003) reglamentuota, kad jaunimo politika-tai sritis, kurioje sprendžiamos jaunimo problemos ir siekiama sudaryti palankias sąlygas formuotis jauno žmogaus asmenybei bei jam integruotis į visuomenės gyvenimą, siekiama visuomenės ir atskirų jos grupių supratimo bei tolerancijos jauniems žmonėms. Nors iš esmės šiandienos Europoje jaunimui sudaromos palankios sąlygos, bet kyla vis didesnis susirūpinimas, kad daugeliui jaunuolių neužtikrinamas geras gyvenimas (Jaunimo visapusiško švietimo, užimtumo ir dalyvavimo visuomenės gyvenime skatinimas, 2007).

„Jaunimo politikos koncepcijoje“ (2005) pabrėžiama, kad jaunimas susiduria su daugeliu problemų, t. y. nedarbas, informacijos apie jaunimo galimybes stoka, savirealizacijos problemos, glaudaus ryšio tarp jaunimo ir valstybinių institucijų stoka. Didelis vaikų skurdas, prasta sveikata, didelis mokyklą metančiųjų skaičius, pernelyg aukštas jaunimo nedarbo lygis rodo, kad reikia persvarstyti Europos investicijas į jaunimą ir imti investuoti anksčiau, atsižvelgiant ir į lemiamą šeimos vaidmenį (Jaunimo visapusiško švietimo, užimtumo ir dalyvavimo visuomenės gyvenime skatinimas, 2012). Europos Komisijos baltoji knygoje (2002) akcentuojama, kad darbas su jaunimu lemia jaunimo patekimą į darbo rinką, sėkmingą integraciją ir dalyvavimą visuomenės gyvenime. Tik dalyvaudamas mokyklos, gyvenamojo rajono, apylinkės, asociacijų gyvenime, jaunimas gali įgyti patirties ir pasitikėjimo, kurio jam reikia dabar ar prireiks vėliau darant žingsnį viešajame gyvenime. Darbo su jaunimu pagrindas neformalus jaunimo švietimas. Neformaliojo jaunimo švietimo Europoje esminė paskirtis-skatinti asmenybės tobulėjimą, aktyvų pilietiškumą, padėti spręsti žmonių integravimosi į darbo rinką problemas, užtikrinti individo socializacijos procesą (Knowles, 1990; Žemaitaitytė, 2003, 2007; Augustinaitis, 2004, 2010; Barros, 2012; Jovaiša, 2012; Colletta, 1996).

Kaip pažymi Smith (2002), neformalusis jaunimo švietimas dėl savo socialinio ir patyriminio pobūdžio suteikia kompetencijas, kurios leidžia jaunimui įsitraukti į bendruomenės gyvenimą, padeda suprasti darnaus bendro gyvenimo principus ir taisykles, plėtoti asmeninius gebėjimus atsakingai apsispręsti ir veikti sudėtingame šiandienos pasaulyje, ugdyti pagarbą tradicinėms gimtojo krašto ir pasaulio kultūros vertybėms. Jaunimo darbuotojų veiklos aprašas

(2013) akcentuoja, kad darbo su jaunimu veiklos tikslas-sudaryti sąlygas jauniems žmonėms integruotis į visuomenės gyvenimą bei įleisti juos atsakingai kurti asmeninį gyvenimą, sąmoningai ir aktyviai dalyvauti visuomeniniame bei profesiniame gyvenime. Darbas su jaunimu yra specifinė veiklos sritis, reikalaujanti socialinio darbuotojo intervencijos ir pagalbos. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad profesinė socialinio darbuotojo veikla, skirta ryšiams tarp žmonių ir jų aplinkos gerinimui siekiant sustiprinti asmenų ar jų bendruomenių prisitaikymo prie aplinkos galimybes bei padėti jiems integruotis visuomenėje. Socialinis darbuotojas skatina pokyčius visuomenėje ir suteikia galimybę jaunimui dalyvauti sprendžiant jų socialines problemas, didinant pačių atsakomybę ir nepažeidžiant jų orumo (2006).

Darbo su jaunimu tema susilaukė nemažo užsienio šalių mokslininkų dėmesio: Livock (2008), Watters (2008) atliko tyrimus, kurie atskleidė vaikų ir jaunimo, kaip tam tikrų socialinių grupių, kasdienybėje išgyvenamas asmenines ir socialines krizes. Mirchel ir kt. (2008) analizavo negatyvią aplinkos įtaką jaunimui. Apie pozityvų socioedukacinį palaikymą ir jo svarbą jaunimui rašė Rebecca ir kt., (2000). Jaunimo integracijos į darbo rinką, jų karjeros planavimo procesus nagrinėjo Holm (2001), Sherman (2009). Specifines jaunuolių nedarbo priežastis tyrė O‘ Higgins (2001). Jaunimo nedarbo, kaip socialinės atskirties, aspektą nagrinėjo Julkunen (2002), Lasonen (2006). Hammer (2003). Jaunimo neformaliojo ugdymo kokybės aspektus tyrinėjo Fennes ir kt. (2008), Chisholm (2006).

Lietuvos mokslininkai taip pat nagrinėjo darbo su jaunimu aspektus. Edukaciniu aspektu neformaliojo ugdymo įtaką pozityviajai socializacijai savo darbuose analizavo Barkauskaitė (2001). Juodaitytė (2004) ir Kvieskienė (2003), tyrinėjusios šiuolaikinius neformalaus ugdymo kokybės siekius socialinio darbuotojo veikloje, nustatė, kad jaunimo gyvenimo raida neatsiejama nuo sudėtingos sociokultūrinių, ekonominių ir politinių sąlygų sąveikos. Neformaliojo ugdymo turinį ir formas nagrinėjo ir aptarė Adamkevičienė (2004). Aramavičiūtė (2005) atskleidė mikro ir makro aplinkos įtaką asmenybės raidai, jos vertybinių nuostatų formavimuisi. Kaip asmenybės formavimuisi daro įtaką visuomenės normos atskleidė Gudynaitė (2000). Jaunimo tarpusavio santykių ypatumus atskleidė Prakapas (2001). Jonutytė (2007) socialinio darbo aspektu nagrinėjo sritis susijusias su jaunimo socialine atskirtimi. Lazutka ir kt. (2008) domėjosi socialinio darbuotojo rizikos veiksniais. Bagdžiūnienė (2001) aptarė ir akcentavo labai rimtą jaunimui tema-integravimąsi į darbo rinką ir su ja susijusias problemas.

Socialinis darbas Lietuvoje yra nauja, daugialypė profesija, reikalaujanti nuolatinės pozityvios reakcijos į visuomenės pokyčius. Remdamasis savo žiniomis, įgūdžiais, vertybėmis, socialinis darbuotojas planuoja, organizuoja ir teikia neformaliojo ugdymo paslaugas jaunimui. Socialinis darbuotojas, dirbantis su jaunimu, savo darbo praktikoje susiduria ne tik su sunkumais,

bet ir su socialinio darbo kompetencijos, metodologijos stoka. Norėdamas pagelbėti jaunimui jis atsižvelgia į visus jaunimo gyvenimo faktorius, tinkamas socialinio darbo kryptis, metodus, tinkamai įvertina jaunimo poreikius socialinio darbo kontekste, tikslingai planuoja pagalbos poreikį, užtikrina teikiamų paslaugų kokybę. Tačiau mokslinės literatūros analizė rodo, kad labai trūksta informacijos ir pačių socialinių darbuotojų išreiškiamos nuomonės, požiūrio apie jų, kaip specialistų, dirbančių su jaunimu, veiklos specifiškumą.

Probleminiai klausimai. Kokius socialinio darbo ypatumus, kylančias problemas ir perspektyvas, dirbdami su jaunimu identifikuoja socialiniai darbuotojai? Kokias būdais socialinis darbuotojas savo veikloje siekia, kad darbas su jaunimu būtų efektyvus ir visapusiškas?

Darbo objektas–su jaunimu dirbančių socialinių darbuotojų patirtys.

Darbo tikslas-teoriškai ir empiriškai atskleisti socialinio darbuotojo veiklos su jaunimu specifiką.

Uždaviniai:

1. Pateikti jaunimo, kaip socialinės grupės, charakteristiką.
2. Atskleisti jaunimo politikos Europos Sąjungoje ir Lietuvoje tendencijas.
3. Atskleisti socialinio darbo su jaunimu poreikį ir kryptis.
4. Atskleisti socialinio darbo specifiką, kylančias problemas ir jų sprendimo galimybes dirbant su jaunimu dienos centruose, remiantis socialinių darbuotojų patirtimi.

Tyrimo metodai: artimos darbo temai mokslinės literatūros ir dokumentų analizė; pusiau struktūruotas interviu; kokybinė turinio (content) analizė.

Darbo struktūra: magistro darbas sudarytas iš įvado, dviejų skyrių, išvadų, rekomendacijų, literatūros sąrašo, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis bei priedų. Darbo apimtis 101 puslapis be priedų. Magistriniame darbe pateiktos vaizdinės priemonės: 11 lentelių ir 5 paveikslai.

Pagrindinių sąvokų žodynas:

Darbas su jaunimu–socialinio, informacinio, edukacinio, kultūrinio ar kitokio pobūdžio veikla įgyvendinama kartu su jaunais žmonėmis ar jų grupėmis remiantis jų poreikiais, siekianti įtraukti, integruoti jauną žmogų į jo socialinę aplinką bei įgalinti jį sąmoningam ir aktyviam dalyvavimui asmeniniame ir visuomeniniame gyvenime (Atvirųjų jaunimo centrų ir erdvių koncepcija, 2010).

Gebėjimas–išugdytas, išlavintas gabumas atlikti tam tikrą veiklos dalį, remiantis įgytų žinių, įgūdžių, įsitikinimų bei vertybinių nuostatų visuma (Ivanauskienė ir kt., 2012).

Įgūdis–mąstymo, daiktinės, praktinės veiklos automatizuotas veiksmas, kuriam susidaryti reikia pratybų (Jovaiša, 2007).

Kompetencija–tai žmogaus kvalifikacijos raiška arba gebėjimas veikti, sąlygotas individo žinių, mokėjimų, įgūdžių, požiūrių, asmenybės savybių bei vertybių (Jucevičienė, Lepaitė, 2000).

Neformalus ugdymas–savarankiško mokymosi procesas, kuris vyksta įvairiose aplinkose, tačiau pasižymi planingumu, tikslingumu. Tai mokymasis pagal neformaliojo švietimo programas, kurio pabaigoje gali būti išduodamas mokymosi pasiekimus nurodantis pažymėjimas (Ivanauskiene ir kt., 2012).

Jaunimas–tai 14-29 metų visuomenės grupė, kuri ieško savo vietos ir bando įsitvirtinti visuomenėje (LR Jaunimo politikos pagrindų įstatymas, 2003).

Jaunimo organizacija–įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka įregistruota visuomeninė organizacija ar asociacija, kurioje ne mažiau kaip 2/3 narių sudaro jauni žmonės ar visuomeninės jaunimo organizacijos ar asociacijos (Žin., 2003, Nr. 119-5406).

Patirtis–įvairių žmogaus patirtų tikrovės pažinimo faktų bei veiklos būdų visuma. Profesinei kvalifikacijai labai svarbu ne tik mokymo programoje numatytas patirties (kaip žinių, mokėjimų, įgūdžių) įgijimas, bet ir savarankiškas įvairių profesinės veiklos charakteristikų pojūtis (Andrašiūnienė, 2007).

Socialinis darbas–tai profesinė veikla, kuria siekiama, kad žmonių gyvenimo kokybė ir socialinis funkcionavimas atitiktų tam tikrą visuomenės gerbūvio lygį (Večkienė, Povilaikaitė, 2005).

Socialinio darbo etika–specifinės profesinės socialinio darbo vertybės, kuriomis vadovaujamasi ir kurios nusako pageidautiną socialinio darbuotojo santykį su jo klientais, profesija, kolegomis ir pačiu savimi; praktikoje socialinio darbo vertybės įgyvendinamos remiantis etikos principais (Socialinis darbas, 2010).

Vertybės-sudėtingos nuostatos, kurių turinį sudaro mintys, vaizdiniai ir emocijos apie daiktų ir reiškinių reikšmingumą asmenybėms ir grupėms (Jovaiša, 2007).

Žinios–tai tikrovės pažinimo rezultatai, teikiantys žodinę ir simbolinę informaciją apie įvairius daiktus, reiškinius, jų savitarpio ryšius“ (Jovaiša, 2007).

Profesinės žinios-tai tam tikros veiklos srities ar veiklos rūšių kombinacijų pažinimo rezultatas, teikiantis žmonėms informaciją apie jose vykstančius procesus, reiškinius, faktus, dėsnius, savitarpio ryšius, darantis įtaką profesionalui būdingą mąstymo ir veikimo būdą bei sudarantis galimybes nuolatos vertinti, mokytis, keisti kintančią darbo ir gyvenimo aplinką (Daukilas, 2003)

1. DARBO SU JAUNIMU TEORINĖ ANALIZĖ

1.1. Jaunimo definicijos aptartis

Kiekviena jaunimo karta turi tik jai būdingas charakteristikas, kuriomis ji skiriasi nuo savo tėvų kartos ir kitų kartų, išplėtodama tik jai būdingas raiškos formas, priklausomai nuo ekonominio, socialinio, ideologinio ir politinio to meto gyvenimo.

Jaunimas tai visuomenės narių grupė, kurią sudaro asmenys, gyvenantys asmenybės formavimosi bei perėjimo prie savarankiško gyvenimo visuomenėje laikotarpiu (Zuoza, 2001). Jaunimas visuomenės narių grupė, apimanti asmenybės formavimosi bei perėjimo prie savarankiško gyvenimo visuomenėje laikotarpį išgyvenančius asmenis nuo 14 iki 29 metų (Baltoji knyga, 2002).

Nagrinėjant jaunimo sąvokos apibrėžties aspektus, pastebima, kad jaunimas dažniausiai apibrėžiamas įvardijant amžiaus ribas, o ne savybes, ypatumus ar poreikius. Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatyme (Žin., 2003, Nr. 119-5406) įtvirtinta nuostata, kad jaunu žmogumi laikomas asmuo nuo 14 iki 29 metų. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 1 str., vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau“ (Žin., 1995, Nr. 60-1501). Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (Žin., 1996, Nr. 33-807) reglamentuota, kad „vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme (Žin., 2003, Nr. 70-3170) paaugliu vadinamas asmuo nuo 16 iki 18 metų. Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatyme „vaikas tai kiekvienas žmogus, neturintis aštuoniolikos metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažįstama anksčiau“ (Žin., 2002, Nr. 35-1275). Toks pat jauno žmogaus amžiaus tarpsnis apibrėžtas ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime „Dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 30-995).

Psichologijos mokslo atstovai šį amžiaus tarpsnį vertina pasiremdami kitais kriterijais tai perėjimas iš vaikystės į jaunystę ir šis amžiaus tarpsnis sutampa su lytinio brendimo pradžia (Rajeckas, 2004). Kiti psichologijos mokslo atstovai teigia, kad jaunimo amžiaus tarpsnis gali būti grupuojamas atsižvelgiant į jauno žmogaus lytį: paauglystė- amžius nuo 13 iki 16 metų (vyrai); 12-15 metų amžius moterys; jaunystė-17 iki 21 metų vyrai ir nuo 16 iki 20 metų moterys (Gučas, 1990). Tuo tarpu Beresnevičienė (2003) paauglio ir jauno asmens amžiaus tarpsnį skirsto dar kitaip: „ankstyvoji paauglystė nuo 12 iki 18 metų; vėlyvoji paauglystė nuo 18 iki 22 metų; jauno suaugusiojo amžius nuo 23 iki 34 metų“ (p. 45). Kitas autorius Stewart (1994) taip pat išskiria „paauglio ir suaugusiojo amžiaus tarpsnių raidą: jaunesnysis paauglys, nuo 11 iki 15 metų amžiaus; vyresnysis paauglys, nuo 16 iki 20 metų amžiaus; jaunas suaugusysis, nuo 20 iki 39 metų amžiaus“

(cit. Beresnevičienė, 2003, p. 46). Atchley‘us siūlo skaidyti paauglio ir suaugusiojo amžių: „paauglystės amžius apibrėžiamas nuo 15 iki 20 metų; jauno suaugusiojo amžius apibrėžiamas nuo 20 iki 35 metų“ (cit. Beresnevičienė, 2003, p. 47). Pasak Vaičiulienės (2004, p. 14) „jauno žmogaus amžiaus apibrėžties įvairovė psichologijos moksle turi ir objektyvų pagrindą: individo raidai paauglystės laikotarpiu yra būdingi individualūs ir kultūriniai skirtumai. Fizinio, intelektinio, emocinio, socialinio subrendimo tempą lemia individualios raidos ypatumai ir aplinkos sąlygos. Atsižvelgiant į socialinį statusą, jaunimą galima skirstyti į besimokančius ir nepradėjusius savarankiško gyvenimo, o jų amžius svyruoja nuo 16 iki 18 metų, tęsiančius studijas arba tik pradedančius aktyvų ekonominį gyvenimą, o jų amžius svyruoja nuo 19 iki 24 metų, ir tie jauni žmonės, kurie jau ilgesniam laikui stabilizuoja savo gyvensenos ir socialinės elgsenos būdą, o jų amžius svyruoja nuo 2 iki 29 metų“. Įvairiose šalyse, priklausomai nuo jos kultūrinių, institucinių ir politinių veiksnių, jaunimo amžiaus tarpsnio apibrėžimas taip pat labai įvairūs. Paprastai daugelyje šalių žemesnioji amžiaus riba yra siejama su įstatymų numatytu amžiumi, kai yra baigiama mokykla. Tuo tarpu aukštesnioji amžiaus riba yra labai įvairi. Gruževskis (2005) nurodo, kad jaunimu Didžiojoje Britanijoje vadinami 16-18 amžiaus asmenys. Tuo tarpu Vokietijoje jaunimu laikomi asmenys nuo 15 iki 24 metų amžiaus. Italijoje jaunimo kategorijai priskiriami asmenys nuo 14 iki 29 metų amžiaus. Galima teigti, kad jaunimą apibrėžiantis faktas yra jų amžius. Pastaruoju metu yra pastebima, kad jaunimo amžiaus tarpsnis nėra nekintamas ir turi tendenciją ilgėti. Be to, jaunystės pabaiga nėra vien tik siejama su profesinio pasirengimo pabaiga, kai jaunimas pats gali užsidirbti pinigų ir gyventi savarankiškai. Europos komisijos Baltojoje knygoje (2002) nurodoma, kad dėl socialinės aplinkos, demografinių pokyčių, asmeninės ir kolektyvinės elgsenos, šeimos santykių ir darbo rinkos sąlygų pasikeitimo, labai smarkiai pakito jaunimo sociologinės, kultūrinės ir ekonominės ypatybės: pailgėjo jaunystės amžius, t. y. demografų pastebėjimu jaunimas tam tikrus amžiaus tarpsnius pasiekia būdamas vyresnio amžiaus, vėliau palieka formaliojo švietimo sistemą, vėliau pradeda dirbti ir sukuria šeimas; vaidmenų persipynimas, t. y. vienu metu jaunas žmogus yra studentas, dirba, sukuria šeimą. Jaunimas derina visus vaidmenis tarpusavyje, tam tikrame etape pereidamas nuo vieno vaidmens prie kito; kolektyvinio modelio silpnėjimas, t. y. asmeninis kelias tampa individualesnis, pasikeičia šeimos struktūra (Europos komisijos baltoji knyga, 2002). Šiuo svarbiu laikotarpiu žmogus įgyja ir sustiprina reikšmingus socialinius įgūdžius: atsakomybę ir savarankiškumą. Iš vyresniųjų globojamo ir auklėjamo vaiko jaunas žmogus tampa nepriklausoma asmenybe, kuri savarankiškai kuria savo paties ateitį, atsakingai priima sprendimus ir už save atsako. Jaunas žmogus yra ieškantis ir atviras, jis pamažu palieka artimiausios socialinės aplinkos – šeimos – erdvę ir kuria naujus socialinius ryšius už jos ribų (Dėl jaunimo neformaliojo ugdymo sampratos ir įgyvendinimo, 2008). Ypač svarbi tampa saviraiška ir galimybė laisvai priimti

sprendimus. Jaunystė–tai laikotarpis, kai asmuo savo aplinkoje atranda daug galimybių, tačiau kartu yra pažeidžiamas neigiamų įtakų, nes intelektiniai įgūdžiai nėra pakankamai susiformavę. Todėl svarbu šiam laikotarpiui skirti ypatingą valstybės ir visuomenės dėmesį, siekiant sustiprinti ir paremti jauną žmogų (Dėl jaunimo neformaliojo ugdymo sampratos ir įgyvendinimo, 2008).

Apibrėžiant jaunimo sąvoka, labai svarbus kriterijus yra vaikystės turinys. Jis apibrėžia požymius, kurie vaiką atskiria nuo suaugusiojo. Pagrindiniu skiriamuoju požymiu dažniausiai yra nurodoma asmens branda. Suaugęs asmuo savaime yra brandus, tuo tarpu vaikas toks dar nėra arba yra tik iš dalies. Teisiniu aspektu vaiko branda Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse apibūdinama taip: „nepilnamečiais laikomi asmenys iki 18 metų, tačiau pagal amžių skirstomi į dvi grupes: nepilnamečiai iki 14 metų, neturintys veiksnumo, ir nepilnamečiai nuo 14 iki 18 metų turintys dalinį veiksnumą“ (Žin., 2000, Nr. 74-2262). Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nepilnamečiais laikomi „asmenys nuo 14 iki 18 metų, o asmenys iki 14 metų mažamečiais“ (Žin., 2000, Nr. 89-2741). Galima teigti, kad jaunimo sąvoka apima ir kitas, visų pirma „vaiko“, „paauglio“ bei ”nepilnamečio” sąvokas. Kaip pažymi Sagatys (2006) „amžiaus kriterijus atspindi laiką, datą, kada vaikystė prasideda ir kada baigiasi“. Amžiaus, skiriančio vaiką nuo suaugusiojo, nustatymas atspindi vaiko psichologinės, fizinės brandos trūkumus bei poreikį apsaugoti vaiką nuo žalingo aplinkos poveikio ir išnaudojimo. Atkočiūnienės ir kt., (2012) teigimu „jaunystė kaip amžiaus tarpsnis yra unikalus, sudėtingas sociologiniu-demografiniu požiūriu, nes šio gyvenimo etapo turinį sudaro dviejų skirtingų socialinių statusų vaiko ir suaugusiojo derinys. Šiame amžiaus tarpsnyje jaunuolis siekia suaugusiojo statuso, kuris įgyjamas palaipsniui, įveikiant tam tikras įtampas ir problemas. Jaunystė laikoma sudėtingu, net kritiniu žmogaus gyvenimo tarpsniu. Šuo laikotarpiu žmogus ne tik formuojasi kaip asmenybė, priverstas savarankiškai daryti gyvenimiškus sprendimus. Jaunystės amžiaus tarpsnis yra labai atsakingas ir dėl to, kad daugumą suaugusiesiems būdingų vaidmenų jaunuoliai prisiima patys nuspęsdami“. Gailius ir kt., (2013) nurodo, kad „įvairiose kultūrose vaiko perėjimas į suaugusiojo vaidmenį buvo lydimas įvairių ritualų. Jis priklausė ne tik nuo individualaus elgesio ir brandos, bet ir nuo egzistuojančių visuomenės normų, taisyklių. Tik įvedus privalomą mokslą vaikams, sulaukusiems tam tikro amžiaus ir turintiems mokytis iki tam tikro amžiaus tam tikrus dalykus, pradėjo ryškėti jauno žmogaus, kaip specifinės visuomeninės grupės, kontūrai. Šiai grupei reikėjo atskiro dėmesio, nes buvo pastebėti ir pradėti vertinti ne tik kintančio kūno, bet ir mąstysenos bei elgesio pokyčiai.

Apibendrinant galima teigti, kad jaunimo sąvoka teisiniuose dokumentuose, mokslinėje literatūroje apibrėžiama remiantis jauno žmogaus amžiaus kriterijais. Rašant darbą ir nagrinėjant socialinio darbuotojo veiklos specifiškumą dirbant su jaunimu, bus remiamasi jaunimo politikos pagrindų įstatyme reglamentuota nuostata, kad jaunu žmogumi laikomas asmuo nuo 14 iki 29 metų.

1.2. Jaunimo problemų tyrimų aspektai Europos Sąjungoje ir Lietuvoje

Jaunimas-Europos Sąjungos socialinės vizijos prioritetinė sritis ir Europos ateitis priklauso nuo jaunimo. Tačiau daugelio jaunuolių galimybės ribotos (Europos Sąjungos jaunimo strategija, 2009). Europiečiai gyvena ilgiau, vėliau susilaukia vaikų, o jaunimo dalis visuomenėje mažėja. Šiuo metu 15–29 m. amžiaus grupė sudaro apie 19,3 % visų Europos gyventojų; prognozuojama, kad 2050 m. ši grupė sudarys apie 15,3 %. Tokie demografiniai pokyčiai turi įtakos šeimoms, kartų solidarumui ir ekonominiam augimui. Caton (2007) teigia, kad jaunimas yra labiausia pažeidžiama socialinė grupė, susidurianti su šiomis problemomis:

- nedarbas ir užimtumo stoka, t. y. vyraujantis ekonominis nestabilumas sukelia jaunimui įvairiausių problemų integruojantis į darbo rinką, o nedarbo pasekmė-finansiniai sunkumai, nusivylimas ir menkavertiškumas;
- antisociali veikla, t. y. užimtumo stoka, nukreipia jaunimą neigiama linkme, kuri lemia alkoholio, narkotinių medžiagų vartojimą, nusikaltimus, kuriais jaunimas išreiškia savo jausmus, siekia atkreipti į save dėmesį;
- įtampa tarp tėvų ir vaikų, t. y. kai jaunas žmogus siekia kuo greičiau pasiekti suaugusiojo statusą, nors nėra pasirengę prisiimti suaugusiojo atsakomybės, tuomet kyla įtampa tarp tėvų ir vaikų (Caton, 2007).

Tuo tarpu Europos Sąjungos strategijoje (2009) nurodytos šios specifinės jaunumui aktualios problemos: švietimas, užimtumas, socialinė įtrauktis ir sveikata. Todėl siekiant tinkamo ekonominio ir socialinio Europos Sąjungos vystymosi, ypač atsižvelgiant į globalizacijos procesus, žiniomis grįstą ekonomiką ir senėjančią visuomenę, kurioje labai svarbu sudaryti jaunuoliams sąlygas išnaudoti visas savo galimybes, itin svarbu suteikti jaunimui daugiau galių ir sudaryti palankias sąlygas tobulinti įgūdžius, dirbti ir aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime (Jaunimo visapusiško švietimo, užimtumo ir dalyvavimo visuomenės gyvenime skatinimas, 2007). Kaip galimybė mažinti jaunimo problemas Europoje pagrindinis dėmesys skiriamas jaunuolių švietimui. Jaunimo visapusiško švietimo, užimtumo ir dalyvavimo visuomenės gyvenime skatinimo programoje (2007) akcentuojama, kad švietimas–lemiamas jaunimo patekimo į darbo rinką, sėkmingos integracijos ir dalyvavimo visuomenės gyvenime veiksnys. Vis dėlto daug jaunų žmonių švietimo sistemą palieka neįgiję įgūdžių, kurių reikia norint sklandžiai pradėti profesinį gyvenimą. Europos Sąjungoje kone vienas iš šešių jaunuolių mokyklą palieka per anksti, vienas iš keturių suaugusiųjų (25–29 metų) nebaigia vidurinės mokyklos, bendrasis mokinių raštingumas ir mokėjimas skaičiuoti yra aiškiai nepakankami, todėl jiems kyla rimtų kliūčių norint mokytis profesinėje ar aukštojoje mokykloje, o jų ateitis visuomenėje ir šiuolaikinėje darbo rinkoje yra

neaiški. Visi šie faktai pagrindžia ir jaunimo nedarbo skaičiaus rodiklius, t. y. Europos Sąjungoje jaunimo (15–24 metų) nedarbas yra viena didžiausių Europos problemų. Nedarbas Europos Sąjungos 28 šalyse pasiekė beprecedentį lygį. 2003–2008 m. nedarbo lygis sumažėjo kiek daugiau nei 2 procentais, tačiau dėl finansų ir ekonomikos krizės padėtis vėl smarkiai pablogėjo(Jaunimo užimtumo didinimas, 2012). Nagrinėjant ataskaitą pastebima, kad nuo 2008 m. (metinis rezultatas) iki 2013 m. 2 ketvirčio (pagal sezoną pakoreguotas) nedarbo lygis Europos Sąjungos 28 šalyse padidėjo nuo 7,1 procentų iki 10,9 procentų (Jaunimo užimtumo didinimas, 2012). Pokyčiai, kuriuos per tam tikrą laikotarpį patyrė skirtingos darbo rinkos grupės, buvo panašūs; išimčių būta tik kelių. Pirma, panašu, kad jaunimo nedarbas jautriau reaguoja į verslo ciklą. Antra, prasidėjus krizei, vyrų nedarbas didėjo sparčiau nei moterų–iš esmės taip buvo dėl to, kad krizė labiausiai paveikė sektorius, kuriuose daugiausia dirba vyrai. Tai akivaizdžiai rodo didesnis bendro nedarbo, palyginti su moterų nedarbu, padidėjimas 2008–2009 m. Kalbant apie struktūrinius skirtumus, didesnis yra jaunimo, nekvalifikuotų darbuotojų ir trečiųjų šalių piliečių nedarbo lygis (Jaunimo užimtumo didinimas, 2012).

Detaliau nagrinėjant Europos jaunimo problemas, pastebima, kad kitas problemų spektras, su kuriuo susiduria jaunimas yra nesimokymas ir nedalyvavimas darbo rinkoje. 2008–2011 m. nedirbančių ir nesimokančių 15–24 m. jaunuolių dalis padidėjo 2 procentais iki 12,9 procentų. 2012 m. nedirbančio ir nesimokančio jaunimo dalis Europos Sąjungos lygmeniu dar padidėjo, tačiau kiek mažiau nei ankstesniais metais ir ne visose valstybėse narėse. Nedarbo lygis išlieka aukštas daugumoje valstybių narių, kuriose nedirbančių ir nesimokančių jaunų moterų yra kiek daugiau nei vyrų: 2012 m. jų buvo atitinkamai 13,4 procentų ir 12,9 procentų (iš viso–13,1 procentų). Šį reiškinį daugiausia lemia jaunimo nedarbo didėjimas, o ne su nepakankamu išsilavinimu susijęs neveiklumas (Europos komisijos bendroji užimtumo ataskaita, 2013).

2012 m. mokyklos nebaigusių asmenų dalis buvo 12,7 procentai, t. y. kiek mažesnė nei ankstesniais metais (13,4 procentai). Mokyklos nebaigimas tebelieka didelė problema: mokyklos yra nebaigę 5,5 mln. žmonių, iš kurių per 40 procentų yra bedarbiai. 2012 m. 12 valstybių narių lygis buvo žemesnis nei 10 procentų–tai vienas iš strategijos „Europa 2020“ tikslų. Daugiausia žmonių–daugiau kaip 20 procentų–mokyklos nebaigia. Siekdama, kad iki 2020 m. aukštąjį išsilavinimą įgytų bent 40 procentų piliečių, Europa daro pažangą**.** 2012 m. aukštąsias mokyklas buvo baigę 35,7 procentų žmonių (Europos komisijos bendroji užimtumo ataskaita, 2013).

Lietuvos atveju, norint žinoti realias jaunimui kylančias problemas ir iššūkius, nuolat organizuojami jaunimo situacijos tyrimai, kurie padeda atskleisti, kiek jaunimas yra išskiriamas kaip atskira visuomenės dalis bei kiek suvokiamas kaip išskirtinė socialinė grupė (Europos komisijos baltoji knyga, 2002). Taip pat siekiama išsiaiškinti jaunimo problemas, jaunimo

aktyvumą visuomenėje, jaunų žmonių vertybines nuostatas ir bendrą situacijos Lietuvoje ir Europos Sąjungos vertinimą. Pristatant svarbiausias šiuolaikinio jaunimo problemas, siūloma atsižvelgti ir į paties jaunimo nuomonę bei vietos savivaldos bendruomenės socialinę paramą jaunimui teikiančių specialistų požiūrį. 2004 metais buvo atliekamas Jaunimo situacijos tyrimas. Vienas pagrindinių šių tyrimų tikslų–analizuoti, kiek jaunimas yra išskiriamas kaip atskira visuomenės dalis bei kiek suvokiamas kaip išskirtinė socialinė grupė. Taip pat siekiama išsiaiškinti jaunimo problemas, jaunimo aktyvumą visuomenėje, jaunų žmonių vertybines nuostatas bei bendrą situacijos Lietuvoje vertinimą (Jaunimo-situacijos-tyrimai, 2004). Kaip atskleidė tyrimas, didžiausios problemos, su kuriomis susiduria jauni žmonės, yra žalingų įpročių plitimas, nedarbas bei mokamas mokslas. Žalingus įpročius kaip pagrindinę problemą įvardijo per 57 procentų apklaustų 14-29 metų jaunuolių. Antra problema - nedarbas (50 procentų), o mokamas mokslas atsidūrė trečioje pozicijoje (38 procentai). Net 99 procentai apklaustų 14-29 metų asmenų nurodė, kad jiems vertingiausia yra šeima. Jaunimo vertybių skalėje darbas yra antroje vietoje (97 procentai), trečioje-materialinė gerovė bei išsimokslinimas (po 97 procentus). Kaip mažiausiai svarbią jaunimas nurodė politiką (41 procentas). 64 procentų apklaustų jaunų žmonių nedirba jokio darbo. Iš jų 15 procentų teigė negalintys rasti darbo, likusioji dalis sakėsi nedirbantys, nes mokosi ar studijuoja. Didžioji dalis (56 procentai) respondentų pritarė nuomonei, kad darbu jaunimą turėtų aprūpinti Vyriausybė. Palyginti su 1997 m. atliktos Lietuvos jaunimo apklausos rezultatais, taip manančiųjų kiek sumažėjo – jų buvo 67 procentai. Tyrimo rezultatai parodė, kad retas jaunuolis imasi iniciatyvos pradėti savo verslą ir tokiu būdu sprendžia nedarbo problemą. Vos 3,6 procentų apklaustųjų turi savo verslą, o dauguma dirbančio jaunimo yra samdomi darbuotojai, t. y. 96 procentai (jaunimo-situacijos-tyrimai, 2004). Kalbant apie jaunimo problemas ir analizuojant atliktus tyrimus pastebima, kad jaunimo problemoms aiškiai turi įtakos dabartinės ekonominės, socialinės ir kitos situacijos Lietuvoje. Urmonienės (2004) atliktas sociologinis tyrimas, kuriame apklausti apskričių administracijos, rajono/miesto savivaldybių, nevyriausybinių organizacijų atstovai, teikiantys socialines paslaugas jaunimui. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, su kokiomis problemomis dažniausiai susiduria jaunimas, kokią pagalbą dažniausiai teikia specialistai jaunimui, susidūrusiam su įvairiomis problemomis. Tyrimas atskleidė, kad jaunimo problemos kyla dėl konfliktų šeimoje, piktnaudžiavimo psichotropinėmis medžiagomis, netinkamai leidžiamo laisvalaikio. Jolitos Buzaitytės-Kašalynienės (2012) atliekamu tyrimu, kuriame jaunimo problematikos populiaciją (generalinę visumą) sudarė jaunuoliai nuo 14 iki 29 metų, buvo siekiama sužinoti, su kokiomis problemomis susiduria jaunimas, kokius mato problemų sprendimo būdus. Tyrime jaunimo problemos buvo analizuojamos šiais aspektais: mokykla, laisvalaikis, draugai, gyvenamoji aplinka,

dalyvavimas, darbas. Tyrimo metu nustatyta, kad svarbiausios jaunų žmonių problemos Lietuvoje kyla dėl nedarbo, mokslo ir studijų problemų, nesutarimų su tėvais/globėjais (žiūrėti 1 paveikslą).

1 pav. Problemos, su kuriomis susiduria Lietuvos jaunimas.

Šaltinis. J. Buzaitytė-Kašalynienė, 2011.

Iš jaunimo situacijos tyrimo ataskaitos matyti, kad respondentai nurodė nedarbo, būsto, finansines, ekonomines problemas. Kaip išskirtinės jaunimo grupei pažymimos finansinės priklausomybės nuo tėvų, švietimo problemos. Paminėtos ir jaunimo laisvalaikio, užimtumo trūkumo problemos.

Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos paskelbtais duomenimis jaunimo nuo 15 iki 24 metų nedarbo lygis 2010 metais buvo 35,1 procentų, 2011 metais-32.2 procentų, 2012 metais-26.7 procentų, 2013 metais-21.9 procentų. Iš pateiktų duomenų matyti, kad jaunimo nedarbo lygio problema egzistuoja ir vis dar išlieka didelis jaunimo nedarbo skaičius. Nedarbą, kaip vieną aktualiausių šiuolaikinio jaunimo problemų, nurodė ir straipsnio autorės 2002 m. atlikto tyrimo „Jaunimo marginalizacija ir resocializacijos galimybės bendruomenėje“ respondentai–apskričių administracijos, rajono/miesto savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų darbuotojai, teikiantys socialines paslaugas jaunimui (Gailienė, 2000, p. 219).

Remiantis Statistikos departamento pateiktais duomenimis (2013) iš viso 2012–2013 mokslo metų pradžioje šalies švietimo įstaigose mokėsi ar studijavo 578,2 tūkstančiai mokinių ir studentų. 2012-2013 metais mokėsi 95 procentai, 14–19 metų amžiaus jaunuolių ir kas antras (52 procentai), 20–24 metų amžiaus gyventojas. 2012 metais 18–24 metų jaunimo, kuris neturi vidurinio išsilavinimo ir toliau nesimoko, dalis sudarė 6 procentus (2011 m.–7 procentus). Vidurinį ir aukštesnį nei vidurinį išsilavinimą įgijusio 20–24 metų amžiaus jaunimo dalis 2012 metais sudarė 89 procentai (2011 m. – 88 procentai).

Nedirbančių ir nesimokančių asmenų nusikalstamumas yra svarbi socialinė kompleksinio pobūdžio problema. Visuotinai pripažįstama, jog visuomenei naudinga veikla neužimtas individas ilgainiui demoralizuojamas, atsiranda įvairių neigiamų psichologinio, socialinio, finansinio pobūdžio padarinių. Kriminologiniai tyrimai rodo, kad nedirbantys ir nesimokantys asmenys pasižymi pačiu didžiausiu kriminaliniu aktyvumu (Babachinaitė ir kt. 2000).

Apibendrinant galima teigti, kad Europos Sąjungos ir Lietuvos jaunimas susiduria su šiomis problemomis: užimtumo stoka, nedarbu, išsilavinimo stoka, profesinių įgūdžių stoka. Jaunimo problemų specifiškumas suponuoja socialinio darbo poreikį ir socialinio darbuotojo pagalbos reikalingumą.

1.3. Jaunimo politika Europos Sąjungoje ir Lietuvoje

Jaunimo politiką galima apibūdinti kaip sistemų ir priemonių visumą, siekiančią kuo palankesnių sąlygų asmeninei jauno žmogaus brandai ir sėkmingai integracijai į visuomenę. Palankus ir aiškus teisinis reglamentavimas yra būtina sąlyga sėkmingai jaunimo politikos plėtrai (Atkočiūnienė ir kt. 2012).

Neseniai Europoje susirūpinta jaunimo užimtumu ir suvokta, kad jaunimo užimtumas turi būti valstybės prioritetas. Iki 2001 metų jaunimo politika buvo įgyvendinama atskirais etapais, kai priimti teisiniai dokumentai aprėpdavo tik tam tikras ir jaunimo užimtumo sritis (Henderson ir kt. 2009). Siekiant, kad jaunimo politika būtų įtraukta į kitas politikos sritis, 2001 metais Europos Komisija patvirtino Baltąją knygą „Naujas postūmis Europos jaunimui“ (Baltoji knyga, 2002). Šioje knygoje nustatytos pagrindinės Europos Sąjungos jaunimo politikos kryptys bei įtvirtinti jaunimo užimtumo prioritetai. Pažymėtina, kad šioje knygoje įtvirtintos nuostatos buvo perkeltos į Europos jaunimo paktą, reglamentuotos Europos jaunimo strategijoje bei strategijos „Europa 2020“ iniciatyvoje „Judus jaunimas“. Visi šie dokumentai leidžia efektyviau užtikrinti jaunimo užimtumo politiką nacionaliniame, regioniniame bei vietos savivaldos lygmenyje. Kitaip tariant, reglamentuota jaunimo užimtumo politika leidžia siekti geresnių sąlygų jaunimui integruotis į darbo rinką ir joje įsitvirtinti. Tam, kad jaunimo integracija būtų efektyvi, reikalinga pagalba-jaunimo informavimas ir konsultavimas darbo rinkos klausimais (Baltoji knyga, 2002).

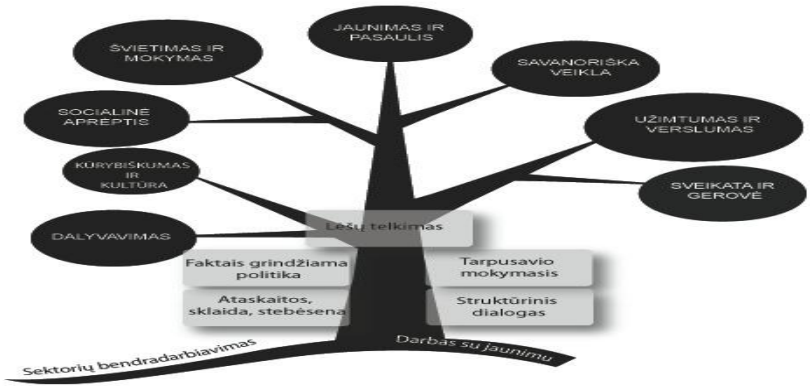
Svarbus Europos Sąjungos dokumentas, reglamentuojantis jaunimo politikos aspektus, yra Europos jaunimo paktas (Europos jaunimo paktas, 2005), kurio pagrindinis tikslas siekti jaunimo užimtumo ekonominio augimo, t. y. „unifikuotas ir nuoseklus požiūris į jaunimo politiką visose valstybėse narėse“. Šiame pakte pabrėžiama, kad Europos stabilumas priklauso nuo jaunimo integracijos į jį supantį visuomeninį gyvenimą bei kokybiškas jaunimo potencialo išnaudojimas, nes

jaunimas yra būsima darbo jėga, inovacijų, mokslinių tyrimų ir verslumo šaltinis (Europos jaunimo pakto įgyvendinimas ir aktyvus pilietiškumo skatinimas, 2005). Nagrinėjant šiame pakte pateiktus jaunimo užimtumo politikos gerinimo aspektus, pastebima, kad šie aspektai apima visas sritis: nuo jaunimo įtraukimo į procesą iki bendradarbiavimo santykių tarp jaunimo organizacijų, regioninės ir vietos valdžios institucijų, socialinių partnerių sukūrimo. Galima daryti išvadą, kad jaunimo įtraukimas į jų užimtumo politikos kūrimą, efektyvumo didinimą gali padėti pasiekti geresnių rezultatų. Taip pat šiame pakte išskirtos trys sritys: užimtumas, integracija ir socialinė pažanga; švietimas, mokymas ir mobilumas; profesinės veiklos ir šeimyninio gyvenimo derinimas (Europos jaunimo paktas, 2005). Šiame pakte numatytos jaunimo užimtumo politikos prioritetinės sritys papildo „Baltojoje knygoje“ aprašomas jaunimo užimtumo sritis. Galima teigti, kad tiek „Baltojoje knygoje“, tiek ir „Europos jaunimo pakte“ siekiama didinti jaunimo užimtumą, ir nurodytos gairės, kaip galima visa tai įgyvendinti, leidžia tikėtis efektyvesnio jaunų žmonių integracijos į visuomeninį gyvenimą, darbo rinką. Būtina pabrėžti, kad pakte paliečiama dar viena skaudi ir jaunimui aktuali problema-švietimas ir profesinis mokymasis. Ypač akcentuojamas švietimo, mokymo ir mobilumo šioje srityje užtikrinimas, t. y. nurodoma, kad bus siekiama turimus jaunimo įgūdžius pritaikyti prie esamos ekonominės ir socialinės situacijos. Taip pat nurodyta, kad bus siekiama mažinti asmenų, nebaigusių mokyklos, skaičių, numatyta skatinti jaunimo mobilumą, kuris galimas tik plečiant ir tobulinant jaunimo žinių ir įgūdžių spektrą, kuriant veiksmingą įgūdžių ir kvalifikacijų pripažinimo sistemą (Europos jaunimo paktas, 2005). Kalbant apie trečią sritį, kuri apima jaunimo profesinę veiklą ir šeimyninį gyvenimą, siekiama užtikrinti, kad būtų sudarytos sąlygos ir galimybės jaunimui derinti šeimyninius ir profesinius įsipareigojimus. Kitaip tariant, ši nuostata leidžia manyti, kad šeimas sukūrusiems jauniems žmonėms bus sudarytos galimybės naudotis vaikų priežiūros paslaugomis, plečiant jų tinklą, bei tuo pačiu kuriant naujas darbo organizavimo formas. Galima teigti, kad Europos jaunimo paktas labai aiškiai ir konkrečiai apibrėžia jaunimą, kaip tikslinę grupę, pabrėžia jaunimo užimtumo politikos svarbą trijose srityse bei akcentuoja jaunimo dalyvavimo šiame procese svarbą.

2007 metais Europos Komisija pateikė komunikatą “Jaunimo visapusiško švietimo, užimtumo ir dalyvavimo visuomenės gyvenime skatinimas“ (Komunikatas jaunimo visapusiško švietimo, užimtumo ir dalyvavimo visuomenės gyvenime skatinimas, 2007), kuriame pirmą kartą buvo iškelta būtinybė ir tikslingumas sukurti jaunimo strategiją, apimančią visas su jaunimo politika susijusias sritis. Taip pat pabrėžiama, kad siekiant efektyvios jaunimo politikos, būtinas visų valstybės valdžios lygių įsitraukimas. Šiame dokumente dar kartą akcentuojamas jaunimo užimtumo politikos įgyvendinimo visose jaunimo veiklos srityse reikalingumas, švietimas, profesinis tobulėjimas, atvira ir jaunimo poreikiams bei galimybėms pritaikyta darbo rinka. Siūloma

sukurti bei stiprinti abipusį ryšį tarp švietimo sistemos ir profesinio pasirengimo bei atėjimo į darbo rinką. Šio dokumento priėmimas padidina jaunimo galimybes ir apima daugiau sričių, kurios svarbios jaunimo poreikių bei interesų įgyvendinimo kontekste. Šio dokumento priėmimas ir įgyvendinimas bei jaunimo situacijos atskleidimas paskatino 2008 metais atnaujintoje Europos socialinėje darbotvarkėje išskiriamas jaunimo ir su jaunimo užimtumu susijusios sritis, siekiant integruoti jaunimo politikos aspektą į Europos Sąjungos socialinės politikos sritis (Komisijos komunikatas: galimybės, prieinamumas ir solidarumas Europoje XXI amžiuje, 2008). Šioje socialinėje darbotvarkėje akcentuojamas „Baltojoje knygoje“, „Europos jaunimo pakte“ apibrėžtos jaunimo užimtumo įgyvendinimo galimybės, tačiau dar pridedama nauja ir svarbi socialinė sritis, t. y. jaunimo mokymasis, švietimas, mokyklos nebaigusio jaunimo skaičiaus mažinimas, kova su socialine atskirtimi, jaunimo nedarbu, esamų darbo vietų nesaugumu bei nepakankamu atlygiu. Galima teigti, kad šis dokumentas labai svarbus užtikrinant jaunimo politiką socialinėje sferoje, nes apibrėžia ir parodo esamas problemas socialinės srities aspektu ir leidžia pamatyti daugiau jaunimą slegiančių problemų, kurių sprendimui reikalingas papildomų teisinių dokumentų rengimas ir specifinių galimybių numatymas.

2009 metais buvo priimta atitinkama Europos jaunimo strategija „Jaunimas. Investicijos ir galimybių suteikimas“, kurioje kalbama apie jaunimo nedarbą ir jo sukeliamas problemas (ES jaunimo strategija, 2009). Šioje strategijoje reglamentuotos jaunimo politikos kryptys dešimčiai metų, pabrėžiamas visų valstybės valdžios lygių įsitraukimas atvirojo koordinavimo metodo pagrindu, bendradarbiaujant ir koordinuojant veiksmus jaunimo politikos srityje. Remiantis naująja strategija, valstybės narės ir Komisija raginamos 2010–2018 m. laikotarpiu bendradarbiauti jaunimo politikos srityje, taikant atnaujintą atvirąjį koordinavimo metodą. Strategijoje visos valstybės narės raginamos organizuoti reguliarų ilgalaikį dialogą su jaunimu. Ši strategija skiriasi nuo kitų jaunimo užimtumo politikos strategijų tuo, kad ji buvo parengta konsultuojantis su valstybėmis narėmis, jaunimo organizacijomis ir jaunimu. Galima teigti, kad ši strategija išsamesnė, joje ir į jaunimo užimtumo problemas žvelgiama platesniame kontekste nuo investicijos į jaunimą iki didesnių galimybių jaunimui užtikrinimo, siekiant Europos Sąjungos žmogiškojo kapitalo atnaujinimo. Ši strategija suteikia daugiau galimybių jaunimui švietimo, užimtumo, integracijos į visuomenę procese, kartu stiprina jaunimo ir visuomenės bendrumą. Strategijoje numatytų tikslų ir uždavinių įgyvendinimas leistų efektyviau užtikrinti jaunimo užimtumo įgyvendinimo efektyvumą ir visapusiškumą (žiūrėti 2 pav.).

2 pav. Darbo su jaunimu strategija.

Šaltinis: ES jaunimo strategija. Investicijos ir galimybių suteikimas. Atnaujintas atvirasis koordinavimo metodas, taikomas sprendžiant jaunimo problemas ir suteikiant jiems daugiau galimybių, 2009.

Strategijoje yra aštuonios politikos (veiklos) sritys: švietimas ir mokymas, užimtumas ir verslumas, socialinė aprėptis, sveikata ir gerovė, dalyvavimas, kūrybiškumas ir kultūra, savanoriška veikla, jaunimas ir pasaulis. Strategija įgyvendinama naudojantis tokiomis priemonėmis, kaip faktais grindžiama politika, tarpusavio mokymasis, reguliarus pažangos ataskaitų teikimas, rezultatų sklaida ir stebėsena, struktūrinis dialogas su jaunimu ir jaunimo organizacijomis, Europos Sąjungos programų ir lėšų sutelkimas. Strategijoje į darbą su jaunimu žvelgiama kaip į su visomis veiklos sritimis susijusį veiksnį, o tarpsektorinis bendradarbiavimas laikomas esminiu principu.

2010 metais Europos Komisija priėmė iniciatyvą "Judus jaunimas", kurios tikslas yra užtikrinti, kad kokybiškas švietimas ir mokymas atitiktų jaunų žmonių reikmes ir kartu padidintu jų galimybes įsidarbinti (Judus jaunimas, 2010). Dar 2006 m. lapkričio 15 d. Parlamentas ir Taryba priėmė sprendimą Nr. 1719/2006/EB, nustatantį 2007–2013 m. programą „Veiklus jaunimas". Šis dokumentas yra minėtosios programos teisinis pagrindas visu jos trukmės laikotarpiu. Programa skirta 15–28 metų (kai kuriais atvejais-13–30 metų) amžiaus jaunuoliams. Jos tikslas–įkvėpti europiečiams aktyvaus pilietiškumo, solidarumo ir tolerancijos jausmą nuo paauglystės iki pilnametystės ir įtraukti juos į Sąjungos ateities formavimą (Judus jaunimas, 2010). Remiantis programa, skatinamas judumas ES viduje ir už jos ribų, neformalusis švietimas ir kultūrų dialogas, taip pat skatinama visų jaunų žmonių įtrauktis, nesvarbu, koks jų išsilavinimas, socialinė ir kultūrinė kilmė. Jaunuoliams padedama įgyti naujų įgūdžių, sudaromos galimybės įgyti neformalųjį ir formalųjį išsilavinimą, atkreipiant dėmesį į su Europa susijusius klausimus. Kitas aspektas-tai savanoriška veikla–esminė ne vienos Europos Sąjungos programos, pagal kurias daugiausia

skatinamas savanorių judumas, dalis. Minėtinos programos: „Veiklus jaunimas“ (pirmiausia padedant Europos savanorių tarnybai), „Erasmus+“ ir „Europa piliečiams“.

Šios strategijos pagrindinė mintis yra mažinti nebaigusių mokyklos asmenų skaičių, siekti, kad Europos Sąjungoje būtų ženkliai daugiau kvalifikuotų asmenų, pažangaus bei inovatyvaus jaunimo. Galima teigti, kad šia strategija siekiama, kad jaunimo užimtumas būtų esminis ir akcentuojamas visose jaunimo gyvenimo srityse, t. y. švietimo, socialinėje bei ekonominėje. Ši iniciatyva pradėta įgyvendinti 2010 metais, kaip strategijos “Europa 2010“ dalis, siekiant padidinti besimokančio jaunimo ir jaunimo užimtumo galimybes, kartu didinant dirbančio jaunimo skaičių, jaunimo gebėjimų ir įgūdžių stiprinimą. Galima teigti, kad „judus jaunimas“ iniciatyva nustato labai aiškius ir konkrečius tikslus jaunimo užimtumo politikos uždavinius valstybėms narėms ir viską sukoncentruoja į bendrą tikslą, t. y. siekti didesnio jaunimo užimtumo bei dalyvavimo darbo rinkoje. Akcentuotina, kad ši Europos jaunimo strategija bei iniciatyva „Judus jaunimas“ reglamentuoja dabartinę jaunimo užimtumo politiką ir nustato tikslus bei iškelia uždavinius ateinantiems dešimčiai metų. Be to, ši iniciatyva įpareigoja visas valstybes nares joje įtvirtintas nuostatas paversti ne tik veiksmais, bet ir priemonėmis, pritaikytomis prie šalyje vyraujančių socialinių, ekonominių ir kitų jaunimui svarbių aplinkybių.

2011 m. lapkričio 15 d. Komisija priėmė komunikatą „ES vaiko teisių darbotvarkė“ (Europos Sąjungos darbotvarkė, 2011). Jo tikslas–dar kartą patvirtinti, kad visos ES institucijos ir visos valstybės narės tvirtai įsipareigojusios skatinti, saugoti ir įgyvendinti vaiko teises visose susijusiose Europos Sąjungos politikos srityse ir užtikrinti, kad šis įsipareigojimas duotų konkrečių rezultatų. Ateityje tiesiogiai ar netiesiogiai įtaką vaikams daranti Europos Sąjungos politika turėtų būti kuriama, įgyvendinama ir stebima, atsižvelgiant į didžiausių vaiko interesų gynimo principą, kuris numatytas „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje“ (2010) ir „Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje“ (Žin., 1995., Nr. 60-1501).

Kalbant apie jaunimo ateities aspektus, pažymima, kad jaunimo integracija ir dalyvavimas švietimo srityje ir darbo rinkoje Europos visuomenėje tampa didžiuliu iššūkiu ir prioritetu, dėl to daugelis stebėtojų baiminasi, kad dėl bendro mokyklinių nesėkmių ir nedarbo poveikio jaunimas mano, kad jų galimybės išpildyti gyvenimo lūkesčius ir gyventi našiai smarkiai sumažėjusios.

„Erasmus+“ yra Europos Sąjungos švietimo, mokymo, jaunimo ir sporto programa 2014–2020 m. Ji skirta padėti valstybėms narėms veiksmingai panaudoti galimą Europos žmogiškąjį ir socialinį kapitalą. Ja taip pat patvirtinamas mokymosi visą gyvenimą principas susiejant paramą formaliajam, neformaliajam mokymuisi ir savišvietai (Jaunimo politikos ateitis, 2014-2020). Pasak Relief (2011), šiuo metu daugiau nei 5,5 mln. jaunų žmonių 28 Europos Sąjungos valstybėse narėse neturi darbo. Tai sudaro 23,4 procentus nedarbo lygio (kai kuriose šalyse–40 procentų), kuris

reiškia, kad daugiau kaip vienas iš penkių jaunų europiečių darbo rinkoje negali rasti darbo. Statistiniai duomenys liudija, kad jaunuoliai susiduria su specifinėmis socialinėmis ir ekonominėmis problemomis, ir tai rodo, kad jaunimo politikai būtini kitokie akcentai, labiau integruotas požiūris ir gerokai aktyvesni veiksmai Europos Sąjungos lygmeniu bei parama valstybėms narėms. Pabrėžtina, kad dabartinėmis, daug pastangų reikalaujančiomis socialinėmis ir ekonominėmis sąlygomis jaunuoliai turi įgyti vis daugiau žinių ir jiems keliami įvairiapusiški įgūdžių reikalavimai-tai reikmės, kurių vien formaliojo švietimo sektorius negali patenkinti. Mokymosi mokykloje ir praktikos nebepakanka norint visą gyvenimą išsilaikyti darbo rinkoje. Kaip niekada svarbu, kad formuojant žmogiškąjį kapitalą būtų skiriama dėmesio mokymuisi mokytis, socialiniams įgūdžiams, prisitaikymui (Jaunimo politikos ateitis, 2014-2020). Išnagrinėjus Europos Sąjungos priimtus teisinius dokumentus, aprėpiančius jaunimo padėties gerinimą ir jų problemų sprendimo galimybes, matyti, kad yra priimta pakankamai dokumentų, kurių įgyvendinimas ženkliai pagerins jaunimo padėtį Europos Sąjungos šalyse.

Kalbant apie Lietuvą ir nagrinėjant įstatyminę bazę, pastebima, kad tik 1992 m. dalies organizacijų pastangomis buvo įsteigta Lietuvos jaunimo organizacijų taryba (toliau–LiJOT), kurios pagrindinis tikslas–sujungti nacionalines jaunimo organizacijas ir regionines jaunimo organizacijų sąjungas. LiJOT ėmėsi intensyviai bendrauti su panašiomis užsienio organizacijomis, sėmėsi patirties Europos jaunimo politikos struktūrose, ėmėsi atstovauti Lietuvos jaunimo organizacijų interesams. Teisinė bazė, reglamentuojanti jaunimo politiką, šalyje pradėta kurti 1996 metais, patvirtinus Jaunimo politikos koncepciją. Tuo metu veikusios jaunimo nevyriausybinės organizacijos prisidėjo prie to, kad nacionalinėje Jaunimo politikos koncepcijoje būti įtvirtintos jaunų žmonių interesus patenkinančios nuostatos bei būtų pradėta plėtoti jaunimo politiką koordinuojančių ir įgyvendinančių struktūrų veikla. Pasak Biliūtės-Aleknavičienės (2004) 2003 metais Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Jaunimo politikos pagrindų įstatymą, kuriuo pereita prie teisiškai įtvirtintos jaunimo politikos įgyvendinimo. Priėmus pagrindinius teisės aktus, įtvirtinusius jaunimo politiką, kaip vieną iš valstybės politikos sričių, jaunimo politika Lietuvoje pradėjo vystytis pakankamai sparčiai. Tuo tarpu Frolenko (2008) pabrėžia, kad jaunimo politikos plėtrai didelę įtaką ėmė daryti efektyvus ir nepertraukiamas šalies ir savivaldybių institucijų bendradarbiavimas bei konsultavimasis su jaunimu ir jį atstovaujančiomis struktūromis. Tik tarpusavio bendravimo ir bendradarbiavimo pagrindu pagrįsta veikla į jaunus žmones pradėta žiūrėti kaip į atskirą, vieną aktyviausių visuomenės dalį, kuri prisiima įsipareigojimus ir atsakomybę dėl savo ir pačios valstybės ateities. Pirmasis teisės aktas–„Valstybinė jaunimo politikos koncepcija“ (1996). Lietuvai ruošiantis stoti į Europos sąjungą, buvo parengta atitinkama jaunimo politikos užimtumo didinimo strategija 2001-2004 metams, kuri aiškiai apibrėžė jaunimo užimtumo

ir darbo rinkos politikos strategiją, išskirdama jos prioritetinius tikslus, priemones, kurios buvo skirtos Lietuvos gyventojų užimtumo didinimui (2001). Visos priemonės skirtos tam, kad būtų efektyviai užtikrinamas ir pasiektas Europos Sąjungos valstybių vidutinis užimtumo lygis ar užtikrintas visapusiškas jaunimo užimtumas. Pabrėžtina, kad programoje numatyti įsipareigojimai labai aiškiai susieti su siekiu padidinti jaunimo užimtumą, t. y. verslo sąlygų gerinimas, efektyvus ir savalaikis žmogiškųjų išteklių panaudojimas, turimų profesinių įgūdžių tobulinimas efektyviai pritaikant profesinį mokymą prie esančių darbo rinkos poreikių bei gebėjimų įsitvirtinant darbo rinkoje stiprinimo. Šioje programoje reglamentuota, kad jaunimas yra būtent ta grupė, kuri susiduria su įvairiais sunkumais užimtumo užtikrinime bei patenkant į darbo rinką ir joje pilnavertiškai integruojantis.

Didelę įtaką savivaldybių jaunimo politikos raidai turėjo Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. rugsėjo 24 d. priimtas „Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo“ 7, 8 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. IX-1095 (2002), kuriame buvo įtvirtinta, kad vaikų ir jaunimo teisių apsauga tapo valstybės (perduotos savivaldybėms) funkcija. Praktiškai tai reiškė, kad 2003 metais visose savivaldybėse turėjo būti kuriamos jaunimo reikalų koordinatorių pareigybės, kurios išlaikomos iš valstybės biudžeto. Jaunimo reikalų koordinatoriams numatytos pagrindinės funkcijos–padėti savivaldybės institucijoms formuoti ir įgyvendinti savivaldybės jaunimo politiką.

2003 m. patvirtintas dar 2001 m. inicijuotas Jaunimo politikos pagrindų įstatymas (2003). Jis pirmą kartą įtvirtino jaunimo organizacijų bei jaunimo organizacijų tarybų sąvokas ir pripažino jų svarbą ir indėlį į jauno žmogaus asmenybės ugdymą; įvardytos atsakingos nacionalinio (VJRT) ir vietinio lygmens institucijos, įtvirtintas savivaldybių jaunimo reikalų koordinatorių, jaunimo reikalų tarybų, jaunimo organizacijų tarybų vaidmuo. Taip pat šiame įstatyme aiškiai reglamentuoti ir apibrėžti jaunimo politikos principai, jaunimo politikos įgyvendinimo sritys, įgyvendinimo organizavimas bei valdymas. Vadinasi, pagal šią koncepciją, jaunimo politika turi būti įgyvendinama remiantis subsidiarumo principu, t. y. sprendimai jaunimo politikos srityje turi būti priimami tuo lygmeniu, kuriame jie yra efektyviausi (2003). Jaunimo politikos pagrindų įstatymo 3 str., (2003), yra numatyta, kad sprendžiant su jaunimu susijusias problemas ir visus klausimus, valstybės ir savivaldybių institucijos turi bendradarbiauti bei kartu koordinuoti savo veiksmus šioje srityje. Numatyta būtina sąlyga-jaunimo ir jaunimo organizacijų įtraukimas. Pabrėžtina, kad šis įstatymas yra pagrindinis dokumentas, kuriuo remiantis įgyvendinama jaunimo politika Lietuvoje.

2004–2008 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje (2005) pirmą kartą atskira dalimi buvo įtrauktas Jaunimo politikos skyrius. Įgyvendinant programoje numatytas nuostatas ir priemones jaunimo politikos srityje, buvo tobulinama ir pildoma teisinė bazė. Įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatą „skatinti jaunimo organizacijų susitelkimą,

padedantį ugdyti pilietiškumą, spręsti jaunimo problemas karo prievolės atlikimo, švietimo ir mokslo, užimtumo ir apsirūpinimo būstu, laisvalaikio ir kultūros, socialinės ir sveikatos apsaugos, sporto, nusikalstamumo prevencijos ir kitose srityse, skatinti asocijuotų jaunimo struktūrų kūrimąsi ir veiklą, stiprinti jų sąveiką su vietos savivalda ir kaimo bendruomenėmis“ 2005 m. pabaigoje priimtos „Jaunimo politikos pagrindų“ įstatymo pataisos (2005), kuriose numatyta VJRT pertvarkyti į Jaunimo reikalų departamentą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Jaunimo reikalų departamentas) ir prie jo sudaryti Jaunimo reikalų tarybą, atliekančią patariamąją funkciją. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 14 d. nutarimu Nr. 898 (2007), buvo patvirtinta Jaunimo politikos plėtros savivaldybėse 2007–2009 m. programa, kurios tikslas – sudaryti sąlygas plėtoti jaunimo politiką savivaldybėse. Akcentuotina, kad įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatą „stiprinti jaunimo verslumo ugdymą. Siekti, kad kuo daugiau jaunų žmonių turėtų sąlygas pradėti savo verslą“, buvo parengta ir patvirtinta Nacionalinė jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008–2012 m. programa (2008), kurios tikslas–sukurti nuoseklią, efektyviai veikiančią jaunimo atsakingo verslumo ugdymo sistemą. Šios programos pagrindinis tikslas-sukurti efektyvią jaunimo verslumo sistemą, investuoti į jaunimo verslumo mokymą, remti jaunimo kuriamas įmones.

Įgyvendinant Jaunimo politikos plėtros savivaldybėse 2007–2009 m. programą, buvo patvirtinta daugybė jaunimo politikos teisės aktų. Reglamentuojant savivaldybių jaunimo reikalų koordinatorių veiklą, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. kovo 4d. įsakymu Nr. A1-68 „Dėl pavyzdinio savivaldybės jaunimo reikalų koordinatoriaus pareigybės aprašymo“ (2008), patvirtintas pavyzdinis savivaldybės jaunimo reikalų koordinatoriaus pareigybės aprašymas, kuriame įvardyta savivaldybės jaunimo reikalų koordinatoriaus paskirtis, specialieji reikalavimai, pagrindinės funkcijos bei atsakomybė. Jaunimo politikos savivaldybėse kokybės vertinimo metodikos ir jaunimo politikos savivaldybėse kokybės vertinimo aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. A1-157 (2008). Šis aprašas reguliuoja jaunimo politikos savivaldybėse kokybės vertinimo tikslą, uždavinius, principus, jo organizavimą, vykdymą ir atsiskaitymą. Savivaldybių jaunimo reikalų tarybų tipiniai nuostatai patvirtinti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009 m. sausio 8 d. įsakymu Nr. A1-4 „Dėl Savivaldybių jaunimo reikalų tarybų tipinių nuostatų patvirtinimo“ (2009).

Atviruųjų jaunimo centrų ir erdvių koncepcija, patvirtinta Jaunimo reikalų departamento direktoriaus 2010 m. balandžio 7d. įsakymu Nr. 2V-38-(1.4), plėtojant jaunimo politiką savivaldybėse, pasibaigus Jaunimo politikos plėtros savivaldybėse 2007–2009 m. programai, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. birželio 11 d. įsakymu Nr. A1-

234 (2010), patvirtinta Jaunimo politikos plėtros savivaldybėse 2010–2012 m. programa. Šios programos paskirtis-plėtoti jaunimo politiką savivaldybėse: skatinti jaunimo organizacijų kūrimąsi ir veiklą, stiprinti jų ryšį su savivaldybių institucijomis, kaimo bei miesto bendruomenėmis, tobulinti savivaldybių jaunimo reikalų koordinatorių veiklą, gerinti savivaldybių institucijų jaunimo politikos formavimo ir įgyvendinimo veiklą, tobulinti su jaunimu dirbančių specialistų bei savanorių kvalifikaciją, įdiegti ir koordinuoti jaunimo padėties stebėsenos ir jaunimo politikos savivaldybėse kokybės vertinimo sistemą.

2008–2012 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje (2009) numatytas Jaunimo politikos skyrius. Įgyvendinant programoje numatytas nuostatas ir priemones, 2010 m. gruodžio mėn. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino „Nacionalinę jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programą“ (2010), kurioje numatyti šie tikslai: užtikrinti įvairaus jaunimo poreikius atitinkančią socialinės apsaugos, švietimo ir sveikatos sistemų plėtrą; ugdyti sąmoningą, pilietišką, patriotišką, brandžią, kultūringą ir kūrybingą jauno žmogaus, gebančio būti aktyvia įvairialypės visuomenės dalimi, asmenybę; išplėtoti ir koordinuoti darbo su jaunimu sistemą ir užtikrinti jaunimo užimtumo infrastruktūros plėtrą; sudaryti palankias sąlygas nuosekliai ir kokybiškai jaunimo ir su jaunimu dirbančių organizacijų veiklai, siekiant aktyvesnio jaunimo į (si) traukimo į organizuotą veiklą; užtikrinti žinybų ir sektorių bendradarbiavimą plėtojant darnią, faktais ir žiniomis grįstą jaunimo politiką.

Dėl Nacionalinės Lietuvos Lisabonos strategijos 2000-2010 metų programos patvirtinimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime (2008) reglamentuojamas ir akcentuojamas darbo patrauklumo didinimas jaunimo atžvilgiu, jaunimo integracija į darbo rinką palaipsniui plėtojant įdarbinimo paslaugų infrastruktūrą. Šia programa siekiama mažinti jaunimo nedarbą, skatinti jaunimo verslumo įgūdžius palaipsniui plėtojant jaunimo neformalųjį švietimą, įgyvendinant ir jaunimo bei su jaunimu dirbančių organizacijų projektus. Šiame projekte numatyta jaunimo darbo centrų plėtra, tam tikrų priemonių, kurių paskirtis-informuoti jaunimą apie laisvas darbo vietas nekvalifikuotam jaunimui, leidžia tikėtis sumažinti nekvalifikuoto jaunimo nedarbą. Taip pat šia programa siekiama gerinti įvairių profesijų įvaizdį, sudaryti visapusiškas galimybes atlikti profesinę praktiką studentams, tuo pačiu užtikrinant tarpinstitucinį bendradarbiavimą tarp švietimo sistemos bei darbdavių. Kalbant apie Amsterdamo sutartį, galima teigti, kad tai pamatinis dokumentas, lėmęs bendrą Europos Sąjungos užimtumo politiką, nustatęs bendrus užimtumo politikos principus, numatęs pagrindinius veiksmus, kuriais siekiama suvienodinti valstybių narių užimtumo lygį (Parsons, 2001). Ši sutartis paskatino, kad užimtumo politika ir kiti su ja susiję socialiniai klausimai būtų reguliuojami Europos Sąjungos lygmeniu, bendradarbiaujant visoms Europos Sąjungos valstybės narėms, dėl to stabili jaunimo užimtumo politika tapo visų valstybių narių bendra

atsakomybe (Amsterdamo sutartis, 1999).

Nacionalinė jaunimo politikos 2011-2019 metams plėtros programa (2010), yra pagrindinis dokumentas, apibrėžiantis dabartinę jaunimo ir būsimą jaunimo politiką, išskiriami prioritetai, kuriais bus siekiama užtikrinti jaunimo integraciją į darbo rinką. Kaip matyti, programos įgyvendinimo laikotarpis yra devyneri metai, bet visos priemonės nacionaliniu lygmeniu yra aiškiai apibrėžiamos trejiems metams į priekį, ir pirmas priemonių įgyvendinimo planas buvo numatytas 2011-2013 metams (2010). Labai svarbus aspektas, kad į programos vykdymą numatoma įtraukti ir savivaldybes. Pabrėžtina, kad šia programa siekiama sukurti nuoseklią jaunimo politiką Lietuvoje, kuri sudarytų puikias sąlygas jaunimui bei kartu tobulinti jaunimo politikos nuostatus, numatytus jaunimo politikos įstatyme, jaunimo užimtumo organizavimą ir valdymą (2010). Akcentuotina, kad programoje numatytas jaunimo programos užimtumas išskiriamas ir įvardijamas kaip pagrindinė problema Lietuvoje. Vadinasi, įgyvendinant šią programą, galima tikėtis jaunimo užimtumo didinimo, todėl mažėtų ir jaunimo nedarbas, būtų ugdomi savarankiškumo, socialiniai, darbiniai įgūdžiai, paskata įgyti profesiją. Nagrinėjant „Nacionalinę jaunimo politikos 2011-2019 metams plėtros programą“ (2010) pastebima, kad ypatingas dėmesys skiriamas ir jaunimo švietimui, ir švietimo sistemos tobulinimui, kad kuo didesnis jaunuolių skaičius galėtų įgyti jų gebėjimus atitinkantį išsilavinimą, tobulintų žinias ir gebėjimus bei kartu įgytų kvalifikaciją, kurios labai reikia šiandieniniame gyvenime.

Tęsiant visų valstybių narių bendrų veiksmų koordinavimą jaunimo užimtumo politikos kontekste, priimant Lisabonos strategiją, pasibaigė 2000-2010 metų tikslas-paversti Europos Sąjungos ekonomiką „konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių ekonomika pasaulyje, jungiančią tvarų ekonomikos augimą, užimtumo didinimą ir socialinę sanglaudą“ (Lisbon European Council, 2000). Nagrinėjant dokumentą, pastebima, kad tikslas yra naujų darbo vietų kūrimas, tačiau tikslą sunku pasiekti, nes nebuvo sukurto ne vieno specializuoto akto ar numatytos gairės, kaip galima efektyviau pasiekti užsibrėžtą tikslą. Tačiau šios programos laikotarpiu nebuvo pasiekti visi užsibrėžti ir numatyti tikslai, nes jų buvo per daug. Nebuvo aiškiai suformuluoti bei nenumatyti uždaviniai, padedantys lengviau įgyvendinti tikslą (Lisabonos strategijos vertinimo dokumentas, 2010). Todėl buvo nuspręsta šią programą padaryti tęstinę, ir 2010 metais buvo patvirtinta strategija „Europa 2020”, kurios pagrindinis tikslas yra siekti pažangaus, tvaraus bei integracinio augimo. Siekiant įgyvendinti visus strategijoje numatytus tikslus, buvo parengtas nacionalinės reformų darbotvarkės projektas, kuriame numatytos nuostatos yra tampriai susijusios su jaunimo užimtumu (Nacionalinė reformų darbotvarkė 2010). Šios nacionalinės reformų programos pagrindinis tikslas yra mažinti mokyklos nebaigusių asmenų skaičių, gerinti praktinio bei profesinio mokymo infrastruktūrą, ugdyti karjeros planavimo gebėjimus, skatinti jaunimą tęsti mokslus profesinėse

mokyklose bei kartu įgyti tuo metu paklausią profesiją. Pabrėžtina, kad Nacionalinė reformų darbotvarkė apibendrina svarbiausias vykdomos ir planuojamos struktūrinės reformos siekiant kiekybinių strategijos „Europa 2020" tikslų. Strategijos „2020 m. Europa" prioritetai-pažangus, tvarus ir integracinis Europos Sąjungos ekonomikos augimas, kurių įgyvendinimas matuojamas kiekybiniais rodikliais (tikslais). Jie apima užimtumo, investicijų į mokslinius tyrimus ir eksperimentinės plėtros didinimą, energetiką ir kovą su klimato kaita, socialinės atskirties mažinimą ir švietimo plėtrą ES lygmeniu (2020 m. Europa, pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija, 2010). Pabrėžtina, kad šios strategijos nuostatos jaunimo užimtumo politikos srityje yra suderintos su Europos Sąjungos jaunimo strategija (ES jaunimo strategija. Investicijos ir galimybių suteikimas, atnaujintas atvirasis koordinavimo metodas, taikomas sprendžiant jaunimo problemas ir suteikiant jiems daugiau galimybių, 2009). Akcentuotina, kad šios strategijos priėmimas įneš žymų indėlį į jaunimo politikos užimtumo gerinimą, formavimą, nes numatyta į bendrą veiklą įtraukti jaunimą, jaunimo organizacijas, kurios padėtų į problemas pažvelgti iš jaunimo pozicijų.

Apibendrinant galima teigti, kad jaunimo politikos reglamentavimas Lietuvoje yra pakankamai išsamus ir apimantis visus jaunimo gyvenimo aspektus, t. y. švietimą, profesinį mokymąsi, darbo rinką. Galima teigti, kad Lietuva pakankamai investuoja į jaunimą ir, kurdama įvairias programas, siekia, kad jaunimas, gyvenantis Lietuvoje gautų tinkamą išsilavinimą, sugrįžtų į mokyklas, įgytų išsilavinimą, profesiją, jaustųsi pilnavertis darbo rinkoje ir visuomenėje. Tačiau tam, kad visos sukurtos programos, priimti įstatymai būtų tinkamai įgyvendinti ir jaunimo problemų mastas ženkliai sumažėtų, būtina dirbti su jaunimu, teikti tokias paslaugas, kurios geriausiai atitiktų jaunimo interesus ir poreikius. Kalbant apie jaunimo užimtumo politikos reglamentavimo aspektus Europos Sąjungoje, pastebima, kad visos valstybės narės, siekdamos kuo efektyvesnio ir didesnio jaunimo užimtumo, priima atitinkamas strategijas atsižvelgdamos į jaunimo poreikius, interesus bei esamą socialinę, ekonominę situaciją ir visas strategijas pritaiko jaunimo gerovės visapusiškam užtikrinimui.

1.4. Socialinio darbo su jaunimu poreikio analizė

Šiuolaikinėje rinkos ekonomikos visuomenėje vykstantys pokyčiai kelia naujus iššūkius visose gyvenimo srityse. Vertybių krizė, nedarbas, neužtikrintumas dėl darbo vietos lemia, kad tėvai nepakankamai laiko skiria bendravimui su vaikais, jų priežiūrai. Sudėtinga socialinė ir ekonominė šalies būklė lemia dalies visuomenės kultūrinių, ypač dorovinių, vertybių nuosmukį, dėl to vis daugiau paauglių niekur nesimoko ir nedirba (Šukytė, 2007). Nusikalsti linkusių suaugusiųjų ir bendraamžių jie įtraukiami į nusikalstamą veiką, girtuokliavimą, narkomaniją. Sumažėjęs vaikų ir

paauglių užimtumas, socialiai reikšminga veikla lemia mokyklos nelankymą, nusikalstamumą, dėl to atsiranda vis didesnė grėsmė šalies gyventojų genofondui, plinta socialinės našlaitystės reiškinys (Leliūgienė, 2003). ,,Įtraukiant moksleivį į aktyvią praktinę veiklą, ugdymo procesą, kaupiant dorovinio elgesio įpročius, svarbu kryptingai panaudoti mokymo ir popamokinės veiklos galimybes mokinių elgesio kultūrai formuoti‘‘ (Barkauskaitė, 2004, p. 21). Vaikų ir jaunimo laisvalaikio užimtumas tampa svarbiu prevenciniu veiksniu. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos užsakymu atliktas tyrimas ,,Vaikų skurdo ir socialinės atskirties mažinimo galimybės ir priemonės Lietuvoje‘‘ (2007) parodė, kad, siekiant spręsti vaikų skurdo ir socialinės atskirties problemas šalyje, tikslinga ne tik didinti šeimos pajamas, bet ir vaikų dalyvavimą visuomeniniame gyvenime. Neformalusis ugdymas tampa vis aktualesnis ir reikšmingesnis, nes vien formaliojo ugdymo metu įgytų žinių ir gebėjimų nepakanka sąmoningai, visapusiškai asmenybei ugdyti. Laisvalaikio kultūra turi didelę reikšmę asmenybei tobulėti. Tinkamas neformaliojo vaikų švietimo organizavimas ir įgyvendinimas atitraukia vaikus nuo beprasmio laiko leidimo, žalingų įpročių, nusikalstamumo. Dalyvaudami neformaliojo švietimo veikloje, vaikai ugdo kompetencijas, kurios leidžia jiems tapti aktyviais visuomenės nariais, savarankiškai spręsti gyvenime kylančias problemas (Paulavičiūtė, 2008). Mokslininkų išsakytos mintys rodo, kad jaunimas susiduria su daugybe problemų, kurių savalaikis sprendimas galimas tik įsikišus į procesą socialiniams darbuotojams (Europos Sąjungos strategija, 2009).

Mokslininkų Livock (2008), Watters (2008) teigimu, socialinis darbas įvairiomis savo formomis sprendžia sudėtingus ryšius tarp žmonių ir jų aplinkos. Šios veiklos pagrindinis tikslas – suteikti žmonėms galimybę tobulinti potencialius savo gebėjimus, praturtinti gyvenimą ir išvengti galimų disfunkcijų. Analizuojant socialinio darbuotojo veiklą, viena aktualiausių ir įvairių kompetencijų reikalaujanti sritis yra darbas su vaikais ir jaunimu. Ši veiklos sritis yra ypatinga tuo, kad vaikas ir/ar jaunuolis yra visuomenės dalis, jautriausiai reaguojanti į įvairias krizes ir kritines būkles, į savo kasdienybėje išgyvenamas asmenines ir socialines problemas. Mokslinėje literatūroje daugiausia dėmesio skiriama socialiniam darbuotojui, kaip asmeniui, dirbančiam su jaunimu. Kučinskas ir kt. (2000) akcentuoja, kad socialinis darbas-tai “veikla, kurios paskirtis yra sustiprinti žmogaus prisitaikymo prie aplinkos sugebėjimus, atstatyti ryšį su bendruomene, padedant jam integruotis į visuomenę ir skatinant kuo pilnavertiškesnį žmogaus socialinį funkcionavimą“. O socialinio darbuotojo tikslas, anot Kvieskienės (1999, p. 54), „padėti žmogui rasti išeitį, susidūrus su sunkumais, problemomis, siekiant harmoningesnio gyvenimo. Šios profesinės pagalbos objektas yra žmogus individas, šeima, žmonių grupė ar institucija, turintys sunkumų“. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (2006) pažymi, kad socialinis darbas–veikla, padedanti asmeniui, šeimai spręsti savo socialines problemas pagal jų galimybes ir jiems dalyvaujant, nežeidžiant

žmogiškojo orumo ir didinant jų atsakomybę, pagrįstą asmens, šeimos ir visuomenės bendradarbiavimu. Pasak Kvieskienės (2007), socialinis darbuotojas–tai pagrindinis pozityviosios jaunimo socializacijos proceso koordinatorius, dažnai ir sudėtingų pažeistos socializacijos atvejų vadybininkas, kurio uždavinys-situacijos diagnozavimas, pozityviosios socializacijos scenarijaus numatymas, veiklos planavimas, apmąstymas, kokie specialistai profesionalai bus reikalingi įgyvendinant siekį vadovauti bei daryti įtaką pozityviosios vaiko socializacijos procesui. Pozityvioji socializacija - tai yra pozityvių veiksmų politika, kurios pagalba atitinkami asmenys (ar jų grupės) „koreguoja socializacijos subjektų elgseną, siekia įtvirtinti kultūros pozityviuosius komponentus ir sudaryti užkardą visuomenei nepriimtinų šios kultūros elementų pasekmėms“. Bendriausias pozityviosios socializacijos tikslas–išmokyti vaikus, jaunimą ir suaugusiuosius savęs pažinimo, tobulinimo ir socializacijos proceso valdymo. Gebėjimas kurti, tyrinėti problemą, vadovautis sveiku protu, išmintimi ir kūrybine nuostata–tai penkios pagrindinės, pozityviosios socializacijos scenarijaus nuostatos (Kvieskienė, 2007). Gailius ir kt. (2013) teigia, kad svarbus darbo su jaunimu atspirties taškas yra jaunuolių fizinis ir simbolinis gyvenamasis pasaulis bei sąryšiai jų socialinėje erdvėje. Matant, kaip jaunas žmogus elgiasi kasdienybėje, galima kryptingiau ir lengviau pasirinkti veikimo būdus ir refleksijos pagalba koreguoti elgesį bei prisidėti prie jaunuolio „vis labiau besisekančios kasdienybės“ kūrimo. Jaunimo darbuotojų veiklos apraše 2013 m. gegužės 14 d., nurodoma, kad darbas su jaunimu–ugdomojo pobūdžio veikla su jaunais žmonėmis ar jų grupėmis jų laisvalaikiu, atsižvelgiant į jų poreikius, siekiant sudaryti sąlygas jauniems žmonėms integruotis į visuomenę bei įgalinti juos atsakingai kurti asmeninį gyvenimą, sąmoningai ir aktyviai dalyvauti visuomeniniame bei profesiniame gyvenime (2011). Darbas su jaunimu papildo formalųjį švietimą ir auklėjimą (ugdymą) šeimoje. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad darbą su jaunimu galima suskirstyti į formalųjį ir neformalųjį. Neformalus ugdymas įvairių mokslininkų darbuose yra aiškinamas kaip paties asmens sąmoningas apsisprendimas dalyvauti įvairioje veikloje, siekiant individualios raiškos (Baltoji knyga, 2002). Šio proceso esmė ir pozityvi jo plėtotė, norint mažinti šiuolaikinės globalizacijos nulemtas įvairias asmenų atskirties formas visuomenėje, slypi jų „reikalingume“ žmogui ir pačių šio ugdymo posistemių tarpusavio sąsajose. Vis dėlto dažnai minėtose institucijose dirbantiems socialiniams darbuotojams, kurių veiklos funkcijos tiesiogiai yra siejamos su socialinę atskirtį patiriančių vaikų, jų šeimų ir visuomenės tarpusavio ryšių stiprinimu, išsakoma kritika dėl aiškios neformalaus ugdymo sistemos apibrėžties ir vystymosi krypties nebuvimo, monotoniško ir panašių veiklos metodų pasikartojimo, kompleksiškai nesuderintos prevencinės veiklos vykdymo, skatina ieškoti esminių priežasčių, trukdančių užtikrinti minėto ugdymo kokybę (Ruškus ir kt., 2009). Galima teigti, kad, dalyvaudamas neformalioje veikloje, jaunimas gali įgyti ne tik bendro pobūdžio gebėjimų, bet ir išvengti patekimo į socialinę atskirtį.

Neformalusis ugdymas, pagal Kuenzi (2005), Watters (2008) ir kt. mokslininkus, yra pripažįstamas kaip geriausia problemų sprendimo alternatyva. Lietuvos Respublikos jaunimo pagrindų įstatyme (2003) nurodoma, kad neformaliojo ugdymo paskirtis yra ugdyti sąmoningą asmenybę, sugebančią atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, taip pat plėtoti jauno žmogaus socialines kompetencijas. Anot Kuenzi (2005) neformalusis ugdymas geriausia problemų sprendimo alternatyva, kadangi vaikas/jaunuolis gali būti stebimas per jį motyvuojančią natūralią, sukurtą konfliktinę ar kitą situacinę veiklą (mikro lygmuo). Thomas (2002) pažymi, kad neformalusis ugdymas vyksta ir mezo lygmenyje. Kitaip tariant, autorius šį mezo lygmenį pristato kaip tarpinę sistemą, kuri savyje integruoja informalųjį ir formalųjį ugdymą. Pasak autoriaus, ši ugdymo sistema jaunuoliui yra palankesnė tuo, kad atsiradęs savęs realizavimo poreikis skatina ne tik įvairių komunikavimo formų paiešką bendraujant su konkrečios teritorinės bendruomenės nariais bei asmenimis iš kitų bendruomenių, valstybinių institucijų, bet papildo ir ugdymosi procesą. Kaip nurodo Ogg (2005), „susikuriančios naujos komunikavimo ir saviugdos sąlygos mezolygmenyje išplečia rizikos situacijoje atsidūrusio jaunuolio veiklos galimybes ir nesėkmės atveju apsaugo jį nuo galimų kitų asmenų negatyvių vertinimų. Taip pat neformaliojo ugdymo pasirinkimas jaunuoliui-geriausiai tinkama pozityvios socioedukacinių raiškos galimybių kūrimo alternatyva“. Kitas lygmuo, reikšmingas dirbant su jaunimu ir teikiant neformalaus ugdymo paslaugas, yra makro lygmuo. Makro lygmenyje socialiniam darbuotojui keliamas tikslas savo veiklą sieti ne tik visuomeniniu, tačiau ir tarptautiniu mastu, kuriant politiką, propaguojant socialinius tikslus, orientuotus į įvairių aktualijų sprendimą. Vienas pagrindinių kriterijų, atskleidžiančių minėtų siekių įgyvendinimą, yra tarpusavio bendravimo ir bendradarbiavimo kokybė tarp įvairių žinybų (Juodeikaitė, 2012). Autorė pažymi, kad makro lygmenį sudarantys šie argumentai: vykdoma veikla yra neatsiejama valstybės formaliojo ugdymo politikos dalis; kuriant saugią aplinką, dalyvauja įvairios valstybinės, nevyriausybinės organizacijos ir institucijos, kurių specialistai jaunimui suteikia reikiamą pagalbą ir parama bei pagalba jaunimui teikiama individualiai, grupėmis bei kartu orientuojantis į specialistų komandos pagalbą (Juodeikaitė, 2012). Makro lygmenyje socialinis darbuotojas suprantamas, kaip „pilnametis asmuo, dirbantis su jaunais žmonėmis jų laisvalaikiu, siekiantis asmeninio ir socialinio jaunų žmonių tobulėjimo tiek per individualų darbą su skirtingais asmenimis, tiek dirbdamas su grupėmis bei turintis šiam darbui reikalingų kompetencijų“ (2013). Tačiau siekiant, kad darbas su jaunimu būtų visapusiškas, pasak Spierts (2003), organizuojant pagalbą jaunimui būtinas nuolatinis dėmesys jaunimo poreikiams ir interesams, taip pat svarbu laikytis šių pagrindinių principų siekiant sumažinti jaunimo socialinių problemų spektrą:

- **atvirumo,** t. y. atviras darbas kaip sistema yra atviras socialiniams kultūriniams pokyčiams, skirtingoms gyvenimo situacijoms, sąlygoms, pasaulėžiūroms ir stiliams bei orientuotas į jaunų žmonių poreikius. Priklausomai nuo vietinio konteksto, atvirumas reiškia paslaugų, darbo metodų, tikslinių grupių įvairovę, taip pat lankstų ir nebiurokratinį erdvių suteikimą, jų pritaikymą jaunimo reikmėms ir lankstų panaudojimą;
- **prieinamumo,** t. y. veiklos ir pasiūlymai jaunam žmogui yra nevaržomi registravimusi, naryste, įvairiais dalyvavimo mokesčiais ar kitais veiksniais, galinčiais riboti jaunų žmonių įsitraukimo galimybes. Visi veiklų pasiūlymai vyksta jaunų žmonių laisvu laiku, t. y. po pamokų, paskaitų, darbo ar kitų privalomų sisteminių įsipareigojimų, jauniems žmonėms patogioje vietoje.
- **savanoriškumo**–visi atviro darbo veiklos ar įsitraukimo pasiūlymai yra paremti jaunų žmonių savanoriškumu, t. y. laisvo apsisprendimo principu–skirtingai nei įvairūs būreliai, jie suprantami kaip neįpareigojantys tęstiniam (privalomam) įsitraukimui į veiklą, privalomai registracijai dalyvauti veikoje. Tai negalioja specifinei organizuojamai projektinei veiklai ar vykdomai jaunimo iniciatyvai, kurios gali būti viena iš atviro darbo sudedamųjų veiklų;
- **aktyvaus įsitraukimo (dalyvavimo)**–šiuo principu apibrėžiamas darbo su jaunimu būdas ir laikysena. Jis nusako jaunų žmonių įsitraukimą į bendrą sprendimų priėmimą. Sąlygos, kuriomis konkrečiai vyks atviras darbas, turi būti nustatytos kartu su jaunimu, įtraukiant jį į sprendimų priėmimą.
- **orientavimosi į jaunimo poreikius principas**, t. y. remiantis jaunų žmonių stebėjimais ir pastebėjimais apie juos , jų situacija, dirbama su situacijomis ir temomis, kurios juos domina arba yra svarbios. Taip pat reiškia būtinybę būti lanksčiam, vykstant spontaniškiems pokyčiams jaunų žmonių elgesyje bei jų poreikiuose. Tokiu būdu socialinio darbuotojo veikla įgauna ugdomąjį aspektą. Kokie socialiniame darbe jaunimo poreikiai gali būti patenkinti, labai priklauso nuo paties jaunimo darbuotojo kompetencijų, gebėjimų, tikslų, nuostatų, norų ir turimų resursų. Todėl šiame kontekste pagrindinis iššūkis yra nuolatinis balansavimas tarp jaunimo poreikių ir jaunimo darbuotojo norų, poreikių, interesų ir ugdomųjų intencijų atliepimo, kaip prioritetą iškeliant jaunų žmonių reikmes (Spierts, 2003).

Apibendrinant galima teigti, kad socialiniam darbuotojui, dirbančiam su jaunimu ir teikiančiam socialines paslaugas, keliamas tikslas-veiklą sieti ne tik visuomeniniu, tačiau ir tarptautiniu mastu, kuriant politiką, propaguojant socialinius tikslus, orientuotus į įvairių aktualijų sprendimą. Mikro lygmuo visas darbas orientuojamas į darbą su jaunuoliu ir jo šeima, mezo lygmuo, kur darbas orientuojamas į mažas grupeles ir makro lygmuo, kuriame mezgami bendradarbiavimo ryšiai, kuriami socialiniai tinklai, o tikslas-suteikti jaunimui savalaikes, kokybiškas ir pilnavertiškas paslaugas.

1.5. Socialinio darbuotojo darbo su jaunimu kryptys

Socialinio darbo svarba visuomenei bei valstybei lemia socialinio darbuotojo veiklos sudėtingumą ir kompleksiškumą. Socialinių darbuotojų profesinė veikla daro įtaka pokyčiams visuomenėje, padeda spręsti žmonių tarpusavio santykius, padeda stiprinti funkcinio egzistavimo visuomenėje ir žmonių išlaisvinimo gebėjimus, siekiant jų gerovės augimo (Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas, 2004). Kaip nurodo Pilipavičienė (2006) pastaruoju metu, sprendžiant daugumą socialinių problemų yra orientuojamasi į jau įvykusių reiškinių pasekmių likvidavimą, t.y. vadinamąjį „gaisro gesinimą". Šalyje trūksta bendro suvokimo, kad identifikavus bet kurią socialinę problemą tik jai užsimezgus, galima užkirsti kelią jos vystymuisi bei atsiranda galimybė šios problemos išvengti. Tačiau tam, kad socialinės problemos būtų sprendžiamos profesionaliai, t. y. produktyviai, socialinis darbuotojas privalo vykdyti įvairias veiklas. Produktyvia yra laikoma veikla, kuri pasižymi aukštais kokybės rodikliais (našumu, organizuotumu, optimaliu intensyvumu, optimalia įtampa, nepriklausymu nuo išorinių aplinkybių) ir siekiama teigiamų bei socialiai reikšmingų tikslų, tausojant specialisto sveikatą ir padedant jam tobulėti" (Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas, 2004). Pasak Žalimienės (2003), dirbdamas socialinis darbuotojas atlieka tam tikrus vaidmenis, o profesinį vaidmenį sudaro funkcijos, pareigos ir veiklos sritis. Žalimienė (2003) išskiria šias socialinio darbuotojo, dirbančio su jaunimu, veiklos sritis:

- poreikio nustatymas ir vertinimas, t. y. informacijos apie klientą surinkimas ir socialinės problemos išsiaiškinimas; kontakto su klientu užmezgimas;
- paramos planavimas, t. y. situacijos analizavimas ir vertinimas; paramos plano sudarymas;
- pagalbos teikimas, t. y. prevencinio darbo vykdymas; informacijos teikimas; konsultavimas; pokyčio įtakojimas; konkrečios paramos teikimas; tarpininkavimas, atstovavimas ir koordinavimas;
- paramos vertinimas, t. y. pokyčio apibendrinimas ir įvertinimas; galutinių rezultatų aptarimas;
- bendri veiklos organizavimo klausimai, t. y. bendradarbiavimas su socialiniais partneriais; savanorių įtraukimas; institucijos veiklos plėtojimas;
- profesinės veiklos tobulinimas, t. y. socialinės aplinkos sistemų analizavimas; teigiamas socialinių sistemų įtakojimas; socialinio darbo koncepcijos plėtojimas; socialinio darbo profesijos tobulinimas; socialinio darbo profesijos plėtojimas su išorinių kontaktų pagalba.

Tuo tarpu užsienio literatūroje yra išskiriamos socialinio darbuotojo veiklos kryptis-darbas komandoje, o socialinio darbuotojo veiklos tobulinimas išplečiamas nuo mokslinės iki metodinės

socialinių darbuotojų veiklos dirbant su jaunimu (Velazquez, 2009). Galima teigti, kad socialinio darbuotojo veiklos funkcijos ir vaidmenys priklauso nuo jaunimo poreikių ir problemų specifiškumo. Kučinskas ir kt. (2000, p. 17) teigia, kad socialinis darbuotojas, dirbantis su jaunimu, privalo įsisavinti savo vykdomos veiklos aspektus: tikslas, turinys, subjektas, valdymas, priemonės, sąlygos, aplinka, kontrolė, objektas, rezultatas. Socialinis darbuotojas turi gebėti numatyti, kokiomis priemonėmis bus siekiama užsibrėžto tikslo. Vadinasi, socialinis darbuotojas, dirbdamas su jaunimu, privalo turėti įvairių kompetencijų, kurios jam padėtų sėkmingai vykdyti numatytą veiklą. Socialinis darbuotojas privalo gebėti planuoti, analizuoti, valdyti, kontroliuoti.

Detaliau analizuojant socialinio darbuotojo, dirbančio su jaunimu, veiklą, pastebima, kad socialinis darbuotojas savo darbą pradeda nuo kliento situacijos įvertinimo. Tam, kad šis veiklos etapas būtų sėkmingas, socialinis darbuotojas, dirbantis su jaunimu, turi pasirinkti atitinkamą darbo metodą. Gvaldaitės (2005) teigimu, „praktinio darbo metodai yra bet kurios praktinio pobūdžio profesijos pagrindas. Metodais pagrindžiamas profesijos gebėjimas spręsti jai patikėtus tikslus, galiausiai–metodų patikimumas, populiarumas lemia profesijos vertinimą visuomenėje“. L. Gvaldaitė (2005) teigia, kad „pačia plačiausia prasme socialinio darbo metodas–tai planingas ir tikslingas socialinio darbuotojo veikimas, siekiant tvaraus pokyčio individo gyvenime. Svarbu pažymėti, kad metodinio veikimo tikslas yra ne tik individo esamos situacijos pokytis, jo dabartinių problemų sprendimas, bet ir asmens įgalinimas tolesnei savarankiškai ir sėkmingai gyvenimo praktikai. Vadinasi, socialiniu darbu metodiškai siekiama vidinio pokyčio–jo sampratų, savivokos, elgesio, veiklos, santykių su kitais kokybinio pasikeitimo. Tik šiuo atveju galima tikėtis, kad asmuo jausis pasiruošęs savarankiškai siekti savo ir aplinkinių gerovės, kurti savąją ateitį“ (p. 24). Darbo su jaunimu metodų pasirinkimas priklauso ir nuo socialinio darbuotojo profesijos, ir nuo klientų specifikos. Kiekvieno atvejo analizė, problemų identifikavimas ir jų apibrėžtis, veiklos srities numatymas-visa tai lemia darbo metodų pasirinkimą. Tai akcentuoja ir Vitkauskaitė (2001), Gvaldaitė (2005) teigdamos, jog, norėdamas padėti žmogui, darbuotojas remiasi metodinėmis žiniomis, t. y. atvejo analize, interpretacija, komunikacija.

Socialinio darbo metodų klasifikacija problematiška, kadangi nėra vienareikšmiško jų skirstymo. Užsienio literatūroje jau yra bandymų skirstyti socialinio darbo metodus ir sudarinėti tam tikras metodų klasifikacijas. Pavlenok (2004) socialinio darbo metodus siūlo skirstyti į tris grupes:

- sociologiniai–atlieka „pirminę socialinės informacijos funkciją, be kurios negalima praktinio socialinio darbo analizė, negalimas patirties kaupimas, jos apibendrinimas ir socialinio darbo veiksmingumo didinimas apskritai“.

- pedagoginiai-apima „suvokimo formavimo metodus, veiklos būdo formavimo metodus; pritarimo ir pasmerkimo metodus; asmenybės įtraukimo į kolektyvinę veiklą metodus; įsitraukimo į palaipsniui sudėtingėjančią veiklą metodus ir pedagoginės korekcijos metodus“.
- psichologiniai–apima „psichodiagnostikos metodus, psichologinės konsultacijos metodus, psichologinės atrankos metodus, socialinį psichologinį treningą ir autotreningą, elgesio, motyvacijos, bendravimo, savęs vertinimo korekcijos metodus“.

Tuo tarpu Zainyševa (2002) siūlo socialinio darbo metodus skirstyti taip:

- socialinius ekonominius, t. y. šiai grupei priklauso tie metodai, kurių pagalba specialistai gali paveikti „materialinius, moralinius, nacionalinius, šeimyninius ir kitus kliento socialinius interesus ir poreikius;
- organizacinius sprendimo metodus, t. y. jie sudaro „socialinių tarnybų organizacinės struktūros valdymo poveikio pagrindą, remiasi reglamentuojančiais, norminiais teisės aktais;
- psichologinius pedagoginius, t. y. įvairios terapijos, įvairių formų įtikinėjimas, socialinė psichologinė diagnozė, psichologinė korekcija, informavimas.

Bet Leliūgienė (2003) socialinio darbo metodus skirsto atsižvelgdama į organizuojamo darbo ir teikiamos pagalbos pobūdį:

- elgesio korekcijos metodai, t. y. darbo terapija, laisvalaikio organizavimo metodai, ugdymo ir auklėjimo metodai, įtraukimo į visuomenei naudingą darbą metodai, socialinės kontrolės metodai, socialinė pedagoginė globa;
- socialinio ugdymo metodai, t. y. „socialinės diagnostikos, socialinio pedagoginio darbo atviroje aplinkoje, projektų, kultūrinės animacijos, savipagalbos ir tarpusavio pagalbos, mokymo veikloje, ugdomosios veiklos patyrimo metodai;
- socialinio palaikymo metodai: „moralinio palaikymo, ugdomosios (auklėjamosios) pagalbos, edukacinės pagalbos, socialinės pagalbos metodai;
- aktyvaus apmokymo metodai, t. y. „savarankiško mokymosi ir mokymosi bendradarbiaujant, mokymo veikloje, tariamų problemų, vaizdinio mokymo metodus bei mokymą paskiriant individualų mokytoją;
- psichologiniai metodai, t. y. įvairios terapijos: darbo terapija, žodinė terapija, žaidimų terapija, muzikos terapija, šeimos terapija, estetinė terapija;
- problemos ar kliento tyrimo metodai, t. y. interviu, apklausa, stebėjimas; metodai, susiję su informacijos apie šeimą, bendruomenę ir dokumentavimu, bibliografinis metodas, sociokultūrinis monitoringas, atvejo analizė, situacijos analizė, tarpasmeninių santykių ir socialinės sąveikos analizės.

Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad socialinis darbuotojas, dirbdamas su jaunimu savo veiklą dažniausiai nukreipia šiomis kryptimis: individas, grupė ir bendruomenė. Individuali veikla skiriama asmeniškai individui. „Individualus darbas–tai veiklos kryptis, naudojama socialinių darbuotojų teikiant pagalbą individams, sprendžiant psichologines, socialines problemas, palaikant individualų ryšį su jais. Dirbdamas individualiai su jaunimu, socialinis darbuotojas susipažįsta su konkrečiai jaunimui būdinga padėtimi, identifikuoja kliūtis, numato individualią pagalbos eigą“ (Socialinis darbas: profesinė veikla, metodai ir klientai, 2010, p. 58). Johnson (2001) išskiria šiuos individualaus darbo elementus: aplinka (socialinė, fizinė, organizacinė) turi sudaryti galimybes ir duoti išteklių, kad visi individai galėtų kuo geriau realizuoti savo potencialą ir troškimus. Aplinka turi tenkinti bendruosius žmogiškuosius poreikius ir padėti įveikti sunkumus ir stresą. Individuali socialinio darbuotojo veikla su jaunimu tinkama jaunuolio krizės metu (Bitinas, 2010). Anot Vilkauskaitės (2001), paprastai klientai, kuriems taikomas individuali veikla, turi elgesio ir emocinių sutrikimų, išgyvena krizę („krizė suprantama kaip sudėtinga situacija, kuri sutrikdo individo pusiausvyrą. Aplinka negali patenkinti pagrindinių jo poreikių, kyla įtampa, perauganti į krizinę situaciją“) (Vitkauskaitė, 2001). Socialinis darbuotojas, dirbdamas su jaunu žmogumi individualiai, parodydamas asmeninį dėmesį ir vadovaudamasis krizių intervencijos modeliu, siekia nutraukti neigiamų patirčių grandinę, neleidžiančia individui normaliai funkcionuoti. Individualios veiklos taikymas, dirbant su jaunimu, pats svarbiausias siekiant kuo geriau pažinti jaunimą, išsiaiškinti jų poreikius, problemas. Bet tam, kad socialinio darbuotojo pasirinkta individualios veiklos kryptis būtų efektyvi, reikalinga turėti specifinius socialinio darbo įgūdžius, gebėjimus, kompetencijas.

Kita socialinio darbuotojo, dirbančio su jaunimu, veiklos sritis yra darbas su jaunimo grupėmis. Tokios socialinės veiklos rekomendacijos ir metodika pateikiama Gailiaus ir kt. „Darbo su jaunimo grupėmis vadove“ (2013). Šiame metodiniame leidinyje pabrėžiama, kad „socialinio darbo su jaunais žmonėmis metodai turi būti nukreipti į jaunimo gyvenamąjį pasaulį, o grupė neformaliajame ugdyme tarnauja kaip priemonė, kaip savotiškas visuomenės modelis (mini sociumas). Grupėje mokomasi aiškintis tarpasmeninius santykius, priimti bendrus sprendimus, dalintis darbais ir atsakomybėmis. Grupėje intensyvėja ir individualus ugdymasis“. Visi darbo su jaunimo grupėmis metodai yra orientuoti į patirtinį mokymąsi, nes jie ugdo jaunimo savarankiškumą, kūrybiškumą, pilietiškumą ir pan. Jie suvokiami kaip tam tikra bendradarbiavimo tarp socialinio darbuotojo ir klientų forma, padedanti spręsti konfliktus, kadangi leidžia atrasti atsakymus pasitelkus asmenines patirtis, suvokti savo galimybes, suteikia drąsos veikti, išryškina naujas asmenybės galias (Gailius ir kt. 2013). Galima teigti, kad socialinio darbuotojo darbo su grupe veiklos kryptis pasirenkama tada, kai aplinkos vaidmuo labai akivaizdus ir iškilusios

problemos siejasi su daugeliu panašių situacijų, kur poreikiai reikalauja platesnės koordinacijos, profilaktinės (ir kartu mokomosios) orientacijos.

Darbo su bendruomene veiklos sritis apima visuomenę, bendriją kaip visumą bei ją sudarančias institucijas, organizacijas, individus. Ši sritis pasirengusi teikti visuomenišką tarpusavio pagalbą, ieškoti išeities iš sudėtingos situacijos, pagerinti sąlygas ir pakeisti ar įkurti naujas institucijas (Lukoševičienė, 1999). Socialinis darbuotojas, dirbdamas su jaunimu ir taikydamas darbo su bendruomene veiklos metodą, siekia pritaikyti vertybių, tikslų, gyvenimo sąlygų ir žinių visumą individo ir jo aplinkos problemų sprendimui bei socialinės pagalbos klimato gerinimui.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinis darbuotojas, dirbdamas su jaunimu ir praktinę veiklą plėtodamas trimis kryptimis: individas, grupė ir bendruomenė, siekia kuo išsamiau išsiaiškinti jaunimo poreikius, problemas, efektyviau suplanuoti pagalbos priemones, parinkti tik tokius pagalbos būdus, kurie tinkamiausi individui, grupei, atsižvelgiant į kiekvieno kliento asmenybę.

1.6. Socialinio darbuotojo, dirbančio su jaunimu, kompetencijos

Šiandien profesinė veikla reikalauja atitinkamos kompetencijos, sugebėjimo savarankiškai, kokybiškai ir kūrybiškai, t. y. kompetentingai veikti tam tikroje profesijos srityje. Pasak Čepo (2009), kompetencijos sąvoka yra aktuali dėl profesinės veiklos turinio kompleksiškumo, kuris apima ne tik gebėjimą kokybiškai atlikti tam tikrą kiekį veiklos funkcijų, bet yra neišvengiamai susijęs ir su jų tarpusavio derinimu bei sąveika skirtinguose kontekstuose. Taigi, socialinis darbuotojas, norėdamas sėkmingai atlikti darbinę veiklą, turi įgyti žinių ir gebėti atlikti tam tikras veiklas bei užduotis.

Dažniausiai kompetencija yra apibūdinama kaip sugebėjimai, kurių reikia tam tikroms veikloms atlikti:

- kompetencija–griežtai specializuota gebėjimų, patyrimų, įgudžių, pajėgumų sistema, kuri yra būtina tam tikros specializuotos veiklos uždaviniams ir tikslams pasiekti (Weinert, 2001);
- kompetencija–rezultatyvumas, sugebėjimas atlikti darbe reikalingas užduotis (Ivanovič, Collin, 1997). Čia pabrėžiamas ne tik sugebėjimas, bet ir rezultatyvumas;
- kompetencija–konkretus gebėjimas atlikti vieną ar kitą socialinio darbo profesinį vaidmenį (Večkienė, 2007);
- kompetencija–būtinų darbo uždaviniui ar vaidmeniui atlikti mokėjimo įgūdžių, žinių ir gebėjimų derinys (Sokol, 2001);

- kompetencija-tai žmogaus kvalifikacijos raiška arba gebėjimas veikti, sąlygotas žinių, mokėjimų, įgūdžių, požiūrių, asmenybės savybių bei vertybių (Žydžiūnaitė, 2003);
- kompetencija yra suvokiama kaip darbo įgūdžiai ir standartai, o kompetentingumas - elgesys, kuriuo visa tai pasiekiama (Sanghi, 2010);
- kompetencija-tai žinios, įgūdžiai, gebėjimai, kurių individui reikia atliekant darbus ar profesines funkcijas (Rodriguez ir kt., 2002);
- kompetencija turi būti suvokiama, kaip naujos darbinės situacijos įveikimas, pasirenkant joje tinkamus veiklos modelius (Gedvilienė, 2008);
- kompetencija-gebėjimas atlikti tam tikrą operaciją ar užduotį realioje ar imituojamoje veiklos situacijoje (Laužackas, 2005).

Taigi, kompetencijos sąvoka mokslinėje literatūroje vartojama apibūdinant plataus diapazono sugebėjimus, kurie susiję su įgyta patirtimi, t. y. specializacija, meistriškumu, problemų sprendimu.

Lepaitė (2000) akcentuoja efektyvios veiklos aspektą kompetencijos apibrėžime. Kompetencija turi būti apibrėžta veikloje, o veikla-„laisvai pasirinktas žmogaus veikimas, kuris sudaro galimybes saviraiškai, pasitenkinimui ir autonomiškumui. Veikla-ne tik funkcijų atlikimas, bet ir žmogaus apsisprendimas pasirinkti, kokiais metodais veikti, kad rezultatas būtų pasiektas efektyviausiu keliu. Jucevičienė (2003, p. 71) kompetenciją apibūdina kaip „įgūdžius, gebėjimus ir vertybes, kurios išryškėja žmonių veikloje siekiant sėkmingo rezultato, kai jie atlieka tam tikras užduotis ir veikia tam tikromis aplinkybėmis“.

Lepaitė (2003, p. 23) išskiria dvigubą kompetencijos fenomeno prasmę, t. y. „elgseną, kurią, suskaidžius į atskiras dalis, galima stebėti ir įvertinti darbo vietoje“; kita vertus,-tai „holistinė kompetencija, t. y. gebėjimas įvertinti naują situaciją, pasirinkti tinkamus veiklos metodus ir nuolat integruoti dalykines bei profesines žinias“.

Jucevičienė, Lepaitė (2000, p. 45) teigia, kad „kvalifikacija yra formalus tam tikro įgyto išsilavinimo ugdymo institucijų patvirtinimas“. Tai vienas iš galimų šios sąvokos aiškinimo variantų. Kompetencijos terminas atspindi veiklos pasaulio interesus, žmogaus vertybes, požiūrius ir asmenines savybes, o jų įtaką kompetencijos struktūroje išryškina žmogiškųjų išteklių vadybos tyrimų aspektas. Vadybos tyrimų aspektas yra socialinio darbuotojo vertybinis pamatas, kurį sudaro asmeninės charakteristikos, turimos žinios, gebėjimai, įgūdžiai bei gebėjimas šias charakteristikas pritaikyti veikloje. Todėl galime teigti, kad „žinios, mokėjimai, įgūdžiai sąlygoja kvalifikacijos suteikimą, taip pat įvertinus gabumų, kurie veikia gebėjimų formavimąsi, svarbą bei žmogaus vertybes ir asmenines savybes, sukuriama kompetencijos (competence) šerdis ir visuminis (holistinis) pobūdis“ (Jucevičienė, Lepaitė, 2000, p. 47). Jucevičienė ir Lepaitė (2000),

akcentuodamos kompetencijos termino ir apibrėžimo esmingumą, teigia, kad kompetencijos terminas labiau atspindi veiklos pasaulio interesus, o žmoniškųjų išteklių vadybos tyrimų aspektas išryškina žmogaus vertybių, požiūrių ir asmeninių savybių įtaką kompetencijos struktūroje, „tai vertybinis pamatas ir asmeninės charakteristikos greta turimų žinių, įgūdžių ir gebėjimų juos taikyti veikloje, įgijus formalią kvalifikaciją sudaro žmogui galimybę tapti kompetentingu" (Jucevičienė, Lepaitė, 2000, p. 47). Laužacko ir kt. (2005) sudaryta schema parodo, kad kompetenciją sudaro šios dalys, t. y. žinios (teorinės ir praktinės) → gebėjimas/mokėjimas (pasiekiama naudojant turimas žinias netipiškose ir nepasikartojančiose situacijose) → gebėjimas/įgūdis (pasiekiama kartojimo būdu) → kompetencija (įgyjama sujungiant turimus gebėjimus su patirtimi ir konkrečia veiklos patirtimi) → kvalifikacija (apibrėžiama kaip išbaigtas profesinis pasirengimas tam tikrai veiklai). Taigi kompetenciją sudaro asmeninės savybės, vertybės, požiūriai bei įgyta kvalifikacija. Tai patvirtina daugelio mokslininkų atliktos kompetencijų analizės.

Bendrosios kompetencijos. Jakuninas (1998) išskiria vidinius sėkmingo specialistų mokymo ir ugdymo kriterijus: bendroji ir profesinė kompetencija, profesinis kryptingumas ir motyvacija mokytis, aktyvumas, mąstymo savarankiškumas, kūrybiškumas ir gebėjimas valdyti save. Žmonių gebėjimus veikti sąlygoja trys faktoriai: žinių plėtimas, alternatyvios galimybės ir individuali varomoji jėga, arba vidinė ir išorinė motyvacija. Kompetencijos pirmiausia siejamos su žinių poreikiu. Galima daryti prielaidą, kad, siekdamas įgyti kuo daugiau kompetencijų, kiekvienas žmogus privalo ugdytis savyje poreikį siekti gauti kuo daugiau žinių ir tų žinių turi būti siekiama motyvuotai, t. y. žinant, kokiu tikslu jos siekiamos.

Sakalas (2003), Leonienė (2001), Baranauskienė (2002) teigia, kad kompetencijos įgyjamos tinkamai pasinaudojus asmeninėmis savybėmis ir išskiria kiekvienam darbui reikalingas savybes (žiūrėti 1 lentelę).

1 lentelė. Darbui reikalingos savybės

Darbui reikalingos savybės	Aktyvumas
	Savimonė
	Gebėjimas mokytis
	Mokėjimas dirbti grupėje
	Komunikabilumas
	Noras bendrauti
	Atsakomybės jausmas
	Identifikavimas ir organizacija
	Pakantumas kritikai

Šaltinis: Darbui reikalingos savybės pagal (Sakalą, 2003); Leonienę (2001); Baranauskienę (2002).

Taigi, kiekvienas žmogus, siekdamas dalyvauti darbinėje veikloje, turi išsiugdyti aukščiau išvardintas asmenines savybes, kurios padėtų lavinti ir ugdyti reikalingas kompetencijas. Kiekvienas darbuotojas turi ne tik teorinį, bet ir praktinį pasirengimą darbui. Bagdonas, Kazlauskienė (1997, p. 42) teigia, kad „žmogaus darbingumas priklauso nuo įgimtų savybių–kūno fizinio sudėjimo, protinių sugebėjimų, amžiaus bei išmoktų savybių–pasirengimo ar apmokymo darbui, darbo metu sukauptos patirties“. Skiauterienė (2001, p. 34) teigia, kad „šių dienų sąlygomis nuolatiniam užimtumui ir efektyviam darbui užtikrinti asmuo turi pasižymėti šiomis kompetencijomis: žodine, matematine, vaizdine, muzikine, socialine, asmenine, gebėjimu prisitaikyti, lankstumu, gebėjimu išsiugdyti naujus įgūdžius, bendravimo įgūdžiai, gebėjimas spręsti problemas, pasitikėjimas savimi, gebėjimas adaptuotis komandoje, kolektyve ir mokymasis visą gyvenimą. Taigi, kompetencijos svarbios kiekvienam žmogui įsitraukiant į naują veiklą, adaptuojantis socialinėje aplinkoje, kolektyve, darbe. Žmogus, pasižymintis išlavintomis kompetencijomis, gali tinkamai pasirinkti bet kokią veiklą, kurioje jis gerai jausis, nes gebės viską tinkamai atlikti.

Gruževskis ir kt. (2007) teigia, kad žmogus, norėdamas įsitvirtinti darbo rinkoje, kilti karjeros laiptais, turi pasižymėti geromis asmeninėmis savybėmis. Galima teigti, kad bendrosioms asmens kompetencijoms didelę įtaką turi asmeninės savybės.

Palujanskienė (2006) teigia, kad individas, planuojantis savo karjerą kaip kilimą pareigybėmis, turi turėti tam tikrų savybių, kaip antai: tai drąsa, įžvalgumas, inteligencija, sugebėjimas įtikinti, rūpestingumas. Taigi, asmeninės savybės turi įtakos žmogaus išsiugdytoms kompetencijoms. Vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių karjeros sėkmę bei pasitenkinimą darbu, yra žmogaus asmeninių savybių ir tam tikroje veiklos srityje keliamų reikalavimų dermė. Pasak Stanišauskienės (2003), kiekvienas žmogus unikalus savo polinkiu rizikuoti, bendravimo stiliumi, humoro jausmu ir kitomis savybėmis. Remiantis Gumuliauskiene ir kt. (2002), galima teigti, kad lankstumas ir prisitaikymas tampa svarbiausiomis asmens savybėmis besikeičiančiame pasaulyje. „Bendrųjų kompetencijų ugdymo technologijų modernizavimas profesiniame rengime“ (2005) nurodoma, kad šiuolaikinės globalios visuomenės pokyčių kontekste bendrosios kompetencijos yra visuomeninio ir profesinio gyvenimo reguliatorius, žmogaus saviugdos ir brandos, asmenybės raiškos perspektyvos, profesinio mobilumo, bendra socialinio, politinio ir kultūrinio žmonių bendravimo prielaida.

Apibendrinant galima teigti, kad bendrosios kompetencijos, t. y. žinios, įgūdžiai, gebėjimai, požiūriai, vertybinės nuostatos, asmeninės savybės, reikalingos profesinei veiklai atlikti.

Socialinio darbuotojo kompetencija dirbant su jaunimu. Kiaunytės ir Večkienės (2011) teigimu, socialinis darbas vyksta nuolatinėmis kaitos sąlygomis, tad ir jo atliekama veikla bei jo

kompetencijoms, keliami reikalavimai nuolatos kinta, sąlygodami kompetencijų vystymo poreikį, nes nuo socialinio darbuotojo kompetencijų priklauso teikiamų paslaugų kokybė (Gudžinskienė ir kt. 2010). Kaip pažymi Kavaliauskienė (2005), socialinių darbuotojų veikla apima individo, grupės ar šeimos konsultavimą, atsižvelgiant į išteklius, paslaugų teikimą ir galimybių sudarymą, siekiant pagerinti žmonių socialinį funkcionavimą, įtakoti kaitą aplinkos sistemose, institucijose ir organizacijose taip, kad jos atlieptų žmonių poreikius, daryti poveikį politikos kurso kaitai ar naujai socialinei politikai, kuri tenkintų žmonių poreikius ir gerovę. Tam, kad socialinis darbuotojas galėtų kompetentingai vykdyti savo veiklą, jam reikalingi profesiniai gebėjimai, kurie apima platų teorijų ir profesinių žinių lauką.

Lietuvoje socialiniai darbuotojai savo veikloje vadovaujasi „Socialinių darbuotojų etikos kodeksu“. Kaip pastebi Indrašienė ir kt. (2007), Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodekse pažymima, kad viena iš svarbiausių socialinio darbuotojo funkcijų–teikti pagalbą klientui. Socialinis darbuotojas, siekdamas teikti pagalbą, turi turėti tinkamą profesinį išsilavinimą, nuolat kelti savo kvalifikaciją, atnaujinti žinias, kad galėtų realizuoti socialinio darbo vertybes. Socialinis darbuotojas turi kiek galėdamas išnaudoti turimas profesines bei gebėjimus socialinio darbo vertybėms įgyvendinti. Galima teigti, kad socialinis darbuotojas savo veikloje turi pademonstruoti turimas bendrąsias bei dalykines kompetencijas, kad galėtų tinkamai įgyvendinti savo uždavinius, kuriuos kelia profesinis statusas.

Pasak Kučinskienės ir kt. (2000), dideli kompetencijos reikalavimai keliami asmenims, tiesiogiai turintiems įtakos žmonių dvasinei, psichinei, emocinei savijautai, jų asmenybės raidai ir jos sutrikimų prevencijai bei korekcijai. Socialinis darbuotojas priklauso tai kategorijai darbuotojų, kurie savo veikla ir darbu turi įtakos asmenybės raidai bei socializacijai. Pasak Liobikienės (2006), socialinis darbuotojas sąveikos su klientu metu integruoja, reflektuoja žinias, įgūdžius ir vertybes. Šiame procese sąveikauja socialinio darbuotojo asmeninė, profesinė, socialinė patirtis, sudaranti socialinio darbuotojo kompetencijos. Galima teigti, kad socialinio darbuotojo profesinė ir dalykinė kompetencija yra glaudžiai susijusi su jo asmenine patirtimi. Leliūgienė (2003) teigia, jog socialinio darbuotojo kompetenciją galima suskirstyti į dvi sudedamąsias dalis, kurios, sintezuojamos su asmeninėmis socialinio darbuotojo vertybėmis, sudaro kompleksą. Šios dvi sudedamosios dalys-tai bendroji kompetencija, kurią dar galima įvardinti kaip socialinę kompetenciją, ir profesionalizacijos laipsnis (žiūrėti 3 pav.).

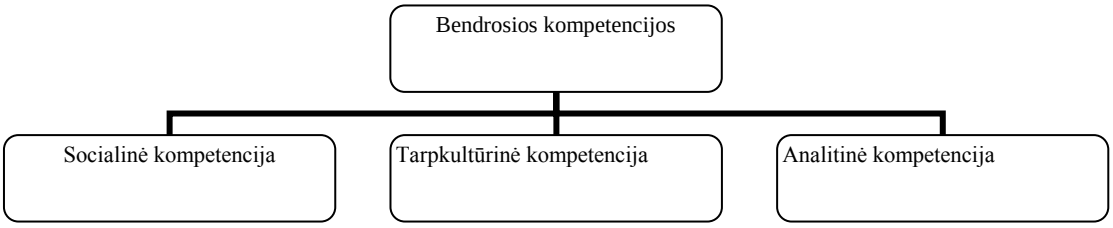

3 pav. Socialinio darbuotojo kompetencijos.

Šaltinis: Bubnys, 2004, p. 15.

Galima teigti, kad socialinių darbuotojų kompetenciją sudaro šie aspektai: žinios, teorinis pasirengimas, įgūdžiai, kurie įgyjami praktinėje veikloje ir yra paremti vertybėmis.

Sadauskas ir Leliūgienė (2010) išskiria tris svarbiausias socialinio darbuotojo bendrąsias kompetencijas (žiūrėti 4 pav.).

4 pav. Esminės socialinio darbuotojo veikti bendruomenėje kompetencijos.

Šaltinis: Sadauskas, Leliūgienė (2010, p. 59).

Galima teigti, kad socialinis darbuotojas turi būti išsiugdęs socialines, tarpkultūrines ir analitines kompetencijas, kurių pagalba jis gali tinkamai dirbti su klientais, numatyti socialinių paslaugų poreikį analizuodamas kliento situaciją.

Tačiau Bubnys (2004) pažymi, kad, norint įvertinti socialinių darbuotojų socialinį kompetentingumą, būtina išskirti savybes, kurios yra būdingos socialiai kompetentingam žmogui. Bubnys (2004) išskiria šias socialiai kompetentingo socialinio darbuotojo savybes:

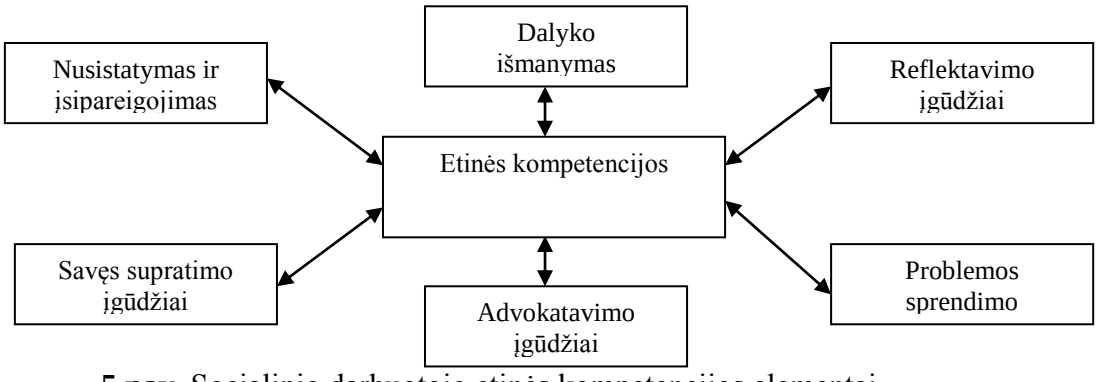
- gebėjimas atsisakyti, reaguoti į kritiką;
- reikalauti pakeisti netinkamą elgesį ir išreikšti priekaištus;
- neleisti nutraukti kalbančiojo, atsiprašyti, pripažinti silpnybes;

- nutraukti nepageidaujamus kontaktus, priimti komplimentus, reaguoti į bandymus užmegzti kontaktus, pradėti pokalbį, palaikyti pokalbį, baigti pokalbį;
- organizuoti norimus kontaktus, paprašyti paslaugos, sakyti komplimentus, atvirai reikšti jausmus (Bubnys, 2004).

Be bendrųjų kompetencijų socialinis darbuotojas, dirbantis su jaunimu, turi turėti profesinių kompetencijų. Profesinės kompetencijos kiekvienai profesijų grupei yra aiškinamos skirtingai, nes skiriasi darbo specifika, veikla, būdai bei metodai. Anot Dirgėlienės ir kt. (2005), socialiniams darbuotojams svarbi tampa profesinė kompetencija, kurios bruožai: konceptualumas, t. y. profesinių žinių įsisavinimas; instrumentinė veikla, t. y. profesinių įgūdžių įgijimas; integravimas, t. y. gebėjimas derinti teorines žinias su praktika. Pasak Dirgėlienės ir kt. (2005), „socialinio darbuotojo sėkmingai profesinei veiklai reikia įvairių žinių, išmanyti socialinio darbo būdus ir žinoti sociologijos, psichologijos, filosofijos ir teisės pagrindus, svarbus profesionalo veikimas, jo įgūdžiai. Galima teigti, kad autoriai akcentuoja žinių ir vertybių svarbą kaip pagrindą kompetentingai socialinio darbuotojo veiklai dirbant su jaunimu.

Kaip teigia Bubnys (2004), socialinių darbuotojų kompetencija yra neatsiejama nuo profesinės kompetencijos. Socialiniai darbuotojai svarbiausiomis žiniomis, kurių reikia dirbant socialinį darbą, nurodo psichologijos (socialinė kompetencija) bei socialinio darbo (profesinė kompetencija) žinias. Trečioje vietoje pagal reikšmingumą bendravimo ir kontaktų užmezgimo įgūdžiai. Visos reikalingos žinios yra susijusios su pagalba klientui.

Socialinio darbuotojo profesinės kompetencijos. Adamonienės ir kt. (2001) teigimu, profesinė kompetencija yra susijusi su sugebėjimu realiai atlikti tam tikras užduotis konkrečiose veiklos srityse“ „tai asmens savita raiška jam sėkmingai sprendžiant profesines problemas“ (Adamonienė ir kt. 2001, p.34). Kalbant apie socialinį darbą ir socialinio darbuotojo kompetenciją, didelis dėmesys skiriamas etikai. Palankiausiai apibrėžti etinius socialinio darbuotojo kompetencijos elementus galima remiantis Whitton (2007) (žiūrėti 5 pav.).

5 pav. Socialinio darbuotojo etinės kompetencijos elementai.

Šaltinis: Whitonn, 2007, p. 22.

Etikos kompetencijų elementais laikomi socialinio darbo žinojimas, profesinių žinių turėjimas, įgūdžių, kurie reikalingi analizuojant jaunimo situaciją bei numatyti sprendimo būdą, turėjimas, gebėjimas paaiškinti jaunimui jo problemą ir gebėjimas padėti jaunimui spręsti tą problemą. Galima teigti, kad socialinis darbuotojas, dirbantis su jaunimu, turi gebėti advokatauti, t. y. apginti jaunimą, ir kartu mokėti argumentuotai paaiškinti probleminę situaciją bei jos sprendimą. Tam, kad socialinis darbuotojas būtų etiškas, jis turi būti išsiugdęs ir savęs pažinimo įgūdį. Tik savęs pažinimo įgūdžio suvokimas gali padėti pamatyti savo, kaip darbuotojo, stiprybes, silpnybes ir kartu suvokti nuopelnus. Pasak Ivanauskienės ir kt. (2003), „socialinio darbuotojo kompetencija– sugebėjimas atlikti darbą, įsipareigojimą apima edukacinius ir empirinius reikalavimus: gebėjimas atlikti darbo užduotis, laikantis vertybinių ir profesinių etikos kodekso, pasiekti socialinio darbo tikslus“ (Ivanauskienė ir kt. 2003, p. 129).

Ivanauskienės ir kt. (2003) išskiria šiuos profesinės socialinio darbo kompetencijos elementus: žinias, vertybes ir įgūdžius. Socialinis darbuotojas savo darbe, bandydamas bendrauti ir įsipareigoti kuriam nors klientui, turinčiam konkrečią problemą, privalo remtis teorine literatūra ir tyrimais, ieškoti naujų papildomų žinių apie klientą ir apie problemą (žinios); jis turi būti nuovokus ir jautrus atsiradus etinių sunkumų (vertybės); be to, turi pademonstruoti įžvalgumą ir pagrįstumą veikdamas (įgūdžiai). O“Hagan (1997) teigia, kad tik praktinė veikla, kuri grindžiama vertybėmis, kuri tinkamai atliekama ir paremta žiniomis, kritine analize ir refleksija, yra laikoma kompetentinga. Ši pasiūlyta socialinio darbo kompetencijos schema yra svarbi, ji padeda geriau suvokti socialinio darbuotojo kompetencijas. Schemoje didžiausias dėmesys teikiamas pagrindiniams socialinio darbuotojo kompetencijos komponentams: žinioms, vertybėms ir įgūdžiams, t. y. tiems dalykams, kurie profesinio pasirengimo metu yra svarbiausi.

Žinios socialiniam darbuotojui yra tas svarbus pagrindas, kuris padeda kompetentingai atlikti savo pareigas. Pagal Johnson (2001, p. 53), „žinios–tai pasaulio vaizdas, kurį turi susidaręs žmogus, ir savo paties vietą jame“. Barker (2003, p. 214) žinias apibūdina kaip tam tikrą informaciją, medžiagą, kurių pagrindą sudaro „sukauptos informacijos, mokslinių duomenų, vertybių ir įgūdžių bei to, kas jau yra žinoma, ieškojimo, naudojimo ir vertinimo metodologijų visuma“. Gudžinskienė, Norvaišaitė (2010) teigia, kad „žinios suvokiamos kaip priemonė, padedanti pasiekti norimą rezultatą. Moksliškai pagrįstos ir praktiškai pritaikomos, jos yra viena svarbiausių kompetencijos dalių“. Ivanauskienė ir kt. (2003) nurodo, kad socialinio darbo žinios yra sukuriamos iš socialinio darbuotojo tyrimų, teorijų plėtojimų, sistemiškai svarbių fenomenų stebėjimo kartu tiesioginės ir netiesioginės kitų socialinių darbuotojų patirties. Campton ir kt. (1999) teigimu, „socialiniams darbuotojams, dirbantiems su klientu, reikalingos trejopo pobūdžio žinios: apie individo elgesį, adaptacijos būdus, apie situaciją ir bendruomenę, jos institucijas ir

įvairius resursų tipus, ir kompensacinio pobūdžio žinios, t. y. šios žinios padėtų suprasti transakcijas tarp žmonių ir aplinkos“ (p. 124). Tačiau siekiant, kad socialinis darbuotojas dirbtų profesionaliai, jo turimos žinios turi pasižymėti moksliškumu. Moksliškos žinios, pasak Johnson (2001, p. 53), turi pasižymėti šiais esminiais bruožais: abstraktumu t. y. „nepriklausomumu nuo erdvės ir laiko“; inter subjektyvumu, kuris pasižymi dviem ypatumais, t. y. aiškumu ir griežtumu bei empiriniu tinkamumu, t. y. visuomet būtina užtikrinti galimybę „kitiems mokslininkams įvertinti teorijos ir empirinio tyrimo rezultatų atitikimą“ (Johnson, 2001, p. 53). Kad įvairiapusiškos žinios socialiniame darbe labai svarbios, pažymi ir Vareikytė ir kt. (2003, p. 24) teigdami, kad žinios, t. y. sociologijos, gamtos mokslų, psichologijos, antropologijos, istorijos, politinių mokslų ir ekonomikos, reikalingos tam, kad būtų galima suprasti žmogaus fizinius aspektus, žmonių tarpusavio santykius, o taip pat padeda taikyti įvairius socialinio darbo metodus, tenkinant klientų poreikius, plėtojant paslaugų struktūrą. Kad socialinio darbuotojo turimos žinios būti naudingos, jos turi būti derinamos su praktikos išmintimi. Praktikos išmintis–tai „būtinas gebėjimas atsižvelgti į skirtingumus ir individualumus, pamatyti žmogaus ir jo aplinkos pranašumus“ (Johnson, 2001, p. 54). Galima teigti, kad žinių pagrindas formuojasi iš paties socialinio darbuotojo tyrimų, teorijų vystymo, sistemingo svarbaus fenomeno stebėjimo bei iš tiesioginių ir netiesioginių kitų socialinių darbuotojų patirčių. Jis taip pat kaupiamas iš klientų bei kitų profesionalų gautos informacijos ir bendrų visos visuomenės žinių.

Įgūdis–tai praktikos komponentas, paremtas žiniomis ir vertybėmis, nukreiptas į konkretų tikslą konkrečioje veikloje. Socialiniame darbe yra reikalingi informacijos kaupimo, praktinės veiklos organizavimo, vertinimo, bendravimo įgūdžiai (Johnson, 2001). Barker (2003, p. 270) nurodo, kad svarbiausi socialinio darbuotojo įgūdžiai yra komunikacijos gebėjimai, sugebėjimas tinkamai ir adekvačiai vertinti problemas, gebėjimas kliento sugebėjimus derinti su esamais resursais, o šiuos-su poreikiais. Johnson (2001) nurodo, kad socialiniam darbuotojui svarbūs įgūdžiai apima keturias atskiras sritis, t. y. informacijos kaupimo ir vertinimo; profesionalumo didėjimo ir pritaikymo; praktinės veiklos su individais, grupėmis ar bendruomene; vertinimų. Taip pat socialinio darbuotojo veikloje svarbūs pažintiniai, kurie naudojami galvojant apie asmenis ir jų situacijas, nustatant, kokių žinių reikės planuojant intervenciją ir atliekant įvertinimą; bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžiai–išklausymas, perfrazavimas, paaiškinimas, sugebėjimas pradėti veiklą, apibendrinti idėjas ir mintis, interpretuoti“ (Johnson, 2001, p. 63). Kaip pažymi Johnson (2001, p. 64), bendravimo įgūdžiai įgalina socialinį darbuotoją sėkmingai ir efektyviai bendrauti su klientu, jo šeimos nariais, kitais specialistais; jie svarbūs „bendraujant ir stengiantis suprasti; atliekant bendrąjį planavimą; gyvendinant planus“. Vieni iš svarbiausių optimalaus bendravimo ir bendradarbiavimo kriterijų yra darbuotojų profesionalumas ir geranoriškumas; darbuotojų bendradarbiavimo idėjos

palaikymas; bendruomenėje vyraujantis geras mikroklimatas; įstaigos darbo stilius bei įstaigos vidinių komandų pasirengimas darbui (Vaicekauskienė, 2005, p. 220-221). Anot Marcinkevičiūtės ir kt. (2007, p. 45), socialiniam darbuotojui būtina išsiugdyti šiuos įgūdžius: savęs suvokimo, empatijos, gebėjimo tinkamai bendrauti su kitos rasės, kultūros, lyties, amžiaus, seksualinės orientacijos ir neįgaliais asmenimis. Įgūdžiai padeda socialiniam darbuotojui tapti „kūrybinga asmenybe, sugebančia visada būti šalia kliento, jam siekiant konstruktyviai keisti savo gyvenimą“ (Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas, 2004, p. 179). Pasak Ivanauskienės ir kt. (2003), įgūdžiai formuojami ir lavinami praktinėje socialinio darbuotojo veikloje, „pritaikant praktines žinias, naudojant įvairią techniką ir metodiką“. Galima sakyti, kad tinkamai išugdyti įgūdžiai gali padėti socialiniam darbuotojui išvengti neprofesionalios veiklos.

Vertybės. Socialinio darbo vertybės, kaip viena iš sudėtinių kompetencijos dalių, yra įkūnijamos profesiniame etikos kodekse (Ivanauskiene ir kt. 2012). Ivanauskienės ir kt. (2012) teigimu, vertybės yra viena svarbiausių socialinio darbo profesijos dalių. Socialinis darbuotojas savo veikloje turi kreipti dėmesį ne tik į visuomenės, klientų ar socialinio darbo vertybes, tačiau įsisamoninti ir vadovautis savosiomis, kurios daro įtaką ne tik jo asmeninei, bet ir profesinei veiklai“. Morales ir kt. (1998) socialinio darbuotojo profesijos vertybes apibūdina taip:

- socialiniai darbuotojai tiki įgimta žmogaus verte ir orumu;
- kiekvienas žmogus turi įgimtų gebėjimų ir siekia pokyčių, kurie gyvenimą padarytų visavertiškesnį;
- kiekvienas žmogus atsako už save ir kitus, įskaitant visuomenę;
- žmonėms reikia priklausyti;
- yra žmogaus poreikių, būdingų kiekvienam, tačiau kiekvienas žmogus yra unikalus ir skiriasi nuo kitų.

Тетерский (2002) išskyrė šias specifines socialinio darbo vertybes: meilę artimui, užuojautą, tikėjimą vidinėmis kliento jėgomis, galimybes pakeisti situaciją, norą padėti ir pasiaukoti, žinių kaupimą, įgūdžių įgijimą, socialinį kūrybiškumą. Barker (1995) papildo socialinio darbuotojų vertybių sąrašą ir išskiria tokias socialinio darbo vertybes: papročius, elgesio standartus, principus, kuriuos laiko pageidaujamais tam tikros kultūros, žmonių grupės ar individo. Kuzmickas (2001, p. 60) teigia, kad „vertybės išreiškia ne tai, kas faktiškai yra, buvo ar galėtų būti, bet tai, kas turėtų būti, net jeigu tai negali būti visiškai įgyvendinama. Vertybėse yra privalėjimo, įpareigojimo reikalingumas, kurio negalima išvesti iš realių faktų“. Johnson (2001, p. 57) nuomone, vertybių negalima įrodyti, jos yra visa tai, kas pageidautina, nusako, kam teikiama pirmenybė, apima suvokimą apie pageidaujamą žmogaus elgesį ir pagalbos būdus. Vertybės, kurias išpažįsta socialiniai darbuotojai, tampa jų vidiniais kompasais, vadovauja jų elgesiui, yra jiems akivaizdžios,

atsiskleidžia jų praktinėje veikloje. Visa tai ugdo socialinio darbuotojo asmenybę, atskleidžia jos esmę. Suprantama, kad socialinis darbuotojas turi žinoti visuomenės, kurioje gyvena ir dirba, vertybes, organizacijos, kuriai priklauso, taip pat ir savo asmenines vertybes (Johnson, 2001, p. 57). Vertybės–esminis socialinio darbo praktikos elementas. Jos nustato kasdienių sprendimų kriterijus, yra orientyrai socialiniame darbe. Tai tarsi moralinis kompasas, kuris rodo kryptį kasdienėje socialinio darbuotojo veikloje, daro įtaką daugeliui jo darbo aspektų: moraliniams sprendimams, bendravimui su žmonėmis, pasišventimui, atsidavimui asmeniniams, organizaciniams ar visuomeniniams tikslams. Vertybės lemia socialinio darbuotojo elgesį, padeda priimti sprendimus, sutelkti dėmesį į tai, kas daroma, kodėl daroma, ir į tikslą, kurio siekiama (Matulionis, 2003). Socialinis darbuotojas, vykdydamas savo veiklą, turi kreipti dėmesį ne tik į visuomenės, kliento, bet ir į savo asmenines vertybes (Ivanauskienė ir kt. 2003).

Apibendrinant galima teigti, kad kompetenciją sudaro žinios, įgūdžiai ir vertybės. Socialinis darbuotojas turi gebėti panaudoti įvairius darbo metodus, juos pritaikyti pagal socialinės pagalbos poreikį. Taip pat socialinis darbuotojas turi gebėti dirbti komandoje, gebėti bendrauti ir bendradarbiauti, mokėti planuoti, įvertinti, nuolat tobulinti savo kompetencijas bei siekti tobulumo savo veikloje. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad socialinio darbuotojo profesinė veikla yra daugialypė, kompleksiška, todėl socialinis darbuotojas savo veikloje turi pasižymėti atitinkamomis funkcinėmis kompetencijomis. Funkcinės kompetencijos atsiranda tik tada, kai socialinis darbuotojas pradeda savo veiklą, ir turi būti grindžiamos žiniomis, vertybėmis ir įgūdžiais.

2. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ DARBO SPECIFIŠKUMO DIRBANT SU JAUNIMU TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo paskirtis-atskleisti socialinio darbo specifiką, kylančias problemas ir jų sprendimo galimybes dirbant su jaunimu dienos centruose, remiantis socialinių darbuotojų patirtimis.

Tyrimo metodologinės nuostatos. Socializacijos teorija akcentuoja subjektyvų asmens sąveikos su aplinka pobūdį. Remiantis šia teorija galima paaiškinti, kokių vidinių struktūrų dėka ir kaip jaunuolio socialinis patyrimas sąveikaujant su aplinka tampa jo pozityviais ar negatyviais asmenybės vidiniais dariniais. Socializacijos pobūdžiui ir pozityvumui įtakos turi ne tik socialinis patyrimas, bet ir vadovavimas jaunuolio socializacijai, siekiant jos kokybės. Tai pozityvioji socializacija, kuria remiantis galima koreguoti socializacijos subjektų elgseną, siekiant įtvirtinti pozityvius komponentus. Jaunuolių socializacijos teoriniam pagrindui galima priskirti ekologinio sisteminio bei holistinio požiūrio nuostatas (Vaicekauskienė, 2010).

Ekologinė sistemų teorija, kurioje teigiama apie reiškinių sąsajas su asmenimis, žmonių grupėmis ir bendruomenėmis, analizuojama aplinkos ir organizmo tarpusavio priklausomybė. Jaunuolis–pirminė sistema, nedaloma biopsichosocialinė visuma. Šeima–artimiausia jį supanti aplinka, kuri yra neatsiejama nuo ją supančių sistemų ir struktūrų. Todėl jaunuoliams bei jų šeimoms būdingas tam tikras raidos procesas, geriausiai paaiškinamas ekologine žmogaus raidos teorija. Ši teorija jungia dvi teorijas–generalinę sistemų teoriją ir ekologijos teoriją. Generalinė sistemų teorija grindžiama sistemos atvirumu, pavienių sistemos elementų tarpusavio priklausomybe bei nuolatiniu sistemos kitimu, siekiant savo tikslo ir palaikant sistemos homeostazę (Vaicekauskienė, 2010). Asmuo ir jį supanti aplinka sudaro visumą, todėl asmens funkcionavimo, nagrinėjant tik kurį nors vieną šios visumos elementą, neįmanoma suprasti. Jaunuolio gyvenime svarbiausia yra ne jo trūkumų bei sutrikimų šalinimas, bet jo individualumo ir specifinių gebėjimų pripažinimas, jo vertinimas atsižvelgiant į artimiausią aplinką ir kitas sistemas, su kuriomis jis sąveikauja savo raidos procese (Butkevičienė, 2008). Ekologijos teorija integruoja ekologinę sistemų teoriją pateikdama ją praktinės veiklos aspektu. Jaunimo ekologijos požiūriu svarbu suvokti šeimos ekologinės aplinkos struktūrą bei jos pavienių dalių tarpusavio sąveiką, kurią paaiškina Bronfenbrenerio pasiūlytas aplinkos struktūros modelis ir jos pavienių dalių sąveikos modelis. Autorius išskiria penkis jaunuolio aplinkos struktūrinius žiedus-mikro, mezo, egzo, makro ir chronosistemas (Vaicekauskienė, 2010; Butkevičienė, 2008).

Holistinis požiūris į jaunuolį atspindi jo visapusiškumą, integralumą. Holistinis požiūris siejasi su simbolinio interakcionizmo teorija, kuri teigia, kad žmonės gyvendami socialinėje grupėje kuria socialinius modelius, o įvairiose situacijose atitinkamai keičiasi jų elgesys. Šios paradigmos dėka galima analizuoti specifines situacijų, kuriose jaunuoliai sąveikauja su kitais asmenimis, interakcinį pobūdį. Holistinio tyrinėjimo perspektyvą papildo ir šeimos kaip socialinės sistemos struktūrą nagrinėjanti struktūrinė-funkcinė šeimos teorija. Remiantis šia teorija, visuomenė vertinama kaip sistema, susidedanti iš tarpusavyje susijusių institucijų, kurios funkcionuodamos palaiko stabilumą visuomenėje. Struktūrinė-funkcinė šeimos teorija grindžiama socialinių sistemų ir visos visuomenės pusiausvyra ir analizuoja socialinių sistemų funkcijas. Parsonas remdamasis šia teorija, šeimą išskyrė kaip pagrindinę socialinę sistemą, funkcionuojančią visuomenėje (Butkevičienė, 2001).

Tyrimo tipas. Tyrimo tikslui pasiekti buvo taikomas kokybinis fenomenologinis tyrimo metodas. Fenomenologiniu tyrimu siekiama aprašyti, suprasti, kaip skirtingi individai patiria tam tikrą reiškinį (fenomeną), kokias prasmes suteikia tam reiškiniui. Tyrėjo dėmesio centre-ne individai, bet reiškinys ir tai, kaip tas reiškinys yra patiriamas skirtingų individų. Tyrėjas ieško to, kas bendra skirtingose individų patirtyse, to, ką visi individai patiria susidūrę su reiškiniu (Creswell, 2007). Ta bendra patirtis, o ne išankstinės tyrėjo žinios apie reiškinį kaip realybės dalį, ir yra reiškinio esmė. Tyrėjas renka duomenis iš asmenų, patyrusių tą reiškinį, ir analizuoja, ką ir kaip jie patyrė. Kokybinio tyrimo tipas suteikia galimybę pamatyti realybę tokią, kokią mato patys individai (Kardelis, 2002). Gauti reikiamų žinių galima tik įgavus tyrime dalyvaujančių žmonių pasitikėjimą, o tyrėjas tampa didesne dalimi dalyvis (Tidikis, 2003).

Tyrimo metodas. Tyrimui atlikti pasirinktas pusiau struktūruotas interviu metodas, kuris leidžia išsamiau pažinti tiriamąjį ir gauti tyrimui reikalingą informaciją.

Tyrimo instrumentas. Interviu su socialiniais darbuotojais metu buvo naudojami iš anksto parengti klausimų blokai:

- Jaunimo problemos;
- Socialinio darbuotojo veiklos kryptys dirbant su jaunimu;
- Socialinio darbuotojo profesinės kompetencijos.

Kiekvienai temai pateikti klausimai. Visą interviu klausimyną sudaro 19 klausimų (1 priedas). Tyrimo instrumentas parengtas remiantis moksline literatūra, rekomendacijomis, asmenine socialinio darbuotojo patirtimi, įgyta dirbant su jaunimu socialinį darbą vaikų dienos centruose . Kokybiniame tyrime instrumentu laikomas pats tyrėjas, kuris siekia suvokti kito žmogaus pasaulį, pažinti jo gyvenimą, atskleisti kylančių problemų priežastis ir bendravimo ypatumus.

Tyrimo metu gauti duomenys buvo analizuojami taikant kokybinės *turinio (content) analizės* metodą. Pasak Žydžiūnaitė (2008) turinio (content) analizė yra validus metodas, leidžiantis padaryti specifines išvadas remiantis analizuojamu tekstu. Čia tyrimo dalyvio pateiktas tekstas yra kokybinio turinio (content) analizės medžiaga. Kokybinė turinio analizė apima keturis žingsnius: daugkartinį teksto skaitymą; manifestinių kategorijų išskyrimą remiantis „raktiniais-žodžiais“; kategorijų turinio skaidymą į subkategorijas; kategorijų ir subkategorijų interpretavimą bei pagrindimą iš teksto ekstrahuotais įrodymais (Žydžiūnaitė ir kt. 2005).

2.2. Tyrimo organizavimas ir tyrimo dalyviai

Tyrimo organizavimas. Mokslinis tyrimas yra procesas, kurį sudaro šie etapai: literatūros šaltinių analizė, tyrimo planavimas, metodikos rengimas, empirinių duomenų rinkimas, tyrimo duomenų apdorojimas. Mokslinės literatūros analizė yra kaip svarbus šaltinis renkant duomenis ir nustatant geriausią metodą jų atskleidimui, t. y. teorija padeda kryptingai orientuotis stebint ir analizuojant tiriamą reiškinį. Remiantis esamomis teorijomis ir atliktais tyrimais, formuojasi tyrėjo požiūris į analizuojamą reiškinį ir kartu nustatoma tiriamojo reiškinio kryptis (Kardelis, 2005). Tyrimo planavimo etapas yra susijęs pirmiausia su pasiruošimu tyrimui ir tyrimo organizavimu. Iš anksto apgalvota tyrimo atlikimo eiga, t. y. procedūriniai klausimai, numatytos priemonės, pasirinktas tyrimo metodas, empirinių duomenų rinkimas ir jų apdorojimas.

Tyrimo imtis. Tiriamieji buvo atrinkti tikslinės atrankos būdu, t. y. socialiniai darbuotojai, dirbantys su jaunimu dienos centruose. Siekiant surinkti kuo kokybiškesnius duomenis, informantai buvo pasirinkti pagal šiuos kriterijus:

- aukštasis socialinio darbo išsilavinimas;
- ne mažiau, kaip 3 metų socialinio darbo patirtis dirbant su jaunimu.

Tyrime dalyvavusių socialinių darbuotojų charakteristika pateikta 2 lentelėje, kurioje atsispindi informantų demografiniai duomenys.

2 lentelė. Informantų charakteristika

Informantui suteiktas kodas	Išsilavinimas	Darbo stažas	Pareigos	Interviu laikas
V1	aukštasis	3 metai	Socialinė darbuotoja	1 h. 10 min.
V 2	aukštasis	8 metai	Socialinė darbuotoja	55 min.
V 3	aukštasis	11 metų	Socialinė darbuotoja-vaikų dienos centro kuratorė	1 h.

V 4	aukštasis	4 metai	Socialinė darbuotoja	1 h. 10 min.
V 5	aukštasis	10 metų	Socialinė darbuotoja jaunimo užimtumo koordinatorė	1 h.
V6	aukštasis	8 metai	Socialinė darbuotoja	55 min.
V7	aukštasis	6 metai	Socialinė darbuotoja jaunimo darbuotoja	1 h.
V8	aukštasis	8 metai	Socialinė darbuotoja	50 min.
V9	aukštasis	3 metai	Socialinė darbuotoja jaunimo darbuotoja	1 h. 10 min.
V 10	aukštasis	8 metai	Socialinė darbuotoja jaunimo užimtumo koordinatorė	1 h. 10 min.
V11	aukštasis	3 metai	Socialinė darbuotoja vaikų dienos centro kuratorė	1 h. 15 min.
V 12	aukštasis	7 metai	Socialinė darbuotoja	1 h. 15 min.
V13	aukštasis	5 metai	Socialinė darbuotoja	1 h. 15 min.
V 14	aukštasis	9 metai	Socialinė darbuotoja	55 min.

Tyrimo laikas. Interviu atliktas 2015 m. vasario mėnesį.

Tyrimo etika. Atsižvelgiant į atliekamo tyrimo etiką visi tyrime dalyvavę informantai apklausti individualiai. Tyrimo metu buvo laikomasi šių etikos principų:

- pateikti prašymai vaikų dienos centrų vadovams dėl leidimo atlikti tyrimą ir susitikimo su tose įstaigose dirbančiais socialiniais darbuotojais-jaunimo darbuotojais;
- informantai tyrime dalyvavo savanoriškai;
- laikantis anonimiškumo informantai įvardijami raidėmis ir skaičiais, V1, V2, V3, V4, V5, V6, V7, V8, V9; V10; V11; V12; V13; V14.
- siekiant konfidencialumo vardai, pavardės ir įstaigų pavadinimai neskelbiami;
- visi tyrimo metu gauti duomenys pagrįsti informantų patirtimi;
- vengiant iškraipymų, kurie galėtų turėti įtakos duomenų interpretacijai bei jų rezultatams tyrimo duomenys pateikti tiksliai.

2.3. Socialinio darbuotojo veiklos ypatumai dirbant su jaunimu dienos centruose: tyrimo rezultatų analizė

2.3.1. Jaunimo problemos

Tyrimo metu pirmiausia siekta atskleisti, su kokiomis problemomis susiduria jaunimas, lankantis dienos centrus. Dienos centrus dažniausiai lanko jaunimas, gyvenantis socialinės rizikos šeimose, stokojantis motyvacijos, turintis elgesio ir emocijų problemų, pasižymintis delinkventiniu elgesiu, neturintis emocinio palaikymo namuose, stokojantis dėmesio, palaikymo, supratingumo. Analizuojant gautus rezultatus apie dienos centrus lankančio jaunimo problemas, išryškėjo trys kokybinės kategorijos: *sunki ekonominė-materialinė padėtis šeimoje, sutrikę tarpusavio santykiai šeimoje, sutrikusi jaunuolio socializacija* (3 lentelė).

3 lentelė. Jaunimo problemos

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Sunki ekonominė-materialinė padėtis šeimoje	Tėvų bedarbystė	„Ilgalaikiai bedarbiai...“ (V11); „Neturi profesinio pasirengimo, neieško darbo...“ (V2); „Tėvai niekada nedirba, nemotyvuoti dirbti...“ (V12); „Neturi jokių darbinių įgūdžių...“ (V3); „Motyvacijos stoka ieškantis darbo...“ (V14);
	Prastos gyvenimo sąlygos, neužtikrinami vaiko poreikiai šeimoje	„Dažnai keičia gyvenamąją vietą, gyvenimo sąlygos kaskart prastėja...“ (V6); „Dažnai su tėvais valkatauja, gyvena krizių centre, nuolatinės gyvenamosios vietos neturi...“ (V8); „Namuose šalta, langai nesandarūs, pučia vėjai...“(V10); Menkos pajamos, skurdas, maisto stoka...“ (V1); „Vaiko poreikių ir interesų neužtikrinimas...“ (V4); „Namas avarinės būklės, nesaugu...“ (V5); „Maisto produktų trūkumas, verčia vaikus badauti...“ (V10); „Fiziologiniai poreikiai neužtikrinti, maisto stoka...“ (V14); „Tvyrantis šaltis, drėgmė namuose, švilpiantis vėjas pro langus,...“ (V13); „Vaikas laiku nenuvedamas pas gydytoją, sveikata prasta... “ (V2);
Sutrikę tarpusavio santykiai šeimoje	Konfliktiški santykiai šeimoje	„Tarpusavio santykiai bei ryšiai sudėtingi, vaikas bėga iš namų, yra agresyvus…“ (V1); „Konfliktai, barniai peraugantys į smurtą...“ (V7); „Nesutarimai su patėviu ar pamote, jaunimas nebūna namuose, kad nesipyktų tarpusavyje...“ (V8); „Kai namuose yra vienas bendravimo būdas šaukimas, pykčio liejimas atšąla tarpusavio bendravimas...“ (V11); Vaikas jaučiasi nesaugus, visada kaltas prieš tėvus...“ (V12); „Nemoka taikiai išspręsti iškilusių sunkumų...“ (V1); „Greitai supyksta, įsižeidžia, iškoneveikia vienas kitą...“ (V9); „Negeba susivaldyti, apšaukia, išbara, naudoja psichologinį smurtą...“ (V14);
	Vaiko auklėjimo šeimoje problemos	„Trūksta švelnumo, meilės, dėmesio vaikui...“ (V1); „Vaikui suteikiama neribota laisvė, vaikas valkatauja...“(V5); „Vaikas nemylimas ir nereikalingas...“ (V3); „Ant vaiko pastoviai šaukiama, liejamas pyktis...“ (V11); „Vaikas bijo išreikšti savo nuomonę, jausmus...“ (V2); „Vaikas jaučiasi nepilnavertiškai, užguitas...“ (V10); „Vaikas auklėjamas smurtu, naudojamos patyčios šeimoje...“ (V6);
Sutrikusi jaunuolio socializacija	Žemas savęs vertinimas ir nepasitikėjimas savimi	„Nepasitikėjimas savimi...“ (V6); „Žema savigarba...“ (V2); „Menkina save...“ (V9); „Begalinis nepasitikėjimas savimi ir kitais...“ (V5); „Menkavertiškumas ir savęs žeminimas...“ (V12);
	Savarankiškumo stoka	„Negeba savarankiškai suplanuoti savo laisvalaikio...“ (V3); „Negeba savarankiškai priimti atitinkamus sprendimus...“ (V11);
	Motyvacijos stoka	„Nori, kad kiti atliktu jiems skirtas užduotis ar padarytų tam tikrus darbus...“ (V5); „Nesiekia teigiamo rezultato, visiškai abejingi...“ (V8); „Jei kas nepatinka tai net nedaro...“ (V7); „Neturi jokių planų, gyvena šia minute...“

		(V12);
	Atsakomybės stoka	„Nesirūpina kas atsitiks, jei kažko nepadarys...“ (V2); „Visiškai nesirūpina savo netinkamo elgesio galimomis pasekmėmis...“ (V1); „Elgiasi bet kaip...“ (V6);
	Savikontrolės stoka	„Neturi kantrybės, greitai viskas atsibosta...“ (V6); „Greitai atsibosta veiklos...“ (V9); „Negeba susikoncentruoti ilgesniam laikui, blaškosi, neapsisprendžia...“ (V14); „Į pastabas reaguoja agresyviai ir konfliktiškai...“ (V5); „Greitai supyksta, įsižeidžia...“ (V9); „Negeba susivaldyti...“ (V14);
	Bendravimo įgūdžių stoka	„Negerbia bendraamžių, juos užgaulioja, tyčiojasi...“ (V3); „Negeba užmegzti tarpusavio ryšio su bendraamžiais, gėda, nepatogu pradėti bendrauti...“ (V9); „Negerbia suaugusiųjų ir aplinkinių, neverbalinis ir verbalinis bendravimas sudėtingas...“ (V11); „Negerbia savo tėvų, jų neklauso, nebendrauja, tėvai nėra autoritetas...“ (V7); „Sunkiai bendrauja, pyksta ant kitų, kad nemoka palaikyti tarpusavio ryšių ar su juo niekas nebendrauja...“ (V4); „Bendravimo patirtis skaudi, nusivylęs, užguitas, apleistas...“ (V12); „Sunkiai prisileidžia kitus žmones prie savęs, nes bijo patyčių, pažeminimo...“ (V9); „Mano, kad visi nori tik pakenkti, nes turi tik tokią skaudžią patirtį...“ (V14); „Nežino kaip gali pradėti bendrauti, patirtis skaudi, trūksta pasitikėjimo ir tikėjimo kitais...“ (V11); „Nesileidžia į bendravimą su kitais, nes nenori turėti draugų, yra vienišius...“ (V4); „Vienas ir vienišas, taip jaučiasi saugiau, nes yra anksčiau patyręs patyčias, psichologinį smurtą...“ (V9); „Neturi nei vieno draugo, nes nepasitiki niekuo...“ (V14);
	Darbinių įgūdžių stoka	„Visiškai neturi darbinių įgūdžių...“ (V7); „Neturi supratimo apie darbą, nes tėvai niekada nedirbo...“ (V9); „Neigiamas požiūris į darbą...“ (V14); „Nenori išmokti kasdieninio gyvenimo įgūdžių, nes galvoja, kad jam nereiks...“ (V6); „Tėvai apsileidę, netvarka namuose, jaunuolis gyvena pagal tėvų įskiepytus įgūdžius...“ (V12); „Visiškai nieko nemoka, nei save prisižiūrėti, kaip rengtis, kad reikia praustis, kad higiena svarbi...“ (V10); „Jokių gebėjimų rankdarbius daryti, nežino net įrankių, medžiagų pavadinimų, absoliučiai nieko...“ (V4);
	Delinkventinis elgesys	„Vagia, nes taip sulaukia dėmesio iš suaugusiųjų ir gerbiamas draugų ...“ (V4); „Grįžę iš socializacijos centro už plėšimus, tačiau elgiasi agresyviai, nusikalstamas elgesys dar labiau reiškiamas...“ (V8); „Dažnai skriaudžia kitus, nes patyręs patyčias, gerai jaučiasi nuskriaudęs jaunesnį už save...“ (V2); „Nemoka bendrauti nenaudodamas smurto, bendravimas išreiškimas fizinius smurtu...“ (V13); „Praleidinėja pamokas, nes pamokų metu eina į parduotuves vogti, vogtus daiktus parduoda...“ (V5); „Skriaudžia kitus, juos žaloja, dažnai fizinis smurtas...“ (V3); „Nuolatinis noras padaryti kažką blogo bendraamžiui, kai kitam skauda džiaugiasi...“ (V7); „Naudoja fizinį smurtą bendraamžių atžvilgiu…“ (V5); „Dažnai spardo, suka rankas jaunesniems vaikams...“ (V1);
	Patyčių aukos	„Jaunimas patyręs patyčias labai jautrus, nenori jokių kontaktų ir motyvacija kažkur dalyvauti labai menka...“ (V1); „Labai visko bijo, nes nesijaučia saugiai bendraamžių grupėje, sutrikusi socializacija...“ (V5); „Nesijaučia saugiai...“ (V9); „Jautresni, tylesni vaikai, neatkreipia į save dėmesio...“ (V11); „Tyčiojasi iš jaunuolio aprangos, jo sveikatos problemų, mokymosi sunkumų...“ (V10); „Tyčiojasi iš sveikatos problemų, o jaunuolis iš kurio tyčiojasi savo pykti ir agresiją išlieja ant jaunesnių vaikų...“ (V4); „Dažnai patiria patyčia dėl gyvenimo sąlygų, namų aplinkos skurdumo...“ (V7);
	Patyčių iniciatoriai	„Pravardžiuoja, užgaulioja, erzina, žemina…“ (V6); „Tyčiojasi, gąsdina, grasina…“ (V9); „Iš visko tyčiojasi, apkalba, taip sumenkina kitus bendraamžių akivaizdoje...“ (V11); „Nuteikinėja kitus vaikus, apkalba, kitus jaunuolius įtraukia į patyčias, sukelia patyčių aukai psichologinę baimę...“ (V14); „Suburia besityčiojančių jaunuolių grupę...“ (V13); „Tyčiojasi iš jaunesnių, patys buvę patyčių aukomis...“ (V8);

Socialinių darbuotojų nuomone, jaunimo problemos glaudžiai susijusios su **sunkia ekonomine-materialine padėtimi jaunuolio šeimoje**. Sunkią ekonominę-materialinę jaunuolio

šeimos padėtį atspindi išskirtos subkategorijos*: tėvų bedarbystė, išprastos gyvenimo sąlygos, neužtikrinami vaiko poreikiai šeimoje.* Socialiniai darbuotojai pažymėjo, kad jaunuolio tėvai dažniausiai yra ilgalaikiai bedarbiai, nes neturi tinkamo profesinio pasirengimo, stokoja savarankiškumo ir motyvacijos ieškotis darbo. Dėl bedarbystės atsiranda materialinės problemos, kurios neleidžia pilnavertiškai užtikrinti jaunuolio poreikių bei interesų. Kaip pažymi Kondrotaitė (2006), dažniausiai jaunimo neigiamą patirtį galima susieti su jų šeima: su šeimos socialiniais ar ekonominiais sunkumais, o neigiama patirtis šeimoje yra veiksnys, tiesiogiai susijęs su neigiamu poveikiu jaunam žmogui. Tuo tarpu Kondrotaitė (2006) teigia, kad tiesioginis neigiamas poveikis yra susijęs su šeimos nepajėgumu suteikti vaikui sąlygų sėkmingai raidai ir ugdymuisi, nes jaunimas negauna taip reikalingo savo amžiuje palaikymo ir taip netenka sąlygų, reikalingų jų įgūdžiams formuotis. Šį požiūrį patvirtina ir socialiniai darbuotojai, kurie pažymi, kad jaunimui dėl sunkios ekonominės-materialinės padėties nesudaromos tinkamos sąlygos vystytis, augti, ugdytis biologinėje šeimoje. Vadinasi, tėvai negeba tinkamai pasirūpinti vaiku, jo poreikių bei interesų užtikrinimu, kurie aiškiai apibrėžti ir reglamentuoti Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje (Žin., 1995-07-21, Nr. 60-1501). Šioje konvencijoje nurodoma, kad „valstybės dalyvės pripažįsta kiekvieno vaiko teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi. Tėvams arba kitiems vaiką auklėjantiems asmenims tenka didžiausia atsakomybė už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, sudarymą pagal jų sugebėjimus ir finansines galimybes“ (27 str.). Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 6 str. (Žin., 1996-04-12, Nr. 33-807), reglamentuotos pagrindinės vaiko teisių apsaugos garantijos: tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai privalo sudaryti tinkamas sąlygas vaikui gyventi ir augti šeimoje, rūpintis juo 9 str. reglamentuota vaiko teisė būti sveikam: sveika ir saugi aplinka, vaiko sveikatos priežiūra, ligų profilaktika, tinkamos kokybės maisto produktų gaminimas, sveiko gyvenimo būdo ugdymas. 13 str. reglamentuoja vaiko teisė į gyvenamąjį būstą. Iš tyrimo metu gautų duomenų matyti, kad jaunuoliams neužtikrinama ir nesuteikiama nuolatinė gyvenamoji vieta, tėvai dažnai keičia gyvenamąją vietą neužtikrindami jų saugumo ir pastovumo. Socialiniai darbuotojai tyrimo metu atskleidė, kad jaunuolių tėvai negeba užtikrinti savo vaikams įstatymuose numatytų reikalavimų ir dažnai dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių pažeidžia vaiko interesus ir sutrikdo jo sėkmingos socializacijos procesą. Todėl šios jaunimo patiriamos problemos šeimoje suponuoja socialinio darbo poreikį dirbti su jaunimu, padedant įgyvendinti teisės aktuose numatytas jaunimo garantijas ir paruošti jaunimą savarankiškam gyvenimui.

Vadinasi, skurdas šeimoje nėra vienareikšmis: tai ne tik mažos šeimos pajamos maistui, drabužiams, buitinėms reikmėms, bet ir iškylantys konfliktai, nepasitenkinimo jausmas dėl susidariusių piniginių problemų bei kiti padariniai, kaip alkoholizmas ir nusikalstamumas.

Bedarbiai tėvai patiria ne tik nesibaigiantį nepriteklių, bet ir išgyvena dvasiškai, t. y. negalėdami aprūpinti vaikų reikalingiausiais daiktais, jaučiasi menkaverčiai, bejėgiai. Ši problema namuose sukelia įtampą, konfliktines situacijas ir turi įtakos neigiamai jaunuolio savijautai.

Kategoriją **„Sutrikę tarpusavio santykiai šeimoje“** atskleidžia išskirtų subkategorijų turinys: *konfliktiški santykiai šeimoje, vaiko auklėjimo šeimoje problemos.* Informantai akcentavo, kad sunki ekonominė-materialinė šeimos padėtis daro įtaką ir šeimos narių tarpusavio santykiams. Pinigų stoka, materialiniai nepritekliai, prastos gyvenimo sąlygos ar nuolatinės gyvenamosios vietos neturėjimas išprovokuoja šeimoje konfliktus, kuriuose dalyvauja pats jaunuolis. Socialinių darbuotojų požiūriu, šeimos, kaip pirmojo vaiko socializacijos instituto, gyvenimo būdas, tradicijos, elgesio taisyklės formuoja vaiko asmenybę, jo gyvenimo nuostatas, požiūrius. Be to, vaikui augant šeimoje, svarbiausia yra ne jos genetinis pagrindas, o aplinka, kurioje auga vaikas. Remiantis socialinių darbuotojų patirtimi, socialinis ir ekonominis nestabilumas, naujos galimybės ir iššūkiai apsunkina šeimos gebėjimus prisitaikyti prie naujų aplinkybių, dėl ko kyla konfliktai, pykčiai ir tarpusavio santykių problemos. Povilionienės ir kt. (1997, p. 68) nuomone, socialiniai ekonominiai trukdžiai: nedarbas, žemas išsilavinimas, skurdas apsunkina šeimos, tame tarpe, vaikų teises normaliai gyventi, vystytis ir lavintis, šeima, susidūrusi su problemomis, negeba racionaliai mąstyti, savarankiškai priimti sprendimų, neigiama kryptimi pakrypsta šeimos tarpusavio santykiai. Todėl jaunuolis, patirdamas neigiamas emocijas, matydamas konfliktus, šeimos narių tarpusavio nesutarimus, susiduria su įvairiomis problemomis socializacijos procese. Vaiko socializacijos procese lemiamos įtakos turi ryšių su kitais asmenimis kontekstas, kurio, pasak Žukauskienės (2006), svarbiausios sudėtinės dalys yra šeima, jos struktūra, gyvenimo kokybė. Binkauskaitė ir kt. (2007) pažymi, jog sudėtingomis sąlygomis gyvenančių jaunuolių aplinkoje vyrauja skurdas, primityvi vertybinė orientacija, slegiantis, negatyvus psichologinis klimatas, moraliai žlugdančios auklėjimo klaidos, t. y. vaikas auga didelį stresą keliančioje aplinkoje, kurioje egzistuoja rizika pasireikšti asocialaus tipo asmenybės sutrikimui (Žukauskienė, 2006). Pasak informantų, tokia aplinka suponuoja tai, jog jaunuolis susidaro klaidingą požiūrį į pasaulį, į save, ir tai skatina jaunuolius atsiriboti nuo socialinės aplinkos, nepasitikėti aplinkiniais, elgtis neadekvačiai.

Subketegorijos „*Vaiko auklėjimo šeimoje problemos*“ turinys atskleidžia, kad neigiama socialinė aplinka, tėvų tarpusavio santykių problemos, socialinių, bendravimo įgūdžių stoka suformuoja netinkamas vaiko nuostatos į jį supančią aplinką, netinkamai išugdomos jo vertybės, požiūris į gyvenimą. Informantų teigimu, jaunimui trūksta švelnumo, dėmesio. Jausdamasis nemylimas, nereikalingas, jis negeba ir bijo išreikšti savo nuomonę ir jausmus. Galima teigti, kad tėvai, netinkamai atlikdami savo, kaip tėvų funkcijas, nesuformuoja įgūdžių, apsunkina jaunimo socializacijos procesą. Pasak informantų, jaunimo auklėjimas smurtu, naudojant patyčias, šaukiant,

rėkiant sumenkina jaunimo savivertę, todėl yra tikimybė, kad jaunuolis nemokės užmegzti tarpusavio ryšių, o problemas spręs smurtiniu elgesiu. Kita vertus, jaunimui svarbu jausti emocinį palaikymą šeimoje, nebijoti išreikšti savo minčių, nes bendravimo kultūra, tvyranti šeimoje, suformuoja jaunuolio bendravimo įgūdžius, gebėjimus užmegzti tarpusavio ryšius. *Taigi, vaiko auklėjimo šeimoje problemos sutrikdo jaunimo socializacijos procesą ir neleidžia jaunuoliui tapti visaverte asmenybe.*

Kategorija „**Sutrikusi jaunuolio socializacija**“ atskleidžia išskirtų subkategorijų turinys: *žemas savęs vertinimas ir nepasitikėjimas savimi, savarankiškumo, motyvacijos, atsakomybės, savikontrolės, bendravimo įgūdžių, darbinių įgūdžių stoka, delinkventinis elgesys, patyčių aukos ir patyčių iniciatoriai*. Informantų nuomone, *jaunimo žemas savęs vertinimas*, nepasitikėjimas savimi ir kitais, menkavertiškumas ir savęs žeminimas daro neigiamą įtaką jaunuolio socializacijai šeimoje ir visuomenėje. Socialinių darbuotojų pastebėjimu, nuo savęs vertinimo priklauso žmogaus santykiai su aplinkiniais žmonėmis, savikritiškumas, reiklumas sau, požiūris į savo laimėjimus ir nesėkmes. Savęs vertinimas turi įtakos veiklos aktyvumui ir jo asmenybės raidai, glaudžiai susijęs su žmogaus pretenzijų lygiu, t. y. tikslų, kuriuos jis sau kelia, sudėtingumu. Mayers (2000) pažymi, kad jaunuoliai su žemesniu savęs vertinimu ypatingai jautrūs ir pažeidžiami viskam, kas tik kiek nors paliečia jų savęs vertinimą. Jie jautriau negu kiti reaguoja į kritiką, daugiau jaudinasi dėl kitų nuomonės apie juos, jautriau reaguoja, jei jiems nepavyksta atliktų užduočių arba jei atranda savyje kokius nors trūkumus. Dėl to daugeliui jaunuolių būdingas drovumas, polinkis į psichinę izoliaciją, pasitraukimas iš realybės į svajonių pasaulį, bet šis pasitraukimas nėra savanoriškas. Socialiniai darbuotojai akcentavo, kad jaunuolių žema savivertė bei asmenybės persiorientavimas nuo prosocialios į asocialią vertybių sistemą sukelia įvairias asocialaus elgesio formas, t. y. savęs žalojimas, vienišumas, suicidinės mintys, smurto naudojimas silpnesnių atžvilgiu. Informantų nuomone, žema savigarba sukelia nepilnavertiškumo jausmą, kuris turi neigiamą poveikį emociniai savijautai ir socialiniam asmenybės elgesiui. Mayers (2000) teigimu, žemai save vertinantiems jaunuoliams būdingas bendras nepasitenkinimas ir bloga nuomonė apie save, jie daugiau nei kiti linkę užsidaryti nuo kitų, dažnai jaučiasi vieniši.

Socialiniai darbuotojai tyrimo metu akcentavo, kad *savarankiškumo stokos* problemos apriboja jaunimo galimybes suplanuoti savo laisvalaikį, savarankiškai priimti tam tikrus sprendimus. Išskirta subkategrija atskleidžia, kad jaunuolio savarankiškumas siejamas su jo socialine patirtimi, kuri atsiranda sąveikaujant su aplinka, šeima, bendraamžiais, taip pat per socialinius vaidmenis ir žmonių tarpusavio santykius. Pasak Vaičekauskaitės (2005), vaiko savarankiškumą reikėtų apibūdinti kaip jo socialinę patirtį. Savarankiškumas pasireiškia per socialinius vaidmenis, kuriuos vaikas įgyja natūralioje socialinėje sąveikoje su aplinka. Tuo tarpu

Juodaitytė (2002, p. 105) teigia, kad „vaidmuo apibrėžia motyvaciją, elgesio stereotipus, priklausomybės, pavaldumo santykius. Tai lyg elgesio taisyklės, kurios diktuoja, kaip vaikui reikia elgtis“. Taigi, vaidmenys jaunuoliams suteikiami, atliekant pavestas pareigas, užsiimant kasdienine veikla, vaidmenų mokomasi nuo pat gimimo ir tik tokiu būdu gali atsirasti galimybės jaunuoliams prisitaikyti prie socialinės sistemos, kurioje šie vaidmenys ir egzistuoja. Kaip pažymi Jovaiša (2007), savarankiškumas–esminė asmenybės savybė, leidžianti protingai rinktis veiklos ir bendravimo tikslus, priemones ir būdus, aktyviai ir produktyviai veikti. Aukščiausia savarankiškumo pakopa–asmenybės autonomiškumas (Bitinas, 2004). Tidikis (2003) įsitikinęs, kad žmogus, atlikdamas socialinius vaidmenis, tampa autonomišku. Jei tai trunka ilgai, jei vaidmuo asmeniui turi prasmę, tai šie dalykai nulemia asmenybės savybes: vertybes, motyvus, požiūrį į kitus žmones. Informantai pabrėžė, kad savarankiškumo įgūdžiai yra subrendusios asmenybės bruožas ir tik tinkamai suformavus jaunimo savarankiškumo įgūdžius, jie nepatirtų negatyvių socializacijos pasekmių. Taip pat savarankiškumo įgūdžiai yra jaunimo gyvenimo pagrindas, leidžiantis jaunimui sėkmingai integruotis į visuomenę. Įgydamas savarankiško gyvenimo įgūdžių, jaunimas turėtų elementariai suvokti priežasties ir pasekmės priklausomybę, mokytis analizuoti ir apibendrinti. Vaičekauskaitė (2003) pažymi, kad savarankišką žmogaus gyvenimą lemia išoriniai ir vidiniai veiksniai, o asmens veiksmą gali iššaukti paties apsisprendimas ar išorinė aplinka. Tiek išoriniai, tiek vidiniai motyvai gali turėti įtakos vaiko elgesiui, jo pasirinkimui. Butkienė ir kt. (1996), pabrėžia, kad motyvas-tai, kas atsispindi žmogaus psichikoje vaizdo ar minties pavidalu ir nukreipia jo elgesį taip, kad būtų patenkintas tam tikras poreikis. Tyrimo metu nustatyta, kad jaunimo problemos dažniausiai kyla dėl objektyvių ar subjektyvių aplinkybių. Problemų mastas ir kompleksiškumas dažnai sutrikdo jaunimo socializacijos procesą ir galimybes jaunuoliui atsakingai brėsti. Tyrimo metu socialinių darbuotojų pateikti duomenys rodo, kad jaunuolių socializacijos procesą trikdo „*motyvacijos stoka“*. Šios išskirtos subkategorijos turinys atskleidžia, kad jauni žmonės, stokojantys motyvacijos, negeba savarankiškai atlikti paskirtų užduočių, darbų, nesiekia teigiamo rezultato, yra abejingi, neturi ateitis planų ir gyvena tik šia diena. Socialinių darbuotojų pateikti teiginiai byloja, kad jaunimo savarankiškumas tampriai susijęs su motyvacija. Kepalaitė ir kt. (1996) teigia, kad savarankiškumo plėtrai svarbu, kad vaikas būtų motyvuotas-tik taip jis sugebėtų kontroliuoti savo veiklą. Galima teigti, kad jaunimas, augantis sudėtingomis sąlygomis, šalia savęs neturintis asmenų, kurie padėtų patirti teigiamą socializacijos procesą, nepatenkina savo poreikių, t. y. pasirinkimo, smalsumo, išmokimo, kurie atspindi vidinės motyvacijos ypatumus. Vaičekauskaitė (2004) teigia, kad vidiniai motyvai turi įtakos įvairiapusėms žmogaus elgesio išraiškoms. Vidiniai motyvai-tai smalsumas, išmokimo džiaugsmas, svarbiausi augimo poreikiai, savigarba, laimėjimai, lūkesčiai, kompetencija. Tyrimo metu socialiniai darbuotojai atskleidė, kad

terpė jaunimo problemoms atsirasti glūdi jį supančioje aplinkoje, smurtas, patyčios, netinkami auklėjimo metodai šeimoje trukdo išsikelti ir pasiekti tikslą, patenkinti poreikius. Galima teigti, kad neigiama socialinė ir emocinė aplinka, tarpusavio santykių problemos, patiriamos neigiamos patirtys atima norą jaunimui ką nors išmokti, neleidžia orientuotis į tikslą, sumenkina gebėjimus, žinias.

Subkategorijos „*Atsakomybės stoka*“ turinys atspindi, kad jaunimas, kuris stokoja šių įgūdžių, negeba prisiimti atsakomybės už savo veiksmus, negeba planuoti savo ateities, neturi pareigos jausmo, elgiasi nesąžiningai kitų ir savo atžvilgiu. Pasak Prunskaus (2002), atsakomybė kaip dorovės fenomenas pasireiškia pasirengimu atsakyti už savo poelgius. Taip pat tyrimo metu socialiniai darbuotojai atskleidė, kad jaunimas, nesirūpinantis savo ateitimi, neplanuojantis savo ateities, neįvertindami savo netinkamo elgesio galimų pasekmių, neturi išugdęs atsakomybės. Todėl jaunimo problemos, kylančios iš atsakomybės stokos, parodo jaunimo nebrandumą, o jaunimo nebrandumas veda į socialinės atsakomybės stoką, o socialinės atsakomybės stoka sutrikdo jaunuolio socializaciją, iškreipia vertybes, požiūrį.

Subkategorija „*Savikontrolės stoka*“ atskleidžia, kad jaunimas neturi kantrybės, jiems greitai atsibosta vykdoma veikla, negeba susikoncentruoti į vieną veiklą, greitai supyksta, įsižeidžia. Pasak informantų, negebėjimas savęs kontroliuoti daro neigiamą poveikį ne tik pačiam jaunuoliui, bet ir ji supančiai aplinkai. Nemokėjimas savęs kontroliuoti gali peraugti į rimtus konfliktus, o kartais net ir į smurtą. Kaip pažymi informantai, žema jaunimo savikontrolė ar savikontrolės įgūdžių stoka neleidžia siekti tikslo, nenoriai dalyvauja popamokinėje veikloje, jiems esanti situacija, nesvarbu, kad ir neigiama, tinka, nes jie nenori nieko keisti. Taigi savikontrolė labai svarbi visose gyvenimo situacijose.

Subketagorijos „*Bendravimo įgūdžių stoka*“ rodo, kad bendravimas yra pagrindinė žmogaus atsiskleidimo sąlyga, todėl bendravimo įgūdžių stoka sutrikdo jaunuolio galimybes per bendravimą pažinti kitus žmones, suprasti jų požiūrius, vertybes, sukurti tarpusavio ryšius ir juos išlaikyti. Socialiniai darbuotojai tyrimo metu atskleidė, kad jaunuoliai negerbia bendraamžių, juos užgaulioja, tyčiojasi, negeba užmegzti tarpusavio ryšio su bendraamžiais, nes stokoja bendravimo įgūdžių. Socialinių darbuotojų pastebėjimu, jaunuoliai, kurių bendravimo įgūdžiai menki, sunkiai prisileidžia prie savęs kitus žmones, nes bijo patirti patyčias, pažeminimą, dėl negebėjimo kontaktuoti, palaikyti abipusį bendravimo kontaktą. Taip pat jaunimas nežino, kaip pradėti bendrauti, jų bendravimo patirtis skaudi, linkę būti vienišiais ir atsiriboti nuo bendravimo.

Kaip pažymi Almontienė (2006), bendravimas-viena svarbiausių žmogaus dvasinės būties formų, dviejų arba daugiau žmonių tarpusavio sąveika, kurios metu perduodama informacija ir patenkinami saugumo, saviraiškos, dominavimo ir kiti poreikiai. Pedagoginės psichologijos atstovai

vieningai pripažįsta bendravimo reikšmingumą ugdymui, nes žmogus tampa asmenybe tik sąveikaudamas ir bendraudamas su kitais žmonėmis (Barkauskaitė, 2001). Nustatyta, kad bendravimas yra bene svarbiausias gebėjimas, kuris turi būti ugdomas. Taigi, tik per šį gebėjimą jaunuolis gali sąveikauti su kitais, išreikšti ir realizuoti save įvairiose aplinkose ir situacijose, tobulėti dvasiškai ir fiziškai. O negebėjimas bendrauti daugeliui jaunuolių gali sukelti vienatvės pavojų, jaunuolis taps užsidaręs, atsiribos nuo kitų.

Subkategorijos „*Darbinių įgūdžių stoka*“ turinys atspindi, kad kai kurie jaunuoliai neturi darbinių įgūdžių, pasižymi neigiamomis nuostatomis darbo atžvilgiu. Informantų teigimu, jaunimo šeimos socialinės padėties ypatumai, t. y. tėvų bedarbystė, gyvenimas iš socialinių pašalpų, nenoras dirbti nesuformuoja teigiamo jaunuolių požiūrio į darbą ir darbinius įgūdžius, kurie reikalingi kasdieniame gyvenime bei ruošiant jaunimą savarankiškam gyvenimui. Taip pat informantai atskleidė, kad šeimoje suformuojamas neigiamas požiūris į darbą, nes tėvai nedirbantys, neturi darbinės patirties. Galima teigti, kad šeimoje nepadedamas tvirtas pagrindas ir jaunimui neformuojami darbiniai įgūdžiai, kurie reikalingi jo savarankiškam gyvenimui.

Subkategorijos „*Delinkventinis elgesys*“ turinys atspindi, kad nemaža dalis jaunimo, lankančio dienos centrą, yra agresyvus, konfliktiški, netolerantiški kitų asmenų atžvilgiu. Socialinių darbuotojų pateikta informacija rodo, kad devintiniam elgesiui paprastai priskiriamos tokios elgesio apraiškos, kurios vertinamos kaip nepriimtinos, įžeidžiančios, atstumiančios, t. y. nuolatinės vagystės, plėšimai, taisyklių nesilaikymas. Informantai pabrėžė, kad jaunimo delinkventinį elgesį dažniausiai išprovokuoja patirtos patyčios jo atžvilgiu, bendravimo problemos, emocijų ir elgesio sutrikimai. Socialinių darbuotojų nuomone, jaunimo pamokų praleidinėjimas, bėgimas iš pamokų, smulkios vagystės taip pat yra viena iš delinkventinio elgesio apraiškų. Leliūgienė (2003) pažymi, kad delinkventinis elgesys-tai smulkūs nusižengimai, moralių elgesio normų pažeidimai, kurie nesukelia rimto pavojaus ir nepadaro rimtos žalos, t. y. tai gali būti nedisciplinuotas, konfliktiškas elgesys, epizodiškas alkoholio vartojimas, bėgimas iš pamokų. Socialinių darbuotojų nuomone, agresyvus jaunimo elgesys nukreiptas prieš save, kitus, noras skriausti kitus Abromaitienės (2008) teigimu, delinkventinį elgesį dažnai lydi agresija, o agresija laikomas elgesys, nukreiptas prieš kitą žmogų, gyvą būtybę arba negyvą objektą, kuriuo siekiama sukelti diskomfortą, skausmą, padaryti fizinę ar psichologinę žalą.

Tyrimo metu išskirtoje subkategorijoje „*Patyčių aukos*“, atsiskleidžia, kad jaunimas, patyręs patyčias, labai jautrus, stokoja motyvacijos. Informantai nurodė, kad jaunimas dažniausiai patyčias patiria dėl sveikatos problemų, aprangos, gyvenimo sąlygų, mokymosi problemų, namų aplinkos skurdumo. Taigi, galima teigti, kad jaunimas patyčių aukomis tampa dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių. Olweus (2008) akcentuoja, kad patyčių aukos susiduria su sunkumais įsitvirtindami

bendraamžių grupėje, pasižymi žema saviverte, jaučiasi niekam tikę, neįdomūs, nieko nesugebantys ir nemokantys, dažnai laiko save nevykėliais, stokoja savigarbos. Patyčios dažniausiai apibūdinamos, kaip sąmoningas, neišprovokuotas ir nuolat pasikartojantis vieno asmens ar grupės fizinis arba žodinis kito asmens užgauliojimas, siekiant jį įskaudinti ir pažeminti (Olweus, 2008).

Subkategorijos „*Patyčių iniciatoriai*“ turinys rodo, kad jaunimas, linkęs tyčiotis iš kitų, pasižymi nesocialiu elgesiu, teigiamai save vertinantys, menkinantis kitus. Pasak informantų, patyčių iniciatoriais dažniausiai būna tie, iš kurių kiti tyčiojosi. Pasak informantų, patyčių iniciatoriai pravardžiuoja, žemina, užgaulioja, erzina jaunesnius už save vaikus. Dažnai suburia aplink save jaunuolius, kuriuos skatina tyčiotis iš kitų. Skriaudėjai yra agresyvūs, pasižymi impulsyvumu, turi stiprų valdžios ir viešpatavimo poreikį, labai mėgsta kontroliuoti ir valdyti kitus žmones (Olweus, 2008). Jie jaučia didelį pasitenkinimą kankindami, žemindami ir žalodami kitus vaikus. Dažnai skriaudėjai tokį žiaurų savo elgesį pateisina ir gina teikdami, kad, taip elgtis juos išprovokavo pačios aukos (Rigby, 1997). Tyrimo metu gautų duomenų analizė atskleidė, kad viena iš žemo savęs vertinimo pasekmių gali būti asmenybės siekimas įtvirtinti save kitų sąskaita- juos žeminant, mušant, akcentuojant jų trūkumus, mažesnę kompetenciją, klaidas. Šiais būdo bruožais pasižymi patyčių iniciatoriai.

Išanalizavus tyrimo metu socialinių darbuotojų pateiktą informaciją apie jaunimo problemas, matyti, kad jaunimo problemos yra tampriai viena su kita susijusios. Jos apima jaunuolio poreikius, kurių neužtikrinimas jau vaikystėje, jam augant sukelia didesnių problemų, kurių savarankiškai jaunimas negali išspręsti, nes stokoja savarankiškumo, socialinių, bendravimo, atsakomybės įgūdžių, motyvacijos, dėl ko ir sutrinka jų socializacijos procesas. Kai jaunuolio socializacijos procesas sutrikęs, jaunuolis, norėdamas įsitvirtinti visuomenėje, kartais elgiasi neadekvačiai, pasižymi delinkventiniu elgesiu, nesilaiko visuomenėje nustatytų normų ir taisyklių. Jaunimo problemų kompleksiškumas rodo, kad, siekiant jaunimo teigiamos socializacijos, būtina specialistų intervencija ir pagalba ugdant įgūdžius, formuojant vertybes, ruošiant jaunimą savarankiškam gyvenimui, gerinant tarpusavio santykius su socialine aplinka ir padedant tapti visaverte asmenybe.

2.3.2. Socialinis darbas su jaunimu dienos centruose

Tyrimo metu siekta atskleisti, **kokie yra socialinio darbo ypatumai dirbant su jaunimu dienos centruose.** Analizuojant gautus duomenis, išryškėjo keturios kokybinės kategorijos: *socialinio darbo su jaunimu poreikis, socialinio darbuotojo veiklos kryptys dienos centruose, atliekami vaidmenys ir taikomi metodai.*

Kategorija **„Socialinio darbo su jaunimu poreikis“** atskleidžia, kokie jaunimo poreikiai neužtikrinami ir jų visapusiškam užtikrinimui reikalinga socialinio darbuotojo pagalba. Šios kategorijos turinį atskleidžia išskirtos 6 subkategorijos: *socialinių ryšių stiprinimas, prasmingo laisvalaikio užimtumo skatinimas, įtraukimas į socialiai prasmingą veiklą, emocinės paramos suteikimas, asmeninių ir socialinių įgūdžių ugdymas ir pagalba spręsti socialines problemas* (4 lentelė).

4 lentelė. Socialinio darbo poreikis dirbant su jaunimu

Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Socialinių ryšių stiprinimas	„Susipažįsta su naujais žmonėmis dalyvaudami bendroje veikloje...“ (V12); „Susiranda naujų draugų...“ (V6); „Keičiasi informacija, patirtimi, atsiranda reikalingumo jausmas...“ (V9); „Gebėjimo bendrauti ir palaikyti bendravimo santykius stiprinimas...“ (V13); „Jaunimas skatinamas būti aktyviu, plėsti bendravimo galimybes, įgyti patirties...“ (V5); „Dalyvavimo bendruomenės veikloje skatinimas...“ (V2); „Dalyvavimo savanoriškoje veikloje skatinimas...“ (V6); „Motyvacijos skatinimas, nes stokoja bendravime su bendraamžiais, ssuaugusiais...“ (V10); „Sutrikę socialiniai ryšiai su artimaisiais, broliais, tai juos atstatinėjame, mezgame iš naujo...“ (V11); „Jaunimo įvaizdžio gerinimas bendruomenėje, mokykloje, bendraamžių grupėje...“ (V8);
Prasmingo laisvalaikio užimtumo skatinimas	„Specifinių žinių ir gebėjimų ugdymas dalyvaujant įvairiuose būreliuose...“ (V5); „Būreliai, teatras, spektakliai, vaizduotė prasiplečia...“ (V11); „Varžybos, baseinas, lavinami sportiniai gebėjimai, plaukimo įgūdžiai...“ (V4); „Filmas, įvairūs renginiai, kultūrinis išsivystymas didinamas...“ (V14); „Lavinamas kritinis mąstymas dalyvaujant proto mūšiuose...“ (V2); „Plečiamas jaunuolio akiratis, susipažįstant su meno darbais, darant meninius darbelius...“ (V1) „Naujų sričių pažinimas...“ (V7); „Piešimas, lipdymas...“ (V8); „Konstruktoriai ir konstravimas, lavinamas kruopštumas, susikaupimas...“ (V13); „Pagal gebėjimus ir pomėgius veikla parenkama, būtina, kad jaunimui patiktų...“ (V14);
Įtraukimas į socialiai prasmingą veiklą	„Socialinė ir savanoriška maisto banko akcija ugdoma atjauta, supratingumas skurstančiųjų atžvilgiu...“ (V10); „Valstybinių švenčių šventimas pagarbos valstybei ugdymas, patriotizmas...“ (V4); „Vaikų svajonių renginys, galimybės dalintis su kitais skatinimas...“ (V13); „Pagyvenusių asmenų lankymas, empatijos ir supratingumo ugdymas...“ (V8); „Dalyvavimas bendruomenės veikloje, palengvina adaptaciją ir socializaciją jaunimo bendruomenėje, padeda jiems lengviau įsilieti į bendruomenę ir tapti nariu...“ (V14); „Visos socialinės akcijos ir jose jaunimas dalyvauja atsiranda supratimas apie vertybes, pasikeičia neigiamos nuostatos, atsiranda užuojauta, palaikymas ir dingsta smerkimo jausmas...“ (V9); „Prevencinė veikla, dalyvavimas prevencinėje veikloje...“ (V7);
Emocinės paramos suteikimas	„Saugumo užtikrinimas kai būna dienos centre, nes namuose tėvai girtauja, smurtaujama...“ (V1); „Išklausau, patariu ir jaunuolis žino, kad visa informacija yra konfidenciali...“ (V14); „Kai jaučia nerimą dėl kažko kalbamės, diskutuojame, ieškoje jam kylančių sunkumų sprendimo, pasikalbėjęs pasijaučia geriau...“ (V7); „Trūksta pasiryžimo, tai paskatinu, palaikau, motyvuoju...“ (V5); „Kai liūdna jaunuoliui paguodžiu, nuraminu...“ (V6); „Padeda atrasti gyvenime prasmę, sustiprinu iš šalies jo pasitikėjimą savimi ir aplinkiniais...“ (V3); „Kalbuosi atvirai, kaip su lygiaverčiu partneriu, visada pasakau, kad gali manimi pasitikėti...“ (V9);
Asmeninių ir socialinių įgūdžių ugdymas	„Nepasitiki savimi, ugdau pasitikėjimą savimi, skatinu siekti tikslo...“ (V9); „Linkę meluoti, todėl stengiuos ugdyt sąžiningumo įgūdžius...“ (V6); „Atsakomybė už savo veiksmus prisiėmimo ugdymas...“ (V13); „Bendravimo įgūdžiai sutrikę, juos reikia ugdyti...“ (V1); „Nenuoširdūs, agresyvūs jaunuoliai, būtina mažinti jų neigiamas nuostatas aplinkinių atžvilgiu...“ (V2); „Jaunimas pasyvus būtina aktyvinti, ugdyti jų aktyvumą...“ (V3); „Piktas jaunimas, ugdyti kaip suvaldyti pyktį, nekonfliktuoti ir pozityviai elgtis...“ (V8);
Padėti spręsti socialines problemas	„Jaunimas konfliktiškas, padėti jam suvaldyti konfliktus, neįsivelti į juos...“ (V1); „Žalingi įpročiai, narkotinių medžiagų vartojimas, gebėjimo gyventi sveikai skatinimas...“ (V8); „Užimtumo stoka, laisvalaikį leidžia bet kur, skatinti ir

	motyvuoti, lankyti dienos centrą, sporto treniruotes...“ (V12); „Nemotyvuoti, motyvuoti jaunimą pabaigtų pagrindinę mokyklą...“ (V14); „Jaučiasi vieniši, prislėgti, bendruomeniškumo jausmas ugdomas, skatinamas būti bendraamžių grupėje...“ (V11); „Socialiai apleistas, gyvena skurdžiai, organizuoju jam paramą drabužiais, batais, maisto produktais...“ (V6); „Nelanko mokyklos, skatinu pabaigti 10 klasių ir stoti į profesinę mokyklą, kad įgytų specialybę...“ (V10); „Trūksta švelnumo, šilumos jaunimui, tai mes labai šeimyniškai bendraujame...“ (V9);

Tyrimas atskleidė, kad socialinio darbo su jaunimu poreikis sietinas su *jaunimo socialinių ryšių stiprinimu*. Jaunimui, turinčiam kompleksinių problemų, daug sunkiau užmegzti veiksmingus ir ilgalaikius tarpusavio santykius su kitais asmenimis, nes nepakankamai išvystyti bendravimo įgūdžiai, o kartais stokoja motyvacijos ir gebėjimų išlaikyti bei plėtoti tarpusavio ryšius. Tyrimo metu nustatyta, kad socialinių ryšių ribotumui daro įtaką įgyta neigiama jaunimo socialinė patirtis, sutrikęs prieraišumas, žemi socialiniai įgūdžiai. Todėl siekiant sėkmingos jaunuolio socializacijos, adaptacijos šeimoje ir jį supančioje socialinėje aplinkoje svarbu plėsti socialinių ryšių tinklą, kuris padėtų jaunuoliui sustiprinti pasitikėjimą savimi, pasijausti pilnaverčiu visuomenės nariu. Dobryninos kt. (2010) teigimu, socialiniai ryšiai–būtina žmogaus socializacijos sąlyga. Tik bendraudamas su kitais, asmuo įsisavina visuomenės vertybes ir elgesio modelius. Socialiniai ryšiai taip pat svarbūs ir asmens tapatumo formavimuisi, kad jis jaustųsi sudedamąja visuomenės dalimi. Almonaitienė ir kt. (2001), Lemme (2003) teigia, kad socialiniai ryšiai atlieka tokias funkcijas: emocinės paramos, įvairių poreikių tenkinimo. Tai padeda išvengti izoliacijos. Socialinė izoliacija ir vienatvė neigiamai veikia fizinę ir psichologinę savijautą. Niekas negali paneigti socialinių ryšių vertės ir svarbos. Informantų teigimu, jaunimo socialiniai ryšiai dažnai stiprinami per įvairią socialinę veiklą, bendrus renginius. Jaunimas, dalyvaudamas bendruose renginiuose, savanoriškoje veikloje, turi galimybę susirasti bendraminčių, draugų, pabendrauti. Pasak informantų, tokiomis priemonėmis socialinių ryšių stiprinimas labai veiksmingas, nes stiprinami jaunimo gebėjimai bendrauti, palaikyti bei plėsti tarpusavio ryšius mokyklos bendruomenėje ar toje bendruomenėje, kurioje jis gyvena. Taip pat informantai pažymėjo, kad socialinių ryšių stiprinimas per savanorišką veiklas ar socialinius renginius sustiprina jaunuolio pasitikėjimą savimi, „aš galiu“ jausmą, motyvaciją prasmingai veiklai.

Pasak socialinių darbuotojų, viena iš galimybių, padedančių jaunuoliams stiprinanti socialinius ryšius tai jaunimo *prasmingo laisvalaikio užimtumo skatinimas*. Jaunimo įtraukimas į įvairiopą veiklą padeda jiems plėsti akiratį, pakeliamas jaunimo kultūrinis lygis bei kartu patenkinamas priklausymo poreikis. Almontienės ir kt. (2002) pastebėjimu, bendrumo-priklausymo poreikis-tai poreikis jausti, kad esi kokios nors grupės, bendruomenės narys, kad esi tarp žmonių, kurie tau reikalingi ir kad tu esi jiems reikalingas. Šis poreikis patenkinamas, kai žmogus turi šeimą, kurios narius sieja šilti jausmai, mėgstamus bendramokslius ar bendradarbius, priklauso kokioms

nors organizacijoms, klubams. Socialinių darbuotojų nuomone, tik tinkamai organizuotas laisvalaikis ir užimtumo skatinimas leidžia jaunimui pajusti bendruomeniškumo ir bendrumo jausmą bei tuo pačiu įgyti atitinkamų gebėjimų, žinių, įgūdžių. Jaunimas, kurio laisvalaikis ir užimtumas tinkamai organizuotas, gali patenkinti savo saviraiškos bei saviaktualizacijos poreikius. Kaip pažymi Lemme (2003), saviaktualizacijos ir saviraiškos poreikis-realizuoti potencialias savo galimybes, tapti tuo, kuo gali ir nori tapti. Galima teigti, kad prasmingas laisvalaikis ir jaunimo užimtumas padeda jaunimui atrasti save, naujus gebėjimus, sustiprinti turimus gebėjimus ir, svarbiausia, patenkinti savo poreikius.

Dapkienė (2002) rašo, kad laisvalaikio veikla yra ne tikslas, bet ir asmens įvairiapusio ugdymo priemonė. Tos veiklos nebuvimas mokiniams žalingas daugeliu atžvilgių: nesudaromos sąlygos įvairiapusiams gebėjimams ugdytis; mažinamas aktyvumas ir domėjimasis socialine aplinka; ugdomas abejingumas, uždarumas, pasyvumas; sudaromos sąlygos ieškoti atsitiktinių bendraminčių; emociškai pavargusiems mokiniams trukdoma įveikti dvasines krizes, atsipalaiduoti, patirti sėkmę. Šukytė (2007) nuomone dalyvaudami neformalaus ugdymo projektuose vaikai įgyja asmeninių, edukacinių, socialinių, profesinių kompetencijų, tolerancijos įgūdžių, mokosi spręsti problemas, nuodugniai suvokti ir perimti tautos patirtį, tradicijas. Neformaliai įgyta patirtis tampa svarbia pozityviosios socializacijos proceso dalimi.

Subkategorijos „*Įraukimas į socialiai prasmingą veiklą*“ turinys atskleidžia, kad jaunimo dalyvavimas socialiai prasmingoje veikloje palengvina jaunimo adaptacijos ir socializacijos procesą. Tyrimo metu informantai pažymėjo, kad jaunimo įtraukimas į socialiai prasmingą veiklą yra svarbus formuojant jaunimo vertybes, pasaulėžiūrą, požiūrį į aplinkinius, t. y. suprasti vertybes, atsisakyti neigiamų nuostatų kitų asmenų atžvilgiu. Pasak informantų, jaunimui svarbu dalyvauti socialinėse akcijose, labdaros vakaruose, padėti pagyvenusiems asmenims, nes tik taip jaunimas gali patenkinti savęs įtvirtinimo poreikį, kuris padėtų rasti vietą visuomenėje, t. y. lankydami pagyvenusius asmenis, jaunuoliai supranta, kas yra supratingumas, atjauta, palaikymas, nesmerkimas. Wilson (2000) teigia, kad savanoriška veikla yra socialinių problemų šeimoje, mokykloje, bendraamžių grupėje prevencijos priemonė. Pasak autoriaus, jaunimas, dalyvaudamas savanoriškoje veikloje, dažniau nei bendraamžiai išvengia tokių problemų, kaip mokyklos nelankymas, narkotinių medžiagų vartojimas, delinkventinis elgesys. Informantų nuomone, jaunimo įtraukimas į socialiai prasmingą veiklą yra tarsi prevencinė priemonė, kurios tikslas-padėti pakeisti savo elgesį, įgyti naujų vertybių, žinių. Taigi, jaunimo dalyvavimas savanoriškoje veikloje mažina jaunų žmonių socialinių problemų skaičių, pagerėja gyvenimo kokybė, pasižymi didesne savigarba, apsaugo nuo asocialaus elgesio, tobulina asmenines ir socialines kompetencijas. Tuo tarpu Jonutytė (2007) akcentuoja, kad savanoriška jaunimo veikla yra ne tik socialinio jaunimo problemų

prevencija, bet kartu ir savanorių socialinio ugdymo dalis, tenkina jaunimo žinių įgijimo, bendravimo gebėjimų tobulinimo, saviraiškos, savirealizacijos poreikius ir sudaro sąlygas saviugdai.

Subkategorija „*Emocinės paramos suteikimas*“ atskleidė, kad jaunimas dažnai jaučiasi nesaugiai, jaučia nerimą, nepasitikėjimą, nes namuose neturi asmenų, kurie jį suprastų, išklausytų, patartų ir padėtų. Informantai pažymėjo, kad jaunimas, lankantis dienos centrą, yra labai jautrus, nesupranta savęs ir aplinkinių, stokoja emocinio ekspresyvumo, emocinio jautrumo, negeba atpažinti ir įvardinti savo jausmų, stokoja emocinės savivokos. Todėl socialinių darbuotojų užduotis suteikti jaunuoliams emocinę paramą, kurios jie negauna šeimose, bendraamžių grupėje. Emocinė parama teikiama ugdant jaunuolių emocinio ekspresyvumo, t. y. savęs atskleidimo gebėjimus, emocinio jautrumo gebėjimus. Kaip pažymi Malinauskas (2004), savęs atskleidimo gebėjimai gali būti ugdomi verbaliniu ir neverbaliniu būdu mokant reikšti jausmus bei stiprinti emocinio jautrumo gebėjimus, empatiškumą, kito emocijų supratimą, įsijautimą. Tyrimo metu išaiškėjo, kad jaunimas negali išreikšti savo jausmų, dėl to kyla konfliktai, smurtaujama. Šio įgūdžio ugdymas, anot informantų svarbus, nes padeda jaunimui pažinti savo jausmus ir išreikšti juos tokia forma, kuri nesukeltų aplinkiniams neigiamų pasekmių. Malinauskas (2006) teigia, kas įgūdis „pasakymas ką jauti“ padeda atskleisti savo asmeninę informaciją ir jausmus kitam asmeniui. Pasakymas ką jauti- tai sunkiai ugdomas įgūdis. Mokslininkai teigia, kad ekstravertai išsako savo jausmus daug lengviau negu intravertai, o tai priklauso nuo bendravimo aplinkos, kurioje augo vaikas. Malinauskas (2003) atkreipia dėmesį į tai, kad tyrimai parodė, jog įgūdis pasakyti, ką jauti, yra naudingas, nes „padeda nugalėti baimę, be to sustiprina grįžtamąjį ryšį, taip pat pagerina tarpasmeninius santykius bei padrąsina kitus, suteikia galimybę dalytis savo patirtimi, sustiprina asmenines žinias, ir, be abejo, padeda išreikšti save. Informantų pateikta informacija atskleidė, kad jaunimas nepasitiki savimi, todėl dirbdami su jaunimu ugdo pasitikėjimo savimi įgūdį. Pasitikėjimas savimi ir savo jėgomis “ suprantamas kaip gebėjimas suvokti, kad esi pajėgus atlikti uždavinius, kurie keliami tau ir kuriuos asmuo kelia pats sau (Malinauskas, 2003).

Subkategorijos „*Asmeninių ir socialinių įgūdžių ugdymas*“ turinys atspindi kad jaunimo asmeniniai ir socialiniai įgūdžiai nepakankami, kad jis galėtų būti savarankiški ir visapusiškai išsivysčiusi asmenybė. Informantų teigimu, jaunimas nepasitiki savimi, neatsakingi, nenuoširdūs, agresyvūs, pasyvūs, neigiamai nusiteikę aplinkinių atžvilgiu ir ši socialinių darbuotojų nuomonė parodo, kad socialinio darbo poreikis, ugdant jaunimo įgūdžius ir ruošiant jį savarankiškam gyvenimui bei mažinant socializacijos sukeliamus neigiamus padarinius, yra labai svarbus. Tik dirbant su jaunimu ir nukreipiant veiklą atitinkama linkme, galima siekti asmeninių ir socialinių įgūdžių ugdymo veiklos kokybės. Remiantis Raudeliūnaite (2003), santykio su savimi įgūdžiai

siejami su asmens Aš vaizdu, gebėjimu suprasti, kontroliuoti ir tinkamai išreikšti savo mintis, jausmus; pažinti ir įvertinti savo asmenybės ypatumus. Nagrinėjant tyrimo duomenis matyti, kad socialiniai darbuotojai, dirbantys su jaunimu, dažnai ugdo jaunimo santykio su kitais įgūdį, nes jaunimas negeba užmegzti ir palaikyti tarpusavio bendravimo santykių, jų komunikacija su aplinkiniais sutrikusi. Kad šio įgūdžio ugdymas svarbus, pažymi ir Raudeliūnaitė (2007), teigdama, kad šis įgūdis apima santykių su kitais aspektą bei nusako asmens mokėjimą kurti ir palaikyti pozityvius tarpusavio santykius, siekiant išlaikyti pusiausvyrą tarp asmeninių ir socialinių siekių. Autorė taip pat pabrėžia, kad santykio su kitais įgūdžiuose dėmesys atkreipiamas į kontakto užmezgimo, kontakto (verbalinio ir neverbalinio) palaikymo ir tarpusavio sąveikos sukūrimo bei konfliktų sprendimo įgūdžius. Taigi asmeninių ir socialinių įgūdžių ugdymas svarbus jaunimo socializacijos ir adaptacijos procese.

Subkategorijos „*Padėti spręsti socialines problemas*“ turinys atspindi, kad jaunimui reikalinga socialinių darbuotojų pagalba formuojant socialinių problemų sprendimo įgūdžius. Tyrimo metu nustatyta, kad jaunimas, lankantis dienos centrą, susiduria su daugeliu socialinių problemų; skurdas, apleistumas, konfliktišks elgesys, socialinių, savarankiškumo įgūdžių stoka, tarpasmeninių santykių problemos, sutrikusi socializacija rodo, kad jaunimas neturi problemos sprendimo įgūdžių. Gailienė ir kt. (1996) problemos sprendimo įgūdį apibūdina kaip mokėjimą įsisąmoninti problemą, atpažinti ir išreikšti jausmus, išsiaiškinti tikruosius poreikius ir norus, ieškoti problemos sprendimo ir jį priimti. Dėl problemų kompleksiškumo, patirties stokos jaunimas negeba įvertinti savo problemų, todėl reikalinga socialinio darbuotojo pagalba. Taigi socialinio darbo specifiškumas, dirbant su jaunimu dienos centruose, yra padėti jaunimui atsakingai bręsti.

Apibendrinant galima teigti, kad jaunimo interesai, poreikiai visapusiškai neužtikrinami jų šeimose, todėl socialinio darbuotojo, dirbančio dienos centre, pagrindinis uždavinys-padėti jaunimui atsakingai bręsti, užtikrinant jų poreikius, interesus, ugdant įgūdžius, ruošiant savarankiškam gyvenimui.

Kategorijos **„Socialinio darbuotojo veiklos kryptys dirbant su jaunimu dienos centruose“** raišką atspindi išskirtų subkategorijų: *individualaus darbo plano su jaunu žmogumi parengimas, įgyvendinimas ir vertinimas, laisvalaikio ir užimtumo organizavimas, įtraukimas į socialiai prasmingas veiklas, asmeninių savybių ugdymas, socialinių įgūdžių ugdymas, higienos įgūdžių ugdymas, darbinių įgūdžių ugdymas, prevencinė veikla, bendradarbiavimas su jaunuolio šeima (rūpintojais), bendradarbiavimas su kitomis institucijomis* turinys, atskleidžiantys platų socialinių darbuotojų veiklos spektrą (5 lentelė).

5 lentelė. Socialinio darbo su jaunimu veiklos kryptys

Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Individualaus darbo plano su jaunu žmogumi parengimas, įgyvendinimas ir vertinimas	„Stengiuos išsiaiškinti jaunimo problemas, jų priežastis, asmenis galinčius padėti išspręsti problemas...“ (V4); „Kai žinau kas jaunimą slegia, galiu planuoti darbą su juo...“ (V6); „Iš karto visų problemų nesprendžiam, palaipsniui, viskas planuojama, rašoma, peržiūrima ir nuolat vertinama...“ (V9); „Išanalizuojamos jaunuolio problemos, tada planuojama pagalba, parenkami darbo metodai...“ (V10); „Planuoju, ar įtraukti specialistus į pagalbą...“ (V2); „Planuoju kartu ko norėtų, kas galėtų jam padėti...“ (V6); „Su jaunuoliu ir jo šeima aptariame problemas, išsikeliame veiklos užduotis ir jų siekiame...“ (V6); „Problema parodo kokių specialistų dar reikia, kad atstatyti jaunuolio tarpusavio ryšius su šeimos nariais, palengvinti socializacijos procesą...“ (V10); „Kartais parama teikiama už dienos centro ribų, specialistai padeda jaunuoliui turinčiam psichologinių problemų, savęs žalojimo problemų...“ (V12); „Visada svarstome ir vertiname ar pagalba veiksminga...“ (V1); „Pagalbos plane surašomos jaunuolio, socialinio darbuotojo ir jo šeimos matomos problemos sprendimo galimybės ...“ (V4); „Vertinama kartu su visais specialistais ar teikta parama tikslinga ir kokybiška...“ (V8); „Su visais šeimos nariais išsiaiškiname pagrindines problemas ir kartu ieškome problemos sprendimo galimybių ir būdų...“ (V9);
Laisvalaikio ir užimtumo organizavimas	„Jaunimas piešia, taip išreiškia save, yra užimtas, organizuojame jų piešinių parodas...“ (V8); „Yra labai gabių jaunuolių, kurie gražiai piešia, skatinu juos ta veikla užsiimti taip atsipalaiduoja, pasineria į kūrybiškumą...“ (V3); „Piešdami nusiramina, išreiškia emocijas...“ (V10); „Darome muzikos popietes, jaunimui patinka muzika, jie pasakoja savo vaizdinius...“ (V4); „Klausomės įvairios muzikos, diskutuojame, jaunimas taip atsipalaiduoja, daugiau sužino apie muzikos žanrus, atlikėjus...“ (V11); „Rengiame pasakų vakarus, jaunimas renkasi herojus, pastato mini spektakliukus, improvizuoja tai yra labai emociškai gera veikla...“ (V5); „Skaitome istoriją, geografiją, aptariame, diskutuojame, jaunimas sužino naujų dalykų, motyvacija skaityti atsiranda...“ (V6); „Dekupažas, tik ta veikla kai kurie jaunuoliai užsiima, išreiškia save, savo vidinį pasaulį, džiaugiasi savo darbais, dovanoja mamoms...“ (V12); „Piešimas ant vandens, merginoms patinka, darbus rėmina...“ (V13); “Drožybos būrelyje jaunuoliai išreiškia save, atsiranda motyvacija kurti, kartais atsiranda noras ir toliau šią profesiją studijuoti...“ (V9); „Vykstame į filmus, spektaklius, teatrą ir stovyklas, šiose veiklose jie atranda naujus potyrius...“ (V7);
Įtraukimas į socialiai prasmingas veiklas	„Empatijos, tolerantiškumo ir pagarbos ugdymas lankant pagyvenusius asmenis...“ (V1); „Vaikų globos namuose vaikus lankome per šventes, vežame jaunimo padarytas dovanas, rankdarbius, džiaugiasi, kad juos įvertina...“ (V8); „Savanoriškumas skatinamas, dalyvauja socialinėse akcijose“ (V14); „Dalyvaujame socialinėje akcijoje gaminame įvairius molio gaminimas ir dovanojimas specialiosios mokyklos vaikams ...“ (V11); „Su rėmėjais iš užsienio yra sutarta, kad jaunimas padarys įvairių darbelių, kuriuos labdaros vakare parduos...“ (V8); „Skatinami užsidirbti pinigėlių, dalyvauti labdaros akcijose, vakaruose...“ (V7); „Kurtus spektaklius parodome nemokamai vaikams iš globos namų...“ (V4); „Prieš visas šventes jaunimas ruošiasi, daro parodas, lanko institucijas...“ (V12);
Asmeninių savybių ugdymas	„Jaunimas stokoja atsidavimo kitiems, ugdomas draugiškumas kitų atžvilgiu...“ (V8); „Vaizduotė labai ribota, padedu atrasti pasaulio grožį per įvairias menines, kūrybines veiklas...“ (V14); „Stokoja atidumo, viską daro greitai be emocijų, ugdomas jų stropumas, kruopštumas...“ (V7); „Neprincipingi, ši savybė sunkiai ugdoma, bet ji reikalinga jaunimo ateičiai, daug dirbu ties tuo...“ (V6); „Nemoka dirbti drauge su kitais, nepritampa, ugdomas bendruomeniškumas...“ (V2); „Stokoja drąsos ir ryžto, drąsinami, skatinami veikti kryptingai...“ (V11); „Trūksta pasitikėjimo savimi, ugdau pasitikėjimo savimi įgūdžius...“ (V9);
Socialinių įgūdžių ugdymas	„Bendravimas sutrikęs su bendraamžiais, skatinamas bendrauti su bendraamžiais...“ (V5); „Aiškinu, kad bendraudamas galės išsikalbėti, jam palengvės...“ (V2); „Kuo labiau išugdysiu bendravimo įgūdžius, tuo lengviau jaunimui bus ateityje...“ (V7); „Į nesėkmes reaguoja agresyviai ir konfliktiškai, ugdome konflikto valdymo įgūdžius...“ (V9); „Problemos dažniausia jaunimo sprendžiamos smurtu, smurto mažinimas, smurto prevencija...“ (V12); „Negeba išklausyti kitų nuomonės, pozityviai bendrauti ir bendradarbiauti, ugdomas bendruomeniškumas...“ (V13);

	„Problemų sprendimui ieškau teigiamų būdų, kad išvengt smurto, konfliktų...“ (V14); „Svarbu socialiniai vaidmenys bendravime ir juos tinkamai pasirinkti skirtingose situacijose (V6); „Ugdomas gebėjimas klausyti, išklausyti, išgirsti kitų nuomones...“ (V8); „Nepasitiki savimi, negeba pasakyti savo jausmų...“ (V14); „Ugdomas gebėjimas priimti moralinius sprendimus...“ (V10); „Ugdomi gebėjimai taikiai spręsti konfliktus, konfliktų sprendimas be pykčių, smurto, nepagarbos...“ (V12);
Higienos įgūdžių ugdymas	„Ugdomas gebėjimas prižiūrėti savo bręstanti kūną...“ (V12); „Ugdomi ir formuojami kasdieniniai higienos įpročiai prausimasis, dantų valymas, galvos šukavimas, galvos plovimas...“ (V14); „Ugdomas gebėjimas rūpintis išoriniu grožiu, švarūs drabužiai, nuvalyti batai, sušukuoti plaukai, nuplautos rankos...“ (V7); „Jaunų mergaičių higiena joms bręstant, higienos priemonės, kaip naudoti...“ (V11); „Lytinis gyvenimas, kaip apsisaugoti...“ (V9); „Asmeninių daiktų priežiūra...“ (V5); „Ugdomas burnos higienos priežiūros įgūdis, dantų priežiūra, dantų valymas...“ (V8); „Ugdomi elementarūs tualeto įgūdžiai, dauguma gyvena namuose be kanalizacijos, tai kyla problemų...“ (V10); „Ugdomas kasdieninis prausimosi įgūdis, kad nesklistų nemalonūs kvapai...“ (V1);
Darbinių įgūdžių ugdymas	„Duodama užduotis už kurią jaunuolis atsakingas ir privalo padaryti“ (V7); „Maisto ruoša, mokomas skusti bulves, pjaustyti daržoves...“ (V11); „Įvairūs rankdarbiai, kurie parduodami labdaros vakare...“ (V5); „Ugdomas gebėjimas apsipirkti, planuoti pirkinius, skaičiuoti išlaidas...“ (V4); „Pasidaro sąrašą ko reikia rankdarbiams padaryti, nusiperka, viską patys skaičiuoja, planuoja...“ (V8); „Susitvarkyti savo darbo vietą...“ (V6); „Išsiplauti puodelius, lėkštes, juos iššluostyti šio įgūdžio ugdymas jaunuoliams svarbus gyvenime...“ (V14); „Paskirstau darbus ir kiekviena privalo padaryti juos...“ (V3); „Išmokti pasigaminti maistą...“ (V8); „Mokomas planuoti produktų, drabužių pirkimą...“ (V11); „Ugdomas gebėjimas tvarkytis buityje...“ (V9); „Dirbti kompiuteriu, įgyti kompiuterinio raštingumo žinių...“ (V1); „Susilankstyti drabužius, juos skalbti, lyginti, susiūti...“ (V13);
Prevencinė veikla	„Skaitomos paskaitos apie rūkymo žalą, sukeliamus sveikatos sutrikimus...“ (V1); „Organizuojami renginiai bendradarbiaujant su įvairių sričių specialistais apie narkotikų žalą...“ (V13); „Skaitomos paskaitos apie prekybą žmonėmis, kaip apsisaugoti ir netapti prekybos žmonėmis auka...“ (V14); „Ugdomas jaunuolių gebėjimas pamatyti įvairias grėsmes ir netapti prostitucijos aukomis, aiškinamos pasekmės, apsisaugojimo būdai...“ (V8); „Prevenciniai renginiai padedantys jaunuoliams suprasti smurto pasekmės, paplitimo būdus, smurto rūšis ir galimybes apsisaugoti...“ (V9); „Įvairios akcijos skirtos agresijai pažinti, apsisaugoti nuo agresijos...“ (V11); „Patyčių prevencija, jaunuoliai sužino kas yra patyčios, koks elgesys priskiriamas patyčioms, kas gali suteikti pagalbą...“ (V2);
Bendradarbiavimas su jaunuolio šeima (rūpintojais)	„Stengiuos į savanorišką veiklą įtraukti jaunuolio tėvus, kad pabūtų kartu su savo vaiku ir sustiprėtų tarpusavio ryšys tarp mamos ir sūnaus...“ (V2); „Kviečiu tėvus dalyvauti bendroje veikloje, skatinu bendruomeniškumą, bendrumą...“ (V6); „Lankausi šeimose, bendrauju su tėvais, kalbamės, diskutuojame, aptariame iškylančius sunkumus...“ (V11); „Rengiame vakarones kartu su tėvais, jie kartais ateina, džiaugiasi...“ (V14); „Važiuoja su savo vaiku į ekskursijas, teatrą, ateina į renginius...“ (V7); „Ateina į centrą, pasikalbame, aptariame jų vaiko problemas ir pasiekimus...“ (V8); „Visada paskambina man, pasiteirauja, kaip sekasi vaikui, pasidžiaugia...“ (V3); „Abejingai reaguoja į vaiką, jo pasiekimus, nenori, kad kalbėčiau ir pasakočiau...“ (V5); „Padeda pasiruošti renginiams, pasiuva ką nors ar pyragą iškepa...“ (V9);
Bendradarbiavimas su kitomis institucijomis	„Jaunimo problemos ir sunkumai kompleksiniai, tai stengiuos visų sričių specialistus apjungti bendrai veiklai...“ (V1); „Švietimo pagalbos tarnyba padeda spręsti psichologines problemas...“ (V12); „Pasitariame su mokyklos administracija, jaunuolio klasės auklėtoja, socialine pedagoge ir bendradarbiaudami tarpusavyje sudarome pagalbos planą motyvuojantį jaunuolį lankyti mokyklą, nebėgti iš pamokų...“ (V7); „Seniūnijos socialinis darbuotojas suteikia informaciją apie šeimą, jos gyvenimo būdą, teikiamą pagalbą...“ (V9); „Bendradarbiaujame su neįgaliųjų centras „Viltis“ jie padeda ugdyti jaunuolių darbinius įgūdžius...“ (V14); „Su policijos pareigūnais rengiame bendras prevencines akcijas, renginius, tariamės kaip labiau apsaugoti jaunuolius...“ (V5); „Švietimo skyrius bendradarbiauja su dienos centru organizuojant stovyklas, renginius...“ (V8); „Socialinės paramos ir sveikatos

	skyrius bendradarbiauja rašant projektus dėl užimtumo, saviraiškos...“ (V6); „Bendradarbiaujame su poliklinika tėvams ir jaunuoliams organizuojant ir teikiant psichologo, psichiatro pagalbą, gydant nuo priklausomybių...“ (V2); „Vaiko teisių apsaugos skyrius padeda suteikti pagalbą tėvams ir jaunimui remiantis vaiko teisių apsaugos įstatymais...“ (V8); „Bendradarbiaujame su specialiąja mokykla, bendradarbiaujame rengiant socialines akcijas, labdaros renginius ...“ (V10);

Tyrimo metu gauti duomenys rodo, kad jaunimo problemos dažniausiai esti kompleksinio pobūdžio, kurių sprendimui reikalinga kompleksinė pagalba. Todėl pagrindinė veiklos kryptis kuri taikoma tik pradėjus dirbti su jaunimu, yra susijusi su jo situacijos ir problemų išsiaiškinimu. Tai atspindi išskirta subkategorija „*Individualaus darbo plano su jaunu žmogumi parengimas, įgyvendinimas ir vertinimas“*. Informantai nurodo, kad rengdami individualų pagalbos planą, stengiasi išsiaiškinti jaunuolio problemas, problemų priežastis, atlieka detalią jaunuolio situacijos analizę, tam, kad galėtų suplanuoti pagalbos procesą. Informantai akcentavo, kad sudarant individualų darbo planą įtraukia ne tik patį jaunuolį, bet jaunuolio šeimos narius ir kitus specialistus. Pasak informantų, pagalbos planas specifiškas, bet labai konkretus dokumentas, kuriame parašomi jaunuolio, socialinio darbuotojo ir šeimos narių įsipareigojimai ir aptariamos problemos sprendimo galimybės. Taigi, individualaus darbo su jaunuoliu plano rengime dalyvauja jaunuolis, jo artima aplinka, socialinis darbuotojas, o atsižvelgiant į problemos kompleksiškumą-ir kiti specialistai. Socialiniai darbuotojai tyrimo metu atskleidė, kad darbo plane visada aptariamos ir galimos nesėkmės, akcentuojama, kad ne visas problemas galima išspręsti, tačiau pabrėžiama, kad kai kurioms problemoms išspręsti reikia daugiau laiko atsižvelgiant į aplinkos poveikį ir galimybes. Informantai akcentavo, kad pagalbos plane visada numato ne tik problemų sprendimo galimybes, priemones, tačiau pagrindinis problemų sprendimo balsas tenka jaunuoliui. Nagrinėjant duomenis nustatyta, kad individualiame darbo su jaunu žmogumi plane atsispindi socialinio darbuotojo pasirinkti darbo metodai, kurie detaliai išnagrinėti kartu su jaunuoliu, jo šeimos nariais ir kitais specialistais. Pasak Vosylienės (2009, p. 29), tik tinkamai pasirinktas metodas, abipusis pasitikėjimas, tinkamas mikroklimatas ir tikėjimas teigiamu rezultatu bei nuoseklumas sprendžiant problemą lemia veiklos sėkmę. Šiame etape nuosekliai realizuojamas problemos sprendimo planas, visi veiksmai siejami su galutiniu tikslu.

Informantų teigimu, pagalbos jaunuoliui vertinimo etape atsiskleidžia pagalbos tikslo rezultatai. Kaip pažymi Vosylienė (2009, p. 29), įvertinimo etapas reikšmingas tuo, kad pamatoma, ar buvo pasiektas tikslas, išspręsta problema, kokie veiksmai buvo atlikti ją sprendžiant. Jaunuolis, socialinis darbuotojas, jaunuolio šeimos nariai ir specialistai, dalyvavę pagalbos procese, kartu vertina tikslo pasiekimo lygį, kurie svarbūs jaunuoliui, jaunuolio šeimos nariams, įvairių sričių specialistams ir socialiniam darbuotojui. Pasak Vosylienės (2009, p. 29), rezultatų fiksavimas

leidžia mokytis iš patirties, kaupti informaciją, tirti situaciją. Taigi socialinis darbuotojas privalo gebėti analizuoti, planuoti, organizuoti ir vertinti pagalbą ir paramą jaunuoliui, su kuriuo dirba dienos centre. Plano rengimas, įgyvendinimas ir vertinimas yra pati svarbiausia socialinio darbuotojo, dirbančio dienos centre su jaunuoliu, veiklos kryptis. Plano rengime, įgyvendinime ir vertinime lygiaverčiais partneriais yra jaunuolis, socialinis darbuotojas, jaunuolio šeimos nariai ir kitų sričių specialistai. Tik bendravimas ir bendradarbiavimas leidžia išsamiai išsiaiškinti jaunuolio problemas, organizuoti ir vertinti pagalbą.

Kita svarbi socialinių darbuotojų veiklos kryptis-*laisvalaikio ir užimtumo organizavimas.* Šios subkategorijos prasminis kontekstas atskleidžia ir identifikuoja jaunuolio laisvalaikio ir užimtumo organizavimo ypatumus dienos centruose. Pasak informantų, laisvalaikio ir užimtumo veiklose ugdomi jaunimo meniniai, kultūriniai, sportiniai, pažintiniai, socialiniai gebėjimai. Akivaizdus tampa laisvalaikio ir užimtumo organizavimo jaunuoliams teigiamas poveikis, nes jaunuoliai gali atrasti save, savo naujus gebėjimus užimtumo ir prasmingo laisvalaikio kontekste. Tyrimo metu gauti duomenys atspindi, kad jaunimas pajunta pilnatvę dalyvaudamas įvairiopoje veikloje, ji jiems yra tiek asmeniškai, tiek socialiai prasminga.

Subkategorijos *„Asmeninių savybių ugdymas“* turinys liudija, kad socialinių darbuotojų veikla, nukreipta į jaunimo asmeninių savybių ugdymą, leidžia jaunuoliams įgyti svarbių asmeninių vertybių, kurios nebuvo ugdomos šeimose ir reikalingos kasdieniame gyvenime. Socialiniai darbuotojai pažymėjo, kad labai svarbu ugdyti tokias savybes, kaip empatiją, toleranciją, atjautą, pagarbą kitam, supratingumą. Socialinių darbuotojų nuomone, jaunimo vaizduotės skurdumas ir ribotumas neleidžia jam pamatyti ir suprasti jį supančios aplinkos grožio. Drąsos ir ryžtingumo stoka, anot informantų, neleidžia jaunimui savo veiklos nukreipti teigiama linkme. Informantai nurodė, kad jaunimas stokoja atidumo, todėl jo užduotys atliekami be emocijų, kruopštumo ir stropumo. Taigi šių asmeninių savybių stoka neleidžia jaunuoliams jaustis visaverčiais asmenimis, sutrikdomas jų socializacijos procesas. Socialinio darbuotojo, dirbančio su jaunimu dienos centruose, tikslas-ugdyti jaunimo asmenines savybes, nes šios savybės reikšmingos tolimesniam jaunuolio gyvenimui, jo pasirengimui savarankiškam gyvenimui.

Subkategorija *„Socialinių įgūdžių ugdymas“*, atskleidžia, kad jaunimas dėl šių įgūdžių stokos negeba jaustis pilnaverčiu asmeniu, sunkiau adaptuojasi visuomenėje, bendraamžių grupėje. Socialinių įgūdžių stokos subkategoriją atspindi šie aspektai: bendravimo problemos, gebėjimo išreikšti savo nuomonę stoka, negeba savarankiškai priimti sprendimų ir išspręsti savo problemų, problemos sprendžiamos konfliktų pagalba. Tyrimo metu paaiškėjo, kad socialiniai darbuotojai, dirbdami su jaunimu, pirmiausia ugdo jaunimo bendravimo įgūdžius, skatina jaunimą bendrauti, išsikalbėti, palaikyti, plėtoti bendravimo santykius. Pasak Samošonok ir kt. (2010), poreikis

bendrauti, draugauti ir palaikyti tarpusavio santykius reikalingas plėtojant socialinius ryšius. Prie socialinių įgūdžių ugdymo socialiniai darbuotojai priskyrė ir jaunimo atliekamų socialinių vaidmenų ir elgsenos sudėtingumą, vyraujant skirtingoms situacijoms, nes jaunimas, atsidūręs skirtingose situacijose, nežino, kaip tinkamai pasielgti, nemoka išreikšti savo jausmų Mokslinėje literatūroje šis įgūdis vadinamas socialiniu ekspresyvumu, t. y. švelnumo, rūpinimosi reiškimas, komplimentų sakymas, poreikių reiškimas, apimantis verbalinius ir neverbalinius gebėjimus išreikšti save per įvairiausius socialinius vaidmenis bei elgseną įvairiose situacijose, žodinis išraiškingumas bei iškalbos gebėjimai (Malinauskas, 2004). Todėl ugdydami socialinio ekspresyvumo gebėjimus, socialiniai darbuotojai reikalauja santūriau rodyti susidomėjimą nepažįstamais žmonėmis; skatina adekvačią elgseną nepažįstamoje aplinkoje. Pasak socialinių darbuotojų, jaunuoliai stokoja pasitikėjimo savimi, negeba prisitaikyti naujoje aplinkoje, jaučiasi nesmagiai su nepažįstamais žmonėmis, atsiranda bendravimo problemų. Taigi, jaunimas stokoja lankstumo ir adaptyvumo bendraudami su kitais asmenimis, užmegzdami tarpusavio ryšius. Ir galiausiai, anot informantų, jaunimas yra labai konfliktiškas, linkęs problemas, sunkumus spręsti tik smurtu, prievarta ir barniais, nes stokoja informacijos, kaip atpažinti konfliktus, kaip jų išvengti, kaip konfliktą pasukti teigiama linkme. Todėl konfliktų sprendimo gebėjimų ugdymas reikalauja iš socialinių darbuotojų kūrybiškumo ugdant ir mokant jaunimą pasirinkti tinkamą elgesį konfliktinėse situacijose. Todėl socialinių darbuotojų veiklos tikslas, ugdant jaunimo socialinius įgūdžius,-padėti jaunimui išreikšti savo jausmus, mintis, išklausyti kitų nuomonę, diskutuoti, analizuoti gyvenimiškas situacijas bei priimti sprendimus ir koreguoti savo elgesį.

Subkategorijos „*Higienos įgūdžių ugdymas*“ prasminis turinys atsispindi jaunimo gyvenimo sąlygų skurdume, materialiniuose nepritekliuose, todėl neužtikrinami ir neugdomai šie įgūdžiai. Informantų pastebėjimu, jaunimas stokoja informacijos apie asmens higieną, jam nesuformuoti kasdieniai higienos įpročiai, tualeto įgūdžiai, todėl jaunimas labai dažnai jaučia diskomfortą dėl šių įgūdžių stokos. Informantai akcentavo, kad elementarūs higienos įgūdžiai, t. y. galvos plovimas, dantų valymas, prausimasis, drabužių keitimas, nemalonūs kvapai, sklindantys nuo jų, patiems jaunuoliams nėra problema, nes higienos įgūdžių stoka neleidžia jiems suvokti, kad tokia situacija yra problematiška. Todėl, socialiniai darbuotojai, ugdydami elementarius jaunuolių higienos įgūdžius, siekia sumažinti jaunuolių patiriamas patyčias jų atžvilgiu dėl nemalonaus kvapo, nešvarių drabužių, nesiprausimo. Pasak informantų, nesirūpinimas asmenine higiena, t. y. bręstančio kūno priežiūra, informacijos stoka, kaip naudoti higienos priemones, sukelia neigiamas aplinkinių reakcijas, pašaipas, taip menkinama jaunuolio savivartė, jaunuolis tampa pasyvus, prastai jaučiasi bendraamžių grupėje, išgyvena socialinę atskirtį. Taigi, socialinių darbuotojų veikla turi būti nukreipta į jaunuolių kasdieninių ir elementarių higienos įgūdžių ugdymą.

Viena iš socialinių darbuotojų veiklos su jaunimu dienos centruose krypčių *darbinių įgūdžių ugdymas*. Socialinių darbuotojų nuomone, nukreipdami savo veiklą į darbinių įgūdžių ugdymą, siekia paskatinti ir pripratinti jaunimą dirbti, formuojama teigiamą požiūrį į darbą, skatinant motyvaciją dirbti. Kaip pažymi Rajeckas (2002) darbinis ugdymas–tai tikslingas jaunosios kartos rengimas darbui. Jo tikslas yra perduoti jaunajai kartai tam tikrą sukauptos patirties dalį, mokyti ir įpratinti dirbti, t. y. perduoti darbinės veiklos žinias, mokėjimus ir įgūdžius, suformuoti dorinį požiūrį į darbą. Socialiniai darbuotojai tyrimo metu akcentavo, kad jaunimo poreikis dirbti savaime neatsiranda, tam reikalinga jų, kaip specialistų pagalba. Informantai pažymėjo, kad jaunimas stokoja kasdienių darbinių įgūdžių, t. y. nemoka nuskųsti bulvių, pasigaminti maisto, susitvarkyti kambarių, išsiskalbti drabužių. Ugdant jaunimo darbinius įgūdžius, formuojamas jaunimo gebėjimas dirbti, darbštumas, teigiamas požiūris į darbą ir siekiama, kad jaunimas suprastų darbo svarbą. Socialiniai darbuotojai, vykdydami šią veiklos kryptį, ugdo jaunimo pareigą, t. y. jaunimas pratinamas daryti ne vien, tai ką nori, bet ir tai, ką reikia daryti šeimos ir visuomenės labui. Taigi darbinių įgūdžių ugdymas svarbus ruošiant jaunuolius savarankiškam gyvenimui visuomenėje.

Subkategorijos „*Prevencinė veikla*“ prasminis turinys liudija, kad prevencinės veiklos tikslas-padėti jaunuoliams suprasti neigiamus socialinėje aplinkoje vykstančius įvykius ir gebėti nuo jų apsisaugoti. Informantai tyrimo metu atskleidė, kad dienos centrą lankantys jaunuoliai dažnai turi žalingų įpročių, linkę smurtauti kitų atžvilgiu, nemoka spręsti konfliktus, dažnai žaloja save. Todėl socialinių darbuotojų užduotis prevencinės veiklos pagalba suformuoti kitokį jaunuolių požiūrį į žalingus įpročius, smurto apraiškas, konfliktus. Prevencinė veikla vykdoma švietėjiškos veiklos principu, jaunuoliams skaitomos paskaitos, vedami prevenciniai renginiai, kurie padeda jaunuoliams suprasti įvairių priklausomybių sukeliamas neigiamas pasekmes, atpažinti smurtą, konfliktines situacijas, spręsti konfliktus nenaudojant smurto, mažinti savęs žalojimo atvejus, įtraukimo į prostituciją, tapimo prekybos žmonėmis aukomis aplinkybes. Jaunimo laisvalaikio užimtumas tampa labai svarbiu prevenciniu veiksniu, o tai lemia sėkmingą jų socializaciją. Mokslininkai patvirtina laisvalaikio užimtumo nebuvimo ir nusikalstamumo ryšį. Kvieskienė (2002) teigia, kad vaikų ir jaunimo užimtumas yra svarbus veiksnys, darantis įtaką elgesio korekcijai ar negatyviai socializacijai. Autorės teigimu, vaikų laisvalaikis, kurio metu vaikas gali skirti savo intelektines ir dvasines jėgas laisvai pasirenkamai veiklai, padeda atkurti ir ugdyti jo jėgas, atsispirti narkomanijos ir kitų žalingų įpročių įtakai. Informantai atskleidė, kad prevencinė veikla, įgyvendinama dirbant vienoje komandoje su įvairių sričių specialistais, kurie yra kompetentingi savo srities žinovai ir gali jaunimui perteikti konkrečią, išsamią informaciją apie jaunimo gyvenimą žalojančius reiškinius, galimybes apsisaugoti nuo smurto.

Subkategorijos „*Bendradarbiavimas su jaunuolio šeima (rūpintojais)“* turinys atskleidžia, kad socialinio darbuotojo vykdoma veikla negali apimti tik jaunuolio, nes jaunimo problemos dažniausiai kyla iš jo šeimos, todėl socialinis darbuotojas privalo bendrauti ir bendradarbiauti su jaunuolio šeima, tam, kad pasiektų teigiamus darbo su jaunimu rezultatus ir padėtų jaunuoliui atsakingai bręsti ir tapti pilnaverčiu visuomenės nariu. Informantai tyrimo metu akcentavo, kad jaunuolio šeima yra artimiausia mikroaplinka, kurioje prasideda jo socializacijos procesas, o šeimos nariai yra tampriai susiję su jaunuolio socializacijos sunkumais, problemomis. Tik tėvų gyvenimo būdas, auklėjimas, gebėjimas tinkamai pasirūpinti jaunuoliu, jo poreikių ir interesų užtikrinimu gali padėti jaunuoliui tapti visapusiška asmenybe. Tik tėvų ar globėjų dalyvavimas jaunimo gyvenime gali padėti pasiekti teigiamų rezultatų, išspręsti jaunuolio problemas, nukreipti jaunuolį tinkama linkme. Socialinių darbuotojų nuomone, jie taip pat bendradarbiauja su jaunuolio šeima, nes siekia pagerinti, o kartais ir atkurti šeimos ir jaunuolio tarpusavio santykius, ugdyti bendruomeniškumo jausmą, sustiprinti bei ugdyti įgūdžius, kurių stokoja jaunuolis ir jo šeima. Kaip pažymi Jonynienė (2010), jaunuoliui šeima svarbi, nes jis perima ir įsisavina jį supančios aplinkos dėsnius. Sąveikaudamas su kitais nariais, lavina savo socialinius įgūdžius, ir didina savo socialinę kompetenciją, leidžiančią jaunuoliui dalyvauti socialiniame gyvenime, prisitaikyti prie skirtingų socialinių kontekstų ir reikalavimų, efektyviai bei konstruktyviai spręsti konfliktus. Anot informantų, bendravimas ir bendradarbiavimas su jaunuolio šeimos nariais dažniausia vyksta per švietėjišką, savanorišką ir kultūrinę veiklą, t. y. tėvai kviečiami į bendrus renginius vykstančius dienos centruose ar už dienos centro ribų, įtraukiami į savanoriškas veiklas, kviečiami važiuoti į ekskursijas, spektaklius. Bendra veikla skatina šeimos narių bendruomeniškumą, pagerina tarpusavio santykius, suteikia galimybę vienas kitą pamatyti kitoje plotmėje ir atkurti abipusį kontaktą. Taigi, socialinis darbuotojas, pasirinkdamas šią veiklos, kryptį siekia, kad jaunuolio šeima prisidėtų prie jaunuolio socializacijos proceso gerinimo, problemų sprendimo ir jo ruošimo savarankiškam gyvenimui. Vis dėlto kai kurie informantai pastebi, kad pasitaiko atvejų, kai jaunuolių šeimos nėra linkusios bendradarbiauti, ir socialiniai darbuotojai negali užtikrinti jaunuoliams teikiamos pagalbos visapusiškumo.

Subkategorijos „*Bendradarbiavimas su kitomis institucijomis*“ turinys atskleidžia, kad tai viena iš reikšmingų socialinių darbuotojų veiklos krypčių. Tyrimo duomenys atskleidė, kad socialiniai darbuotojai, dirbantys dienos centruose, susiduria su jaunimo problemų kompleksiškumu ir nepajėgia vieni šių problemų išspręsti. Todėl socialiniai darbuotojai bendradarbiauja ir pagalbos jaunimui tinklą formuoja pasitelkdami įvairių valstybinių institucijų pagalbą: švietimo pagalbos tarnybą-sprendžiant jaunimo psichologines problemas, polikliniką organizuojant tėvams ir jaunuoliams psichologo ir psichiatro pagalbą. Siekiant užtikrinti jaunuolio poreikius, interesus,

apsaugoti juos nuo smurto, netinkamai atliekamų tėvų pareigų, bendradarbiauja su Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistais, seniūnijos socialiniais darbuotojais, dirbančiais su jaunuolio šeima, nes jie suteikia išsamią informaciją apie jaunuolio šeimą, jos gyvenimo būdą, teikiamą pagalbą. Siekiant užtikrinti jaunuolio ugdymosi poreikius, plėsti pažintinius gebėjimus, organizuojant turiningą laisvalaikį ir užimtumą, visada bendradarbiauja su švietimo skyriaus specialistais, kurie padeda organizuoti stovyklas, išvykas, ekskursijas. Pasak informantų, jaunimas, stokojantis darbinių įgūdžių, pagalbą gauna iš bendradarbiavimo partnerių, pavyzdžiui, Neįgaliųjų ir užimtumo centro „Viltis“.

Subkategorijos „*Įtraukimas į socialiai prasmingas veiklas*“ turinys atskleidžia, kad neformaliojo ugdymo galimybės sėkmingiausiai realizuojamos užklasinėje veikloje, pasitelkiant jaunimo savanorišką veiklą. Jauni žmonės, dalyvaujantys savanoriškoje bendruomenės veikloje, tobulina socialinę kompetenciją bendraudami su įvairaus amžiaus, lyties, išsilavinimo, socialinės padėties žmonėmis. Pasak Jonutytės (2007), savanoriška veikla yra svarbus demokratinės, politiškai aktyvios ir socialiai jautrios visuomenės elementas. Informantai akcentuoja, kad savanoriška veikla reiškia neatlyginamą darbą, kurį jaunimas pasirenka pats, t. y. dalyvavimas socialinėse akcijose, pagyvenusių asmenų gyvenančių senelių namuose lankymas, vaikų augančių vaikų globos namuose lankymas. Pasak informantų, jaunimo įtraukimas į socialiai prasmingą veiklą teikia jiems malonumą, jaunimas jaučia didžiulį pasitenkinimą padėdamas kitiems žmonėms. Taip ugdomos jaunimo vertybės, tolerancija, pagarba, užuojauta kitam, suteikiama galimybė panaudoti savo gebėjimus ir patirtį teikiant pagalbą kitiems, lavinami nauji įgūdžiai, padedama ieškoti naujų draugų, įsitraukiami į darbą, skatinama pozityvi jaunimo raida, prisidedama prie jaunimo pilietiškumo ugdymo visuomenėje. Jonutytės (2007) teigimu, asmenys, dalyvaujantys savanoriškoje veikloje, įgyja praktinių savipagalbos ir pagalbos kitiems gebėjimų, todėl savanoriška veikla traktuojama ne tik kaip pagalbos kitiems, bet ir kaip jaunimo neformalaus ugdymo bei saviugdos priemonė. Taigi, jaunuolių įtraukimo į socialiai prasmingą veiklą veiklos turinys atskleidžia, kad socialiniai darbuotojai, plėtodami savo veiklą šia kryptimi, padeda jaunuoliams įsisamoninti bei įgyti tam tikras vertybes, įgūdžius, atrasti savo gebėjimus, realizuoti save.

Kategorijos „**Socialinio darbo metodai dirbant su jaunimu dienos centruose**“ raišką atspindi išskirtų subkategorijų: *individualus darbas su jaunuoliu, darbas su jaunuolio šeima (rūpintojais), darbas su grupe ir su bendruomene turinys* (6 lentelė).

6 lentelė. Socialinio darbo metodai dirbant su jaunimu

Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Individualus darbas su	„Svarbu išsiaiškinti, ko jaunimui reikia būtent konkrečiu metu, kokia yra jo problema, sunkumai...“ (V14); „Aiškinamės, kokie jaunuolio poreikiai nepatenkinti, kas gali patenkinti ir

jaunuoliu	kaip...“ (V9); „Kurie poreikiai visiškai neužtikrinti, kaip galima ištaisyti klaidas...“ (V10); „Požiūrio, nuostatų pokyčiai, kaip juos keisti, kad jaunuolis jaustųsi atsakingas, savarankiškas...“ (V8); „Nenusisuku nuo jo, iškeliu jo stiprybes, pagiriu, parodau, kad jis gali būti savarankiškas...“ (V9); „Stengiuos padėti jam sumažinti socialinį apleistumą...“ (V11); „Analizuojame jo problemas, kalbamės, diskutuojame...“ (V14); „Neadekvatus elgesys, jo pasekmių mažinimas, galvojame, kas gali padėti, kad pasijaustų geriau...“ (V1); „Smurto aukos, patyčių aukos...“ (V6); „Adaptacijos ir socializacijos sunkumai, jų sprendimas...“ (V3); „Motyvacijos ir savarankiškumo stoka, kartu su jaunuoliu sprendžiame, kaip galima išugdyti įgūdžius, motyvuoti..“ (V13);
Darbas su jaunuolio šeima (rūpintojais)	„Surenkame visą informaciją apie jaunuolio šeimą iš socialinių darbuotojų, mokyklos, vaiko teisių apsaugos skyriaus...“ (V5); „Aiškinamės šeimos istoriją, ryšį su aplinkiniais, tarpusavio santykius šeimoje bendradarbiaujant su tėvais, jaunuoliu, specialistu...“ (V3); „Į centrą kviečiuos jaunuolio tėvus, kalbamės, sprendžiame problemas...“ (V10); „Aiškinuos jaunuolio tėvų problemas, kad galėčiau suplanuot pagalbą...“ (V11); „Stiprinu jaunuolio ir tėvų tarpusavio santykius įtraukdama tėvus į bendrą veiklą...“ (V5); „Tarpasmeninių santykių problemų sprendimas tarp jaunuolio ir bendraamžių, tarp jaunuolio ir tėvų...“ (V2); „Konfliktų šeimoje sprendimas, aptariami pagalbos būdai, konfliktų išvengimo galimybės...“ (V1); „Bendri renginiai, veikla, ryšio tarp tėvų ir jaunuolių formavimas...“ (V14); „Planuojama veikla, aptariami pagalbos jų vaikui būdai ir priemonės, aiškinamės kuo galėtų padėti tėvai, kokios yra jų mintys ir pasiūlymai...“ (V13); „Kuriame kartu su jaunuoliu ir jo šeimos nariais geresnius tarpusavio santykius, mokosi bendrauti tarpusavyje, išklausyti...“ (V2);
Darbas su grupe	„Organizuojame grupines veiklas, stengiamės įtraukti visus jaunuolius taip skatinamas bendrumas...“ (V12); „Ugdant kūrybiškumą, vaizduotę statome spektaklius, kur jaunuoliai patys yra režisieriai, kostiumų dailininkai...“ (V14); „Literatūros skaitymas, analizavimas, spektaklių kūrimas pagal pasakas, apsakymus vyksta grupėmis, jaunimui patinka...“ (V9); „Muzikos vakarėliai, klausomės muzikos, mėginame pažinti muzikos stilius...“ (V13); „Pasiskirstoma vaidmenimis, atsakomybėmis dirbdami grupėje...“ (V4); „Numatomas tikslas, kaip jis bus pasiekiamas...“ (V8); „Grupė sudaroma atsižvelgiant į bendrus jaunuolių poreikius, pomėgius, problemas ar sunkumus...“ (V5); „Paskirstoma atsakomybė, užduotys už kurias atsakingi jaunuoliai, aptariamas darbo grupėje tikslas, numatomi uždaviniai..“ (V1);
Darbas su bendruomene	„Manau ne visi bendruomenės nariai yra pasiruošę priimti jaunimą į savo gretas, nepasitiki jais...“ (V8); „Bendruomenės nenoriai ar atsargiai priima jaunimą, kuris turi elgesio problemų...“ (V9); „Labai gražiai sutaria ir palaiko jaunimą...“ (V12); „Jaunimas nori jaustis gerai toje bendruomenėje kurioje gyvena, bandome kartu įsilieti į bendruomenę, pakeisti bendruomenės požiūrį į delinkventus, emocinių problemų ir agresyviu elgesiu pasižyminčius jaunuolius...“ (V1); „Įtraukiame jaunimą į bendruomenės veiklą, bendri projektai, bendros akcijos bendruomenėje, šokiai, ekskursijos, išvykos...“ (V12); „Skatiname bendruomenę jaunimą įtraukti į organizuojamas šventes, renginius...“ (V14); „Dalyvaudami bendruomenės veikloje parodome kitokį jaunimo portretą...“ (V1); „Su jaunimu lankome pagyvenusius asmenis senelių namuose, keičiame žmonių požiūrį į jaunimą, jų neigiamas nuostatas...“ (V7); „Svarbūs bendri renginiai su bendruomene, taip pasikeičia požiūris į jaunuolius, nebeklijuojamos etiketės...“ (V13); „Svarbi savanoriška veikla bendruomenėje, pasikeičia bendruomenės narių požiūris, atsiranda pasitikėjimas jaunuoliais...“ (V9);

„Individualaus darbo su jaunuoliu“ subkategorijos turinys atskleidžia, kad individualaus socialinio darbo intervencija remiasi tuo, kad socialinis darbuotojas palaiko jaunimą, kad jis pats galėtų atrasti ir panaudoti ne tik savo, bet ir socialinio tinklo išteklius. Nagrinėjant tyrimo metu gautus duomenis apie individualaus darbo su jaunuoliu metodo taikymo ypatumus praktinėje socialinio darbo su jaunuoliu veikloje, matyti, kad šis metodas skirtas jaunuolio poreikių, problemų, sunkumų išsiaiškinimui. Informantų požiūriu šio metodo taikymas reikšmingas atskleidžiant jaunuolio poreikius, išsiaiškinant, kurie poreikiai patenkinami ir nepatenkinami, kokie sunkumai kyla dėl poreikių nepatenkinimo. Informantai taip pat atskleidė, kad individualaus darbo su jaunuoliu, metodo taikymas leidžia išsamiai išnagrinėti jaunuolio socialinio apleistumo,

neadekvataus elgesio priežastis ir ieškoti galimybių, kaip sumažinti socialinio apleistumo sukeltus neigiamus padarinius jaunuolio socializacijai, adaptacijai ir raidai. Dirbdami individualiai su jaunuoliu socialiniai darbuotojai jam padeda atskleisti savo stiprybes, gebėjimus ir juos išreikšti. Informantų nuomone, dirbant su jaunimu dienos centruose, labai svarbu jam padėti nustatyti savo prioritetus, kelti savo savigarbą ir pasitikėjimą. Taigi individualus darbas su jaunuoliu padeda jam pažinti save, suprasti savo jausmus, atrasti naujus gebėjimus ir juos pilnavertiškai išreikšti. Informantų nuomone, jie, dirbdami su jaunimu dienos centruose, prisideda prie susilpnėjusių jaunimo funkcijų atkūrimo, nustatydami individualius jaunuolių poreikius ir sukurdamas jaunimo palaikymo sistemą.

Individualus socialinis darbas siekia patenkinti kliento poreikius ir spręsti problemas. Tai problemų sprendimo procesas, grindžiamas socialinio darbo žiniomis, vertybėmis ir įgūdžiais. Šis procesas turi keturis svarbiausius komponentus: įvertinimą, planavimą, veiklos eigą ir pabaigą. Individualus socialinis darbas paremtas sistemos formavimu, santykiais ir bendravimu (Johnson, 2003). Taigi, individualus darbas su jaunuoliu taikymas praktinėje veikloje leidžia išgryninti jaunuolių problemas, išanalizuoti jas platesniame kontekste numatant daugiau resursų, galinčių padėti jaunimui atstatyti sutrikusius tarpusavio santykius, patenkinti poreikius, užtikrinti interesus bei sumažinti socialinio apleistumo patiriamus neigiamus padarinius.

Subkategorijos *„Darbas su jaunuolio šeima (rūpintojais)“* turinys atspindi, kad atstatant jaunuolio ir jo šeimos narių tarpusavio santykius, gerinant atmosferą šeimoje, lengvinant jaunimo socializacijos procesą, tikslinga dirbti ir su jaunuolio šeima (rūpintojais). Tyrimo metu socialiniai darbuotojai atskleidė, kad, taikydami darbo su šeima metodą, pirmiausia surenka informaciją apie jaunulio šeimos narius, jų tarpusavio santykius, šeimos gyvenimo būdą, planus, problemų išsiaiškinimo ir sprendimo būdus. Tyrimo duomenys rodo, kad jaunuoliams šeimos narių pagalba, parama yra labai reikalingi, svarbi jų emocinė parama ir palaikymas. Socialiniai darbuotojai tyrimo metu atskleidė, kad, taikydami darbo su jaunuolio šeima metodą, informaciją apie jaunuolį ir jo šeimą renka tiek iš jų pačių, tiek iš kitų šaltinių: seniūnijų socialinių darbuotojų, mokyklos, vaiko teisių apsaugos skyriaus. Galima teigti, kad praktinėje veikloje taikydami darbo su šeima metodą socialiniai darbuotojai pagalbos ieško už institucijos ribų, bendradarbiaudami tarpinstituciniame lygmenyje. Informantai atskleidė, kad socialinio darbo su jaunuolio šeima metodą taiko organizuodami bendrą veiklą, bendrus renginius, kurių metu tėvai turi galimybę pabūti kartu su savo vaiku, jie per menines veiklą atsiskleidžia, pamato vieni kitus kitame kontekste. Šio metodo taikymas sujungia socialinį darbuotoją, jaunuolį ir jo šeimos narius bendrai veiklai, o šios veiklos metu išgryninamos ne tik jaunuolio problemos, jo socializacijos procese patiriamu sunkumai, bet išsiaiškinamos ir šeimos narių požiūris, nuostatos į jaunuolio auklėjimą, priežiūrą, problemų

suvokimą, gebėjimą išspręsti problemas. Pasak Leliūgienės (2003), darbo su šeima metodo taikymas atskleidžia naujus, dažnai neidentifikuotus bendravimo ir bendradarbiavimo šeimoje bruožus. Todėl, dirbdamas su šeima, socialinis darbuotojas turi skatinti atvirą bendravimą pačioje šeimoje. Svarbu, kad šeimos nariai sugebėtų įdėmiai išklausyti, reikšti savo jausmus, pateiktų pozityvius reikalavimus. Darbas su šeima turi turėti tikslą, kuris būtų aiškus, suprantamas, atitinkantis šeimos poreikius, nes sąmoningai supratus vykstančius procesus, darbas tampa efektyvesnis. Taigi socialiniai darbuotojai taikydami darbo su jaunuolio šeima metodą siekia ugdyti visų šeimos narių socialinius įgūdžius: bendravimo, problemų sprendimo, konfliktų sprendimo, tarpusavio santykių stiprinimo. Pasak Johnson (2001), socialinis darbuotojas ne užduoties atlikėjas, o veiklos organizatorius, pagalbininkas, patarėjas. Jis nurodo kryptį, tačiau tikslą reikia pasiekti pačiai šeimai. Darbui su šeima svarbus socialinio darbuotojo elgesys, t. y. jo gebėjimas užmegzti ryšį su šeima, taikyti socialinio darbo metodus, skatinančius narių gebėjimą bendrauti tarpusavyje.

Informantai pažymėjo, kad, taikant *darbo su grupe metodą* svarbiausi yra grupiniai ryšiai, padedantys suprasti vieni kitus, patirti draugiškumą, pažinti save ir kitus. Indrašienės (2004, p. 67) nuomone, „grupinis socialinės pagalbos metodas naudotinas tokiose situacijose, kai aplinkos vaidmuo labai akivaizdus ir iškilusios problemos siejasi su daugybe panašių situacijų. Taigi, socialiniai darbuotojai, taikydami socialinio darbo su grupe metodą dirbdami su jaunimu dienos centre, gali lengviau padėti jaunimui įtvirtinti gyvenimo įgūdžius: savistabą ir savianalizę, gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti, kūrybiškai ir kritiškai mąstyti, racionaliai apsispręsti, įveikti konfliktus ir stresus, suvokti atsakomybę už savo poelgius, gebėjimą įveikti sunkumus, išlaikyti gerą psichinę būseną, prisitaikyti prie aplinkos ir išmintingai elgtis su kitais savo aplinkoje. Socialinio darbo su grupe metodo taikymas suteikia galimybę grupinėje veikloje dalyvaujančiam jaunimui suteikti pagalbą vieni kitiems, sukurti, atkurti bei palaikyti tarpusavio ryšius, įgyti socialinių įgūdžių. Be to, grupinis socialinis darbas siekia išvystyti savitarpio pagalbos teikimą tarp grupės narių. Grupinis darbas vyksta tarp žmonių, kurie turi tą pačią užduotį ar tikslą, kai to negalima padaryti individualios sąveikos metu. Siekiama panaudoti kiekvieno vidinį potencialą.

Subkategorijos „*Darbo su bendruomene*“ turinys atspindi, kad bendruomenė yra socialinė sistema, kuri sudaro palankias sąlygas individui gyventi pilnavertį gyvenimą, įsitraukti ir aktyviai dalyvauti tiek bendruomenės, tiek visuomenės gyvenime ir tokiu būdu sėkmingai vystytis kaip asmenybei, tenkinti savo poreikius. Informantų požiūriu bendruomenė socialiniam darbuotojui yra puiki terpė veiklai, siekiant sudaryti tinkamas sąlygas įtraukti jaunimą į bendrą bendruomenės veiklą, bendrus projektus, bendras savanoriškas ir socialines akcijas. Kaip pažymi Leliūgienė (2001), bendruomenė yra aplinka, kurianti individui socialinį komfortą. Informantai pažymėjo, kad siekia keisti bendruomenės narių požiūrį į jaunimą, motyvuojant bendruomenės narius padėti

jaunimui siekti teigiamo socializacijos proceso. Tuo tikslu organizuoja įvairaus pobūdžio socialines akcijas, įsitraukdami į bendruomenėje organizuojamus renginius ir įtraukdami bendruomenę į dienos centrų organizuojamus renginius. Visgi, socialinių darbuotojų pastebėjimu, bendruomenė turi ir neigiamų nuostatų jaunimo atžvilgiu. Kartais neigiamas nuostatas jaunimo atžvilgiu iššaukia jaunimo netinkamas ar delinkventinis elgesys, tėvų netinkamas gyvenimo būdas, emocijų ir elgesio problemos. Tyrimo metu nustatyta, kad socialiniai darbuotojai, taikydami šį metodą, užmezga bendradarbiavimo ryšius su bendruomene, pasiūlo ir dalyvauja kartu su jaunimu savanoriškoje veikloje, stiprina jaunimo pozicijas bendruomenės gyvenime. Bendruomeninio socialinio darbo tikslas yra siekti, kad individai, individų grupės ar institucijos susijungtų bendram darbui, siektų išryškinti ir identifikuoti socialinius poreikius socialinės gerovės sukūrimui (Leliūgienė, 2003).

Išanalizavus tyrimo metu gautus duomenis apie socialinio darbuotojų metodų taikymo dirbant su jaunimu dienos centre, ypatumus, galima teigti, kad spręsdami kiekvieno jaunuolio problemas, atsižvelgiant į problemos sudėtingumą, socialiniai darbuotojai taiko skirtingus darbo metodus. Tinkamas socialinio darbo metodo pasirinkimas padeda sustiprinti jaunimo pozicijas, pagerinti jų savijautą, išugdyti įgūdžius, kurie nebuvo išugdyti šeimoje ir palengvinti jaunimo socializacijos visuomenėje procesą.

Kategorijos „**Socialinio darbuotojų vaidmenys dirbant su jaunimu dienos centruose**“ turinys atskleidžia, kokius profesinius vaidmenis atlieka socialiniai darbuotojai, dirbantys su jaunimu dienos centruose. Tai atspindi išskirtos subkategorijos: *tarpininkas, konsultantas, vertintojas, mokytojas, atvejo vadybininkas, novatorius turinys* (7 lentelė).

7 lentelė. Socialinio darbuotojo vaidmenys dirbant su jaunimu

Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Tarpininkas	„Sprendžiant jaunuolio problemas mokykloje, pamokų nelankymas, bėgimas iš pamokų, agresyvus elgesys mokykloje...“ (V1); „Visada sprendžiant jaunuolio konfliktus su bendraamžiais dienos centre ar už dienos centro ribų...“ (V7); „Dalyvauju gerovės komisijos posėdžiuose, sprendžiant jaunuolio likimą, visada užtariu, bandau įtikinti, kad jaunuoliui reikalinga pagalba, tada pasikeistų elgesys...“ (V12); „Jaunuolio šeimoje, gerinant tėvų ir jo tarpusavio santykius...“ (V8); „Tarpininkaudama jaunuolio ir bendraamžių konfliktuose, muštynėse skatinu jaunuolį prisiimti asmeninę atsakomybę...“ (V10); „Tarpininkaudama suburiu specialistus į bendrą veiklą, taip sukuriame bendrą pagalbos planą jaunuoliui...“ (V6); „Sprendžiant įvairius konfliktus, nes tėvai abejingi savo vaikams, nesidomi, aš ateinu kartu su jaunuoliu ir sprendžiame problemas...“ (V2); „Dalyvaujant renginiuose, bendruomenės šventėse, keičiant bendruomenės požiūrį į jaunuolį...“ (V13);
Konsultantas	„Įvairios problemos, teikiu informaciją, aiškinu kas gali padėti, kokios galimos pasekmes...“ (V4); „Konsultuoju jaunimą, jo šeimą...“ (V3); „Konsultuoju jaunimą kaip galima išspręsti problemas kylančias dėl jo agresyvaus ir konfliktiško elgesio...“ (V12); „Konsultuoju jaunuolius patiriančius patyčias, psichologinį smurtą savo atžvilgiu...“ (V10); „Konsultuoju tėvus kaip reikėtų bendrauti su jaunuoliu, kuris sunkiai išgyvena paauglystę, aiškinu, kaip galima teigiamai išspręsti kylančius sunkumus...“ (V14); „Konsultacijų, kaip spręsti šeimoje esančias problemas, teikimas, kartu ieškomas veiksmingas problemų sprendimo būdas tėvams (vaikų auklėjimo, ugdymo, sveikatos priežiūros, buities tvarkymo, konfliktų sprendimo, integracijos į darbo rinką ir visuomenę...“ (V10); „Konsultuojant skatinamas jaunuolis tobulėti...“ (V8);

	„Konsultuojant skatinu jaunuolį lankytį mokyklą, nebėgti iš pamokų...“ (V1); „Konsultuojant jaunuolį, jo šeimos narius, kurie ateina į dienos centrą skatinu keisti elgesį, kad jaunuolis, jo šeima galėtų gyventi produktyviau, būtu patenkinti gyvenimu...“ (V6); „Konsultuojant jaunuolius turinčius bendravimo problemų, lavinu įgūdžius padedančius įveikti bendravimo problemas..“ (V13);
Vertintojas	„Nuolat renku informaciją apie jaunuolį, jo problemas, elgesio pokyčius, vertinu pokyčius, analizuoju...“ (V5); „Domiuos pokyčiais jo šeimoje, mokykloje...“ (V7); „Kuo daugiau informacijos surenku, tuo lengviau planuoti pagalbą...“ (V10) „Kaip pavyko įgyvendinti pagalbos planą...“ (V13); „Ar teikiama pagalba veiksminga, kokios dar pagalbos reikėtų, kad problemos būtų efektyviai išspręstos...“ (V11); „Pokyčiai jaunuolio elgesyje, ar teigiami, ar neigiami, kaip juos pakeisti...“ (V1); „Pokyčiai jaunuolio šeimoje ir santykiuose su tėvais, kaip jaučiasi visi šeimos nariai esančiais pokyčiais...“ (V4); „Tėvų indelio į pagalbos procesą vertinimas...“ (V9); „Specialistų veiklos ir pagalbos efektyvumo vertinimas...“ (V3); „Vykdomos programos, suteiktos pagalbos ir specialistų veiklos vertinimas...“ (V2);
Mokytojas	„Ugdau jaunimą, skatinu jį įgyti bendrųjų žinių...“ (V12); „Mokau naujų įgūdžių, gebėjimų, kurie reikalingi gyvenime, gyvenant savarankiškai...“ (V1); „Perduodu naujas žinias, taip ugdomas jaunuolio pažinimas...“ (V4); „Asmeninių įgūdžių ugdymas, nes stokoja šių įgūdžių dėl tėvų nesirūpinimo jais...“ (V8); „Socialinių įgūdžių ugdymas, bendravimo, darbinių, higienos, nes jaunimas labai stokoja šių įgūdžių dėl to patiria sunkumų...“ (V9); „Bendravimo, higienos įgūdžių ugdymas...“ (V13); „Tarpasmeninių santykių problemų sprendimas, konfliktų išvengimas, smurtinio elgesio mažinimas, motyvacija...“ (V11); „Darbinių įgūdžių, meninių gebėjimų atskleidimas ir ugdymas...“ (V6); „Bendravimo su bendraamžiais, aplinkiniais ugdymas...“ (V5);
Atvejo vadybininkas	„Padedu jaunimui spręsti konkrečią problemą dėl jo neadekvataus elgesio, taisyklių nesilaikymo...“ (V8); „Jaunimas skirtingas, jų problemos skirtingos, todėl visi atvejai reikalauja daug gebėjimų iš manęs...“ (V9); „Visada planuoju, stebiu, kad planas būtų įvykdytas visapusiškai...“ (V14); „Visi atvejai skirtingi, juos detaliai nagrinėju, parenku darbo metodus, specialistus...“ (V10); „Analizuoju jaunimo, jų šeimų charakteristikas, kad geriau suprasčiau šeimos ir jaunuolio ypatumus...“ (V6); „Analizuoju visą turimą informaciją apie jaunuolį, jo gyvenimą, problemas...“ (V11); „Siekiu, kad aktyviai dalyvautu jaunuolis sprendžiant jo problemas...“ (V7); „Stengiuos kuo geriau pažinti jaunuolį ir įvertinti jo vienokį ar kitokį elgesį esant skirtingoms situacijoms...“ (V5);
Novatorius	„Ieškau naujovių, inovacijų, kurios būtų įdomios jaunimui ir sukeltų susidomėjimą...“ (V13); „Ieškau naujų veiklų, kurios būtų tikslingos ir padėtų jaunuoliams įgyti naujų gebėjimų, žinių...“ (V8); „Ieškau internete įvairių naujų veiklų, kurios paskatintų jaunuolių motyvaciją...“ (V11); „Išbandau vis naujas metodikas meno srityje, nes dienos centre yra daugiau jaunimo, kuris domisi menu ir turi polinkį į meną...“ (V2); „Vis ieškau naujos savanoriškos veiklos kur gali jaunuoliai dalyvauti, kad išugdyti vertybes, atjautą, supratingumą kitiems asmenims...“ (V6);

Tyrimas parodė, kad socialinis darbuotojas, dirbantis su jaunimu dienos centre dažniausiai atlieka tarpininko vaidmenį. Socialiniams darbuotojams tenka tarpininkauti tarp jaunuolio ir ugdymo įstaigos, policijos atstovų ir jaunuolio, socialinių darbuotojų, dirbančių su jaunuolio šeima, ir jaunuolio, jaunuolio ir jo draugų. Pasak informantų, jie tarpininkauja sprendžiant jaunimo problemas, susijusias su pamokų nelankymu, bėgimu iš pamokų ir konfliktus tarp jaunuolio ir bendraamžių ar mokytojų, mokykloje. Kitais atvejais socialiniams darbuotojui tenka tarpininkauti sprendžiant jaunimo problemas vaiko gerovės posėdžiuose, kur sprendžiamas jaunuolio likimas parenkant jam minimalios ar vidutinės priežiūros priemones. Tyrimo metu socialiniai darbuotojai atskleidė, kad labai dažnai atlieka tarpininko vaidmenį tarp jaunuolio ir jo šeimos narių,-taip stengiasi visiems šeimos nariams padėti suprasti ir spręsti konfliktus, tarpasmeninius sunkumus. Atlikdamas tarpininko vaidmenį, socialinis darbuotojas stengiasi, kad jaunuolis ir aplinka „surastų“

vienas kitą pagal abipusį poreikį kontaktuoti (Coulshed ir kt. 2006). Tik taip pasiekiamas didesnis aplinkos jautrumas ir jaunuolių įgalinimas spręsti problemas. Taigi socialinis darbuotojas, atlikdamas tarpininko vaidmenį, vienareikšmiškai atstovauja jaunimo teisėms, sprendžia jaunimo problemas, susijusias su sudėtingais tarpusavio santykiais šeimoje, bendraamžių grupėje, organizuojant jaunimui paramą.

Vienas iš pagrindinių socialinio darbuotojo atliekamų profesinių vaidmenų yra *konsultanto* vaidmuo. Socialiniai darbuotojai atskleidė, kad jie, praktinėje veikloje dirbdami su jaunimu, dažniausiai konsultuoja įvairiais klausimais: kaip išspręsti jaunuolio problemas, kylančias dėl agresyvaus jo elgesio, kaip apsisaugoti nuo patyčių, kaip atpažinti patyčias ir smurtinį elgesį. Socialiniai darbuotojai atskleidė, kad profesinis konsultanto vaidmuo pasižymi daugialypiškumu, t. y. jie konsultuoja ne tik jaunimą, bet jo tėvus, šeimos narius, įvairių institucijų atstovus, kurie vienaip ar kitaip susiję su jaunuoliu, lankančiu dienos centrą. Socialinių darbuotojų vaidmuo, konsultuojant tėvus, dažniausiai susijęs su informacijos, kaip spręsti šeimoje esančias problemas, susijusias su vaiko auklėjimo, ugdymo, sveikatos priežiūros, buities tvarkymo, konfliktų sprendimo, integracijos į darbo rinką ir visuomenę sunkumais. Kartais konsultuoja visus šeimos narius, kurie negeba sukurti teigiamų tarpusavio bendravimo santykių.

Socialiniai darbuotojai atlieka vertintojo vaidmenį: renka informaciją apie jaunuolio elgesio pokyčius, tarpusavio santykius su bendraamžiais, šeimos nariais, kurie reikalingi vertinant individualaus pagalbos plano efektyvumą, teikiamų paslaugų kokybiškumą. Taip pat vertinamas bendradarbiavimo efektyvumas su kitomis įstaigomis kaip sekasi įgyvendinti prisiimtus uždavinius ir pareigas, numatytas pagalbos plane, ar padedama jaunimui lengviau socializuotis artimiausioje šeimos aplinkoje ir visuomenėje. Informantai pabrėžė, kad vertintojo vaidmenį labai dažnai atlieka vertindami vykdomas programas, kurios skirtos jaunimo padėčiai gerinti. Taigi, socialinis darbuotojas numatydamas pagalbos alternatyvas jaunimui ir planuodamas savo veiksmus, kaip vertintojas veikia ne tik mikro, bet ir makro lygmenyse, siekdamas teigiamo pokyčio jaunimo, jo šeimos gyvenime, jaunimą supančioje socialinėje aplinkoje.

Pasak informantų, *mokytojo* vaidmenį atlieka per įvairią ugdomą veiklą, kurios tikslas- suteikti žinių, informacijos jaunimui ugdant ir plėtojant jo pažintinius gebėjimus, kūrybiškumą, saviraišką. Tačiau informantų nuomone, jaunimas, lankantis dienos centrą, yra socialiai apleistas, nemotyvuotas, abejojantis savimi, todėl pagrindinis tikslas, atliekant šį profesinį vaidmenį-ugdyti jaunimo asmeninius, socialinius, asmeninės higienos, darbinius įgūdžius ir paruošti jaunimą savarankiškam gyvenimui.

Socialinis darbuotojas yra ir *atvejo vadybininkas.* Atlikdamas šį vaidmenį socialinis darbuotojas identifikuoja ir įvertina jaunimo poreikius, kylančias problemas, siekia atrasti stipriąsias

puses ir įgalinti jaunuolį, padėti sutrikusius socialinius ryšius su aplinka. Atvejo vadybininkas yra vadinamas vieninteliu visoje sistemoje, kuris privalo pažinti „visą klientą / klientą kaip visumą“ (Pečiulis, 2002). Atvejo vadybininkas laikomas žmogiškuoju ryšiu tarp kliento ir sistemos–tai yra esminis atvejo vadybos bruožas. Tyrimo duomenys rodo, kad socialiniai darbuotojai, atlikdami šį vaidmenį, kuria individualizuotą paslaugų jaunimui teikimo ir koordinavimo planą, kuriame atsispindi jaunimo problemų specifiškumas, jo ir šeimos charakteristikos, resursai, galintys padėti jaunimui tapti visapusiška, savimi pasitikinčia asmenybe. Geramanavičius ir kt. (2002) teigia, kad socialinio darbo atvejo vadyba yra ir mikro, ir makrolygio, t. y. intervencija vykdoma ir kliento, ir sistemos lygiu. Pečiulis (2002) akcentuoja darbo su klientu individualią ir bendruomeninę dimensijas, nes yra iškeliamos vidinės kliento ir socialinio darbuotojo galimybės bei kompetencijos ir ryšys su socialiniais tinklais.

Subkategorijos „*Novatorius*“ turinys rodo, kad socialiniai darbuotojai, realizuodami šį vaidmenį, dirbdami nuolat ieško naujų, konkrečiai situacijai tinkančių darbo metodų, diegia naujoves, naudojasi naujomis informacinėmis technologijomis, kurios skirtos jaunimo gebėjimų ugdymui ir plėtojimui. Pasak Šedienės ir kt. (2007, p. 1376), socialinis darbuotojas „nuolat ieško naujų pokyčių, naujų galimybių, siekdamas pasiekti geresnių rezultatų“. Informantai akcentavo, kad novatoriaus vaidmuo taikomas kasdienėje veikloje dirbant su jaunimu, t. y. ugdant jaunimo savarankiškumo, socialinius, asmeninius įgūdžius pasitelkiant įvairias ir naujas metodikas.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinio darbuotojo atliekami profesiniai vaidmenys yra įvairūs ir susiję su socialinio darbuotojo siekiu spręsti jaunimo ir jo šeimos socialines problemas, normalizuoti jaunimo socialinį funkcionavimą, vertinti socialinių paslaugų teikimą jaunimui, paruošti jaunimą savarankiškam gyvenimui.

2.3.3. Socialinio darbuotojo kompetencija dirbant su jaunimu

Pasak Johnson (2001), socialinio darbo veikloje svarbi tampa profesinė kompetencija, kuri grindžiama tam tikrų žinių bagažu, vertybių sistema ir profesinių įgūdžių įgijimu bei socialinio darbuotojo gebėjimu žinias, įgūdžius ir vertybes jungti ir panaudoti praktikoje. Žinios yra praktikos pažinimo arba mąstymo sudedamoji dalis, kurios skirtos suprasti tam tikrus reiškinius, o vertybės yra jausminis komponentas. Įgūdžiai yra veiksmas, t. y. socialinio darbo atlikimas. Analizuojant socialinio darbuotojo, dirbančio su jaunimu dienos centruose, kompetencijas, išryškėjo keturios kokybinės kategorijos: žinios, vertybės, įgūdžiai ir profesinis tobulėjimas.

Kategorija **„Žinios“** atspindi, kokios žinios yra reikalingos ir svarbios socialiniams darbuotojams, dirbantiems su jaunimu dienos centruose. Tai atspindi išskirtų subkategorijų: *raidos ypatumai, edukacinės, teisinės, socialinio darbo teorinės ir praktinės žinios* turinys (8 lentelė).

8 lentelė. Žinios reikalingos dirbant su jaunimu

Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Raidos ypatumai	„Tapatumo problemos, nes neturi į ką lygiuotis, ieško savęs ir neranda...“ (V1); „Psichologinės problemos bendraujant su bendraamžiais, kaip jas išspręsti...“ (V14); „Brendimo sukeliamos problemos, palaidas seksualinis gyvenimas, kaip padėti jaunuoliui...“ (V12); „Savęs vertinimo, pažinimo problemos ir sunkumai, kaip juos išspręsti, kad nesutriktų jaunuolio funkcionavimas...“ (V9); „Fizinis ir lytinis brendimas, kas būdinga tokiam amžiui, kas neatitinka normų...“ (V13); „Moralės problemos...“ (V11); „Krizės išgyvenamos ir jų sukeliami neigiami padariniai...“ (V5); „Elgesio problemos, agresyvus elgesys, kaip juos spręsti...“ (V8); „Spontaniškumas, konfliktiškas elgesys, kaip padėti jaunuoliui išvengti neigiamų pasekmių ir susivaldyti...“ (V7); „Atsilikę gebėjimai pagal amžių, kaip juos vystyti, kuria linkme...“ (V4); „Socialiai apleistas jaunuolis, gebėjimai neatitinka amžiaus, kaip dirbti su jaunuoliu, kad pakelti jo savivartę, motyvaciją...“ (V3); „Krizės, jų išgyvenimai, pagalba krizių atveju, nes jaunimas gyvena nuolatinėje krizėje...“ (V2);
Edukacinės	„Žinios kaip dirbti su agresyviais ir emociškai nestabiliais jaunuoliais...“ (V6); „Žinios kaip dirbti su delinkventiniais jaunuoliais, kokius darbo metodus taikyti, dirbant su jaunuoliais...“ (V3); „Žinios apie tai, kokius darbo metodus taikyti dirbant su psichologinių problemų turinčiais jaunuoliais, kaip padėti spręsti jų problemas...“ (V11); „Žinios apie darbą ir pagalbą jaunuoliams turintiems suicidinių minčių...“ (V12); „Žinios apie emociškai nestabilius jaunuolius, pagalbos jiems suteikimo ypatumus...“ (V2); „Žinios kaip dirbti su nemotyvuotais jaunuoliais, skatinant motyvaciją...“ (V7); „Žinios apie bendravimo ir bendradarbiavimo su kitomis institucijomis galimybes...“ (V13); „Žinios apie konfliktus, konfliktų sprendimus...“ (V1); „Žinios apie tarpinstitucinės komandos kūrimą, komandinio darbo organizavimą...“ (V10); Jaunuolio raidos ypatumai, iškylantys sunkumai socializacijos procese...“ (V3);
Teisinės	„Žinios, kurie specialistai gali padėti jaunuoliui, kuris tapo smurto auka...“ (V5); „Žinios apie tai kokias teises ir pareigas baudžiamajame procese turi jaunuoliai...“ (V3); „Jaunuolio teisės administraciniame procese, kaip tos teisės įgyvendinamos, kurie specialistai privalo padėti jaunuoliui...“ (V10); „Tėvų pareigų nevykdymas, kokia atsakomybė gresia tėvams, kokios pasekmės...“ (V13); „Jaunuolio teisės ir pareigos mokykloje, kaip tos teisės turi būti įgyvendinamos ir užtikrinami jaunuolio ugdymosi poreikiai...“ (V7); „Jaunuolio teisės namuose, kokia tėvų pozicija, koks jų vaidmuo užtikrinant jaunuolio teises namuose...“ (V2); „Tėvų globos netekimo teisiniai aspektai, kas gali būti globėjais, kaip nustatoma globa...“ (V6); „Smurtas prieš jaunuolį, teisinės procedūros, kur kreiptis, ką informuoti...“ (V4); „Nukentėję nuo smurto, smurtautojas, patyčių iniciatorius, kokios teisinės procedūros ...“ (V12);
Socialinio darbo teorinės ir praktinės žinios	„Socialinio darbo veiklos, metodai, pagalbos procesas...“ (V4); „Darbas su grupe, šeima, individualus, kaip dirbamas, ko siekiama...“ (V7); „Šeimos struktūrą, funkcijas, vaidmenis, jaunimo auklėjimą, poreikius ir jų užtikrinimą...“ (V12) „Jaunuolio raidą, psichologinius aspektus...“ (V13); „Darbas komandoje, konfliktų sprendimas...“ (V8); „Jaunuolio ir jo šeimos narių tarpusavio santykių ypatumai, galimos problemos, jų sprendimo būdai...“ (V5); „Jaunimo laisvalaikio, užimtumo organizavimas...“ (V1); „Tarpinstitucinės komandos kūrimas, tarpusavio santykių užmezgimas ir vystymas...“ (V4); „Tarpinstitucinis bendradarbiavimas ir jo vystymas...“ (V9);

Pasak informantų, darbas su jaunimu dienos centre yra ypatinga sritis, nes čia kiekvieną dieną dirbama su skirtingo amžiaus, turinčiais psichologinių, savęs vertinimo, pažinimo, bendravimo problemų, su skirtingų pažiūrų, skirtingo išsivystymo ir gebėjimų turinčias jaunuoliais. Taip pat informantai atskleidė, kad reikalingos žinios, kaip dirbti su socialiai apleistais, turinčiais raidos sutrikimų jaunuoliais, sprendžiant jų psichologines ir tapatumo problemas. Pasak

Žukauskienės (2002), paauglystės periode tapatumo formavimasis yra esminis elementas, todėl, kad tuo metu paauglio įsitikinimai, gebėjimai, troškimai privalo būti suderinti su suaugusiųjų normomis, t. y. individualus tapatumas ir socialinis tapatumas privalo būti suderinti, kad paauglys galėtų tuo metu rasti vietą suaugusiųjų pasaulyje. Dėl šios priežasties E. Eriksonas pagrindine paauglystės krize laikė tapatumo sumaištį. Tapatumo sumaištis veda prie socialinės deviacijos ir konflikto. Informantai atskleidė, kad jaunuoliai, lankantys dienos centrą, dažnai elgiasi neadekvačiai, konfliktiškai nusiteikę kitų asmenų atžvilgiu. Galima teigti, kad informantų nuomonė apie jaunimo konfliktinio elgesio aspektus atspindi tą faktą, kad jaunimo tapatumo sumaištis sukelia neigiamas reakcijas ir konfliktus, todėl socialiniai darbuotojai, dirbantys su jaunimu, privalo turėti pakankamai žinių, susijusių su jaunuolio paauglystės amžiaus raidos aspektais, žinoti, koks elgesys tinkamas, kaip koreguoti netinkamą elgesį, spręsti konfliktus, padėti jaunimui išvengti tapatumo prieštaravimų ir sunkumų. Galima teigti, kad socialiniai darbuotojai, dirbantys su jaunimu ir turėdami pakankamai žinių, susijusių su jaunimo raidos ypatumais, gali suteikti efektyvesnę ir kokybiškesnę pagalbą jaunimui ir padėti tapti pilnaverte asmenybe.

Informantų nuomone, dirbant su jaunimui, reikia būtinai turėti edukacinių žinių, kaip dirbti su delinkventinio elgesio jaunuoliais, kokius darbo metodus taikyti dirbant su jaunimu, turinčiu psichologinių asmenybės sutrikimų problemų, kaip dirbti su nemotyvuotais ir nesavarankiškais jaunuoliais ugdant jų socialinius, savarankiškumo, asmeninius įgūdžius. Galima teigti, kad socialiniai darbuotojai, dirbdami su jaunuoliais, turinčiais kompleksinių problemų ne visada geba suteikti pilnavertišką ir kokybišką paramą ir pagalbą jaunimui, todėl, jų nuomone, būtinos edukacinės žinios apie tarpinstitucinės komandos kūrimą, komandinio darbo organizavimą, kad pagalba jaunuoliui būtų kokybiška ir laiku suteikta.

Socialiniai darbuotojai tyrimo metu akcentavo, kad, dirbant su jaunimu ir jo tėvais, reikalingos teisinės žinios, susijusios su jaunuolių teisių ir interesų užtikrinimu įvairiose sudėtingose situacijose: kokias teises ir pareigas baudžiamajame procese turi jaunuoliai, jaunuolio teisės administraciniame procese, tėvų pareigų nevykdymas, kokia atsakomybė jiems gresia, apie globos procesą, smurto atveju, kokios teisinės procedūros, kur kreiptis.

Informantai akcentavo, kad socialiniam darbuotojui svarbios *socialinio darbo teorinės ir praktinės žinių*. Pasak informantų dirbdami su jaunimu dienos centruose, jie remiasi teorinėmis žiniomis, kurios padeda suprasti jaunimo socialinę situaciją, numatyti intervencijos galimybes. Johnson (2001) teigimu, socialinio darbo dėmesio centre yra kliento socialinis funkcionavimas, kurį sudaro santykiai, ryšiai su kitais žmonėmis, socialinėmis grupėmis ir institucijomis būdai. Socialiniai darbuotojai akcentavo, kad, dirbant su jaunimu, reikalingos ir socialinio darbo žinios, susijusios su tarpinstiticinio bendradarbiavimo santykių kūrimu, bendradarbiaujančios komandos

subūrimo bendrai veiklai ypatumais, tarpusavio santykių su įvairių sričių specialistais užmezgimo, plėtojimo ir palaikymo ypatumais. Kita vertus, socialinio darbo žinios apima ir gebėjimą tinkamai pasirinkti darbo metodus, pagalbos jaunimui ir jo šeimai planavimo, organizavimo bei teikimo ypatumus. Be to, informantai pažymėjo, kad reikalingos žinios apie šeimos struktūrą, šeimos funkcijas, šeimos pareigas ir atsakomybę bei reikšmę jaunuolio socializacijai ir paruošimui savarankiškam gyvenimui. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad socialiniai darbuotojai, dirbdami su jaunimu, turi turėti ir praktinių žinių, paremtų praktine patirtimi. Pasak informantų, praktinių žinių turėjimas ir realizavimas praktinėje veikloje padeda efektyviau organizuoti veiklą. Socialiniam darbuotojui tenka dažnai susidurti su įvairiomis netipinėmis situacijomis, todėl praktinės žinios padeda jam šiose situacijose. Pasak Rosenberg (2009) praktikos žinios–praktinė išmintis, kaip vienas iš socialiniame darbe naudojamų suvokimo būdų, o praktikos žinių dėka socialinis darbuotojas atsižvelgia į skirtingumus ir individualumus, pamato žmogaus ir jo aplinkos pranašumus ir skirtumus.

Kategorija „**Vertybės**“ atspindi, kokiomis vertybėmis yra grindžiama socialinio darbuotojo veikla dirbant su jaunimu dienos centruose. Tai atspindi išskirtos subkategorijos: *asmeninės, socialinio darbo ir visuomeninės vertybės* (9 lentelė).

9 lentelė. Vertybės reikalingos dirbant su jaunimu

Sukategorija	Įrodantys teiginiai
Asmeninės	„Pagarba sau ir kitam tik taip galima suprasti kitus...“ (V1); „Atjauta, supratingumas...“ (V14); „Empatija, palaikymas...“ (V12); „Užuojauta, supratingumas...“ (V9); „Sąžiningumas prieš save ir kitus...“ (V6); „Socialinė atsakomybė...“ (V10); „Atsakomybė už save ir kitus...“ (V13); „Tolerancija, nesmerkimas...“ (V5); „Nuoširdumas, nuoširdus domėjimasis kitu...“ (V7); „Atvirumas, geranoriškumas...“ (V8) „Gebėjimas išklausyti ir išgirsti...“ (V2);
Socialinio darbo	„Asmens priėmimas toks koks jis yra...“ (V6); „Nesmerkimas už ydas, netinkamą elgesį...“ (V3); „Pagarba jaunuoliui...“ (V11); „Konfidencialumas...“ (V5); „Plėtoti jaunimo galimybes padėti sau...“ (V12); „Gerbti jaunimo skirtumus, panašumus...“ (V14); „Atkakliai stengtis dėl jaunimo, padėti jam...“ (V7); Vykdyti socialinį teisingumą...“ (V4); „Atsakomybė už asmeninį elgesį...“ (V1); „Atsakomybė už jaunimo gerovę formavimas...“ (V9); „Kliento pageidavimų išklausymas...“ (V8); „Nediskriminuoti dėl tam tikrų skirtumų, teigiamas požiūris į klientą...“ (V10); „Nuoširdus bendravimas leidžiantis jaunuoliui atsiverti, pasipasakoti, jaustis išklausytų...“ (V2); „Darbas visa širdimi, nuolankus požiūris, elgesio taisyklių laikymasis...“ (V13);
Visuomeninės	„Teisingumas, nesmerkimas...“ (V5); „Sąžiningumas sau ir kitiems...“ (V3); „Lygybė ir apsauga nuo diskriminacijos...“ (V10); „Pagalba jaunimui ir jų šeimoms...“ (V13); „Problemų sprendimo būdų radimas...“ (V11); „Socialinis teisingumas...“ (V8); „Pastangos dėl kliento...“ (V4); „Dalinimasis žiniomis, informacija...“ (V9); „Pagarba šeimos vertybėms...“ (V7); „Pagarba asmenims, jų orumui...“ (V1); „Glaudus ryšys su bendruomene...“ (V6); „Nustatytų elgesio taisyklių laikymasis...“ (V12);

Ivanauskienės ir kt. (2012) teigimu, vertybės yra viena svarbiausių socialinio darbo profesijos dalių. Socialinis darbuotojas savo veikloje turi kreipti dėmesį ne tik į visuomenės, klientų ar socialinio darbo vertybes, tačiau įsisamoninti ir vadovautis savosiomis, kurios daro įtaką ne tik jo

asmeninei, bet ir profesinei veiklai“. Vyšniauskienė ir kt. (2008) teigia, kad asmeninės vertybės yra stipriausios vidinės darbuotojo nuostatos, darančios didelę įtaką kiekvieno žmogaus kasdieniams sprendimams. Tačiau abi autorės pabrėžia, kad asmeninės vertybės yra nematerialios, o tam tikri principai kurie reikšmingi kiekvienam asmeniui asmeniškai. Asmeninės vertybės gali būti tapačios šeimos, draugų, kitų asmenų vertybėms arba jos gali būti absoliučiai priešingos. Tyrimo metu informantai akcentavo šias asmenines vertybes, kurios svarbios dirbant su jaunimu: pagarba, empatija, palaikymas, supratingumas, atjauta, atvirumas, geranoriškumas, nesmerkimas. Šios vertybės padeda užmegzti tarpusavio ryšius su jaunimu, pelnyti jų pasitikėjimą.

Subkategorijos „*Socialinio darbo vertybės*“ turinys rodo, kad šios vertybės yra esminis socialinio darbo praktikos elementas. Pasak informantų, socialinio darbo vertybės nustato kasdienių sprendimų kriterijus, yra orientyrai socialiniame darbe, rodantys kryptį kasdienėje socialinio darbuotojo veikloje, daro įtaką daugeliui jo darbo aspektų: moraliniams sprendimams, bendravimui su žmonėmis, pasišventimui, atsidavimui asmeniniams, organizaciniams ar visuomeniniams tikslams. Taip pat socialiniai darbuotojai akcentavo, kad vertybės lemia socialinio darbuotojo elgesį, padeda priimti sprendimus, sutelkti dėmesį į tai, kas daroma, kodėl daroma, ir į tikslą, kurio siekiama. Taigi, socialinio darbo vertybės, kurias išpažįsta socialiniai darbuotojai, tampa jų vidiniais kompasais, vadovauja jų elgesiui, yra jiems akivaizdžios ir atsiskleidžia jų praktinėje veikloje dirbant su jaunimu. Taip pat socialinio darbo vertybės ugdo socialinio darbuotojo asmenybę, atskleidžia jos esmę.

Subkategorijos „*Visuomeninių vertybių“* turinys iliustruoja, kad socialinio darbuotojo vertybių sistema susijusi ne tik su asmeninėmis, socialinio darbo, bet ir visuomeninėmis vertybėmis. Tačiau vienas skirtumas, egzistuojantis tarp asmeninių, socialinio darbo ir visuomeninių vertybių, yra tas, kad visuomeninės vertybės-tai tokios vertybės, kurių laikosi dauguma visuomenės narių (Vyšniauskienė ir kt. 2008). Informantai atskleidė, kad, dirbdami su jaunimu, visada stengiasi laikytis nustatytų elgesio taisyklių, teisingai elgtis, nesmerkti jaunimo ir jo šeimos narių dėl tam tikrų ydų ar netinkamo elgesio. Pasak informantų, visuomeninės vertybės yra skirtos visiems ne tik darbuotojui. Jų privalo laikytis jaunimas, jo tėvai, t. y. būti sąžiningi sau ir kitiems, jausti pagarbą sau ir kitiems, nediskriminuoti kitų, jaustis lygiaverčiais su kitais asmenimis, teikti pagalbą sau ir kitam. Visuomeninės vertybės yra pageidautini tikslai arba pagrindiniai individo gyvenimo principai, turintys skirtingą reikšmę konkrečiam individui. Jos susiformuoja žmogaus socializacijos procese, internalizuodamas socialinės aplinkos, šeimos ir visuomenines vertybes. Udzilos (2008) teigimu tam tikros žmonių grupės vidinės internalizuotos vertybės (vertybinės orientacijos) priklauso nuo vertybių, kurios yra paplitusios visuomenėje.Vertybes asmuo perima socializacijos procese, sutapatindamas save su jomis emociškai–internalizuoja. Jos

yra bendri elgesio standartai, kurie yra išreiškiami socialinėmis normomis, jos lemia objektų ir elgesio pasirinkimą, o vertybinė orientacija yra vidinė asmens charakteristika, lemianti jo elgesį.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinio darbuotojo vertybių sistema reikšminga dirbant socialinį darbą su jaunimu, nuo darbuotojų vertybių sistemos priklauso socialinio darbo dirbamo su jaunimu rezultatai, jų kokybė ir efektyvumas.

Trečioji kategorija „**Įgūdžiai**“ leido atskleisti, kokius įgūdžius turi turėti socialinis darbuotojas, dirbantis su jaunimu dienos centruose. Tai atspindi išskirtų subkategorijų: *bendravimo, konfliktų sprendimo, bendradarbiavimo ir problemų sprendimo*, *turinys* (10 lentelė).

10 lentelė. Įgūdžiai reikalingi dirbant su jaunimu

Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Bendravimo	„Geras klausytojas taip parodai, kad jaunimo klausaisi ir jį girdi, supranti jo problemas...“ (V1); „Išklausau, nepertraukiu, neįsiterpiu į pokalbį...“ (V14); „Sutelkiu dėmesį į tai ką sako jaunuolis...“ (V12); „Su visais jaunuoliais gebu užmegzti pokalbį...“ (V9); „Lankstumas, gebėjimas patylėti, neišsišokti...“ (V13); „Kūno kalba svarbi, nes parodai susidomėjimą arba kad neįdomu...“ (V7); „Verbalinis ir neverbalinis bendravimas, kada juos ir kaip taikyti...“ (V6); „Svarbi ir veido išraiška, nes jaunimas pastabus...“ (V2); „Akių kontaktas, parodai pasitikėjimą ir susidomėjimą...“ (V5); „Gebėti sukurti gerą bendravimo klimatą...“ (V14); „Nuoširdumas, atvirumas, pagarba ir tolerancija...“ (V4);
Konfliktų sprendimo	„Svarbu nustatyti konflikto dalyvius, priežastis, galimybes taikiai išspręsti konfliktus...“ (V6); „Smulkiai detalizuoti konflikto priežastis ir priimti atitinkamus sprendimus...“ (V3); „Visų konflikto šalių įtraukimas į sprendimą...“ (V11); „Svarbu žinoti koks elgesys konflikto metu konstruktyvus, kaip konstruktyviai išspręsti konfliktus...“ (V14); „Tinkamas tarpininkavimas konfliktuose svarbus...“ (V5); „Gebėti suvaldyti savo reakcijas konflikto metu...“ (V1); „Gebėti laviruoti konfliktinėje situacijoje...“ (V7); „Savo elgesiu nesukelti dar didesnio konflikto...“ (V12); „Svarbu žinoti kaip suvaldyti save, savo kūno kalbą...“ (V4);
Bendradarbiavimo	„Taikau teorinius bendradarbiavimo modelius...“ (V5); „Visada numatau ir paskirstau vaidmenis, funkcijas bendradarbiaujančių asmenų...“ (V3); „Komandinio darbo struktūra, veiksmingumas...“ (V10); „Tinkamai pasirinkti bendradarbiavimo partnerius, juos suburti bendrai veiklai, bendram tikslui...“ (V13); „Gebėjimas suderinti skirtingų specialistų ir institucijų interesus, nukreipti bendrai veiklai padedant jaunimui...“ (V6); „Grąžinant vaikus į mokyklą, nes jie iškrito iš mokyklos...“ (V9); „Naujų programų kūrimas tik bendradarbiaujant įmanomas...“ (V7); „Pagalba jaunimui, jo šeimai adaptuojantis bendruomenėje, sprendžiant tarpusavio problemas...“ (V4); „Visų specialistų funkcijų ir veiklos išmanymas būtinas, nes jaunimo problemos kompleksinės reikalinga įvairių specialistų pagalba ir parama...“ (V1); „Sprendžiant smurto problemas...“ (V11); „Ugdant tėvystės įgūdžius...“ (V14);
Problemų sprendimo	„Išnaudoti visus resursus sprendžiant problemas...“ (V4); „Įtraukti reikalingus specialistus į problemos sprendimą...“ (V7); „Mažinti jaunimo socialinę atskirtį...“ (V11); „Palengvinti jaunimo socializacijos ir adaptacijos procesą visuomenėje, bendraamžių grupėje...“ (V3); „Tirti jaunimo situaciją šeimoje, mokykloje ir padėti jam socializuojantis ir adaptuojantis visuomenėje...“ (V5); „Vykdyti smurto, priklausomybių prevenciją ir spręsti smurto problemas bendraamžių grupėje, mokykloje, dienos centre...“ (V7); „Krizinės situacijos mažinimas šeimoje, tarpusavio santykiuose...“ (V12);

Iš socialinių darbuotojų įžvalgų matyti, kad, dirbant su jaunimu, svarbiausias yra bendravimo įgūdis. Bendravimo įgūdžio turinys atspindi, kad pirmiausia tai yra komunikacijos priemonė, leidžianti užmegzti, palaikyti kontaktą, Johnson (2003) pažymi, kad kontakto (verbalinio ir neverbalinio) palaikymo įgūdžiai užtikrina bendravimo tąsą. Pasak informantų, komunikacinių

įgūdžių pagrindu laikomas gebėjimas taikyti verbalinius ir neverbalinius bendravimo būdus, t. y. tinkama kūno kalba, veido išraiška, lankstumas, gebėjimas patylėti, neišsišokti-visi šie bendravimo įgūdžiai sukuria teigiamą atmosferą ir palengvina tarpusavio bendravimą. Informantai atskleidė, kad bendravimas yra pagrindinis ryšys su aplinka, jos žmonėmis, nes dėmesio sutelkimas į jaunimą, jų problemų išgirdimas ir supratimas leidžia bendraujančioms pusėms išreikšti save, atsiskleisti ir tikėtis paramos bei pagalbos. Anot Hanley (2009) bendraudamas žmogus išreiškia save, savo emocijas, norus, siekimus ir jausmus. Gebėjimas efektyviai bendrauti yra būtinas socialiniame darbe, nes čia, kaip ir bet kuriame kitame darbe su žmonėmis, reikia kasdien bendrauti su jaunimu, jų tėvais ir tarpinstitucinės komandos nariais. Tačiau Haworth (2010) pastebėjimu, svarbu mokėti ne vien pasakyti, bet išgirsti ir pastebėti reikšmingas detales. Pasak Hanley (2009) geri komunikaciniai įgūdžiai–raktas į efektyvų problemų sprendimą socialiniame darbe. Taigi, socialinių darbuotojų bendravimo įgūdžių pagrindu gali būti laikomas humaniškumas, išreiškiamas dorovinėmis vertybėmis, kaip mandagumas, dėmesingumas, empatiškumas ir tolerancija.

Socialinis darbuotojas, dirbantis su jaunimu, turi gebėti *spręsti konfliktus*, suprasti konfliktų priežastis, suvokti konflikte dalyvaujančių asmenų problemas. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad jaunimas, stokojantis įvairiapusių įgūdžių, negeba išspręsti savo problemų, naudodami teigiamus sprendimo būdus, todėl dažnai įsivelia į konfliktus, todėl socialinis darbuotojas, turėdamas pakankamai išlavintus konfliktų atpažinimo, konfliktų sprendimo, konflikto valdymo įgūdžius, gali padėti suvaldyti konfliktus ir padėti konstruktyviai išspręsti kylančias problemas. Pasak Ignatavičienės ir kt. (2003) esant tarpasmeninei sąveikai dažnai kyla įvairūs konfliktai, kuriuos svarbu mokėti konstruktyviai spręsti. Nekonstruktyviai sprendžiami konfliktai dažniausiai išplinta, aplenkia konfliktą sukėlusią priežastį, sprendimų būdai būna destruktyvūs. Konstruktyvūs konflikto sprendimo įgūdžių turėjimas suteikia galimybę socialiniam darbuotojui susikoncentruoti į konfliktą sukėlusias priežastis ir spręsti kilusį konfliktą derybomis bei ieškant kompromisų.

Socialinių darbuotojų nuomone, socialiniams darbuotojams dirbant su jaunimu svarbu turėti ir *bendradarbiavimo įgūdžių*. Pasak informantų, bendradarbiavimo įgūdžiai atspindi tarpusavio sąveiką, atsirandančią tarpusavio veikloje siekiant bendrojo tikslo, paskirstant vaidmenis, pasirenkant bendradarbiavimo partnerius, sudarant bendradarbiavimo struktūrą. Bendradarbiavimas yra daugiau nei buvimas kartu su kitais. Tai komandinis darbas, kurio tikslas padėti jaunimui, jo šeimai spręsti iškylančias problemas, koreguojant jaunuolio socializacijos procese patiriamus sunkumus, padedant jaunuoliui ugdant įgūdžius ir ruošiant jaunuolį savarankiškam gyvenimui. Teresevičienės (2003) nuomone, bendradarbiavimas reiškia, kad dirbama išvien, sutelktomis pastangomis. Socialinių darbuotojų bendradarbiavimo įgūdžių pagrindu laikomi įgūdžiai darbo grupėje: jie padeda asmeniui susikalbėti, dalintis savo patyrimu ir pasinaudoti kitų patyrimu siekiant

bendrojo tikslo. Taigi, bendradarbiavimo įgūdžių turėjimas leidžia tinkamai pasirinkti bendradarbiavimo partnerius, suburti tarpinstitucinę komandą, kuri gebėtų pasiekti užsibrėžtus tikslus ir suteiktų kokybišką, savalaikę bei efektyvią pagalbą jaunimui.

Analizuojant socialinių darbuotojų, dirbančių su jaunimu, įgūdžių sistemą, matyti, kad *problemos sprendimo įgūdžiai* praktinėje veikloje labai reikšmingi. Socialinis darbas tai socialinės problemos nustatymas, įvertinimas ir sprendimas (Žalimienė, 2001). Tai socialinio darbuotojo ir kliento bendra veikla, įgyvendinama konkrečiomis aplinkybėmis (Gudžinskienė ir kt. 2009), o „sprendimų priėmimas yra labai svarbi profesionalios veiklos dalis“ (Johnson, 2003, p. 230). Šios subkategorijos turinį atspindi socialinio darbuotojo gebėjimas išsiaiškinti jaunimo problemas, jų priežastis, planuoti pagalbos procesą ir siekti kuo efektyvesnio ir kokybiškesnio jaunimo problemos sprendimo būdo. Socialinių darbuotojų nuomone, problemų sprendimą dažniausiai sudaro tarpusavyje sąveikaujantys komponentai, t. y. jaunimas, aplinkybės ir pats socialinis darbuotojas. Informantai akcentavo, kad problemos sprendimo įgūdis labai dažnai naudojamas praktinėje veikloje, nes jaunimo problemų kompleksiškumas reikalauja iš socialinių darbuotojų šį įgūdį panaudoti skirtingose situacijose sprendžiant ir nagrinėjant skirtingas jaunimo problemas, mažinant jaunimo socialinę atskirtį, vykdyti prevencinę veiklą, valdyti krizines situacijas į kurias yra patekęs jaunimas.

Tyrimo metu siekta atskleisti ar socialiniams darbuotojams dirbantiems su jaunimu dienos centruose sudarytos sąlygos tobulinti profesiją. Analizuojant gautus tyrimo rezultatus išryškėjo dvi kokybinės kategorijos: socialinių darbuotojų kvalifikacijos kėlimo galimybės ir socialinių darbuotojų kvalifikacijos kėlimo būdai.

Socialinių darbuotojų profesinio kvalifikacijos kėlimo galimybes atspindi išskirtų subkategorijų: *darbovietėje sudarytos palankios sąlygos kelti kvalifikaciją, darbovietėje nesudarytos palankios sąlygos kelti kvalifikaciją, darbuotojų motyvacijos stoka turinys* (11 lentelė).

11 lentelė. Socialinių darbuotojų profesinis tobulėjimas

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Socialinių darbuotojų kvalifikacijos kėlimo galimybės	Darbovietėje sudarytos palankios sąlygos kelti kvalifikaciją	„Skatina dalyvauti darbdavys mokymuose...“ (V3); „Visada pasako apie organizuojamus seminarus, konferencijas...“ (V7); „Kolegos pasako apie mokymus tai dalyvauju...“ (V14); „Motyvuoja kelti kvalifikaciją...“ (V9); „Yra skirtų lėšų kvalifikacijai kelti...“ (V10); „Darbdavys išleidžia į mokymus, net paskatina...“ (V1);
	Darbovietėje nesudarytos palankios sąlygos kelti kvalifikaciją	„Neturiu galimybės dalyvauti mokymuose...“ (V7); „Kartasi neturiu ir laiko dalyvauti mokymuose...“ (V3); „Jei nemokami mokymai tai dalyvauju, bet kur mokami nedalyvauju...“ (V9); „Darbdavys nesidžiaugia, kad važiuoju į mokymus...“ (V11); „Neigiamai žiūri į mano norą kelti kvalifikaciją...“ (V5); „Kartasi priekaištauja, kad mokymai mokami...“ (V14);
	Darbuotojo motyvacijos stoka	„Nelabai noriu...“ (V10); „Manau man užtenka išsilavinimo...“ (V5); „Nieko naujo nepasako per mokymus...“ (V13); „Manau mano kvalifikacija pakankama dirbant su jaunimu...“ (V2); „Teorinių žinių turiu pakankamai...“ (V7); „Nieko naujo nesužinosiu mokymuose, negaištu laiko...“ (V11);

Socialinio darbuotojų kvalifikacijos kėlimo būdai	Paskaitos	„Pasikviečiame iš kitų rajonų specialistus, nes bendradarbiaujame...“ (V6); „Specializuotų specialistų paskaitos...“ (V11); „Aktualioms problemoms spręsti paskaitos...“ (V9); „Praktinės darbo patirties analizė...“ (V14);
	Konferencijos	„Jos skirtos socialiniams darbuotojams dirbantiems su jaunimu...“ (V12); „Temos pagal socialinių darbuotojų pageidavimą...“ (V1); „Tarptautinės konferencijos labai naudingos...“ (V7); „Tarptautinė patirtis ir pasidalijimas ja labai naudingi...“ (V9);
	Seminarai	„Kaip dirbti su agresyviu jaunimu...“ (V6); „Pagalba jaunimui patyrusiam smurtą...“ (V10); „Jaunimo motyvavimas, skatinimas...“ (V2); „Jaunimo įtraukimo į bendrą veiklą, darbinę veiklą...“ (V14); „Einu į seminarus kuriose kalba apie problemas kurios aktualios mano dienos centrą lankančiam jaunimui...“ (V9); „Visada einu į seminarus apie smurtą, tarpasmeninius santykius, konfliktus...“ (V3); „Aktualūs seminarai savižudybių tematika...“ (V8);

Tyrimo duomenys rodo, kad dienos centruose dirbantys socialiniai darbuotojai turi labai skirtingas galimybes kelti savo profesinę kvalifikaciją. Vieniems socialiniams darbuotojams, dirbantiems dienos centruose, sudarytos puikios sąlygos kelti profesinę kvalifikaciją, darbdaviai skatina kelti kvalifikaciją, ragina siekti įgyti naujų žinių ir įgūdžių. Tačiau kita dalis socialinių darbuotojų atskleidė, kad darbovietėje nėra sudarytų sąlygų kelti kvalifikaciją, įgyti naujų žinių bei įgūdžių, nes darbdaviai priekaištauja darbuotojams dėl išvykimo iš darbo vietos ir noro kelti kvalifikaciją, priekaištauja, kad mokymai mokami.

Dalis tyrimo dalyvių pasižymi žema motyvacija kelti savo kvalifikaciją ir teigia, kad nenori mokytis, galvoja, kad jų turimo išsilavinimo pakanka dirbant su jaunimu, yra skeptiškai nusiteikę ir mano, kad, dalyvaudami įvairiuose mokymuose, neįgys naujų žinių ir gebėjimų. Socialinių darbuotojų kvalifikaciniai reikalavimai, profesinės kvalifikacijos kėlimas bei atestacija yra reglamentuota teisiškai Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 metų balandžio 5 d. įsakymu Nr. A1 92 „Dėl socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei Socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašų patvirtinimo“. Socialiniai darbuotojai periodiškai privalo pasitikrinti žinias, jas kas kartą vis atnaujinti teoriniu ir praktiniu lygmenimis, stengtis būti atviri naujovėms bei iššūkiams savo profesinėje veikloje (Bywater, 2007).

Socialiniai darbuotojai, kurie kelia savo profesinę kvalifikaciją ir yra motyvuoti įgyti naujų žinių ir gebėjimų ją tobulina įvairiais būdais: dalyvauja seminaruose, konferencijose, paskaitose, studijuoja mokslinę literatūrą, dalinasi gerąją patirtimi su kolegomis bei konsultuojasi su kitais specialistais.

IŠVADOS

Sudėtinga socialinė ir ekonominė šalies būklė lemia tai, kad vis daugiau jaunuolių niekur nesimoko, nedirba, nelanko mokyklos, patiria skurdą ir socialinę atskirtį, o sumažėjęs jaunimo užimtumas lemia tai, kad jaunimas vis dažniau nusikalsta, vartoja alkoholį, narkotines ir psichotropines medžiagas, nedalyvauja visuomeniniame gyvenime, neugdomos jų kompetencijos, sutrinka socializacijos procesas. Jaunimo problemos aktualios ir nagrinėjamos politiniame Lietuvos ir Europos Sąjungos priimtuose kontekste. Priimtuose teisės aktuose, pabrėžiama, kad būtina didinti investicijas į jaunimą, skirti daugiau materialinių resursų, kad jaunimas įgytų kompetencijų, reikalingų jo socialiniam ir savarankiškam gyvenimui, taptų visaverčiu visuomenės nariu.

Socialinių darbuotojų, dirbančių dienos centruose su jaunimu, patirčių analizė leidžia daryti šias išvadas:

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad jaunimo problemos yra kompleksinės: sunki ekonominė-materialinė padėtis šeimoje, sutrikę tarpusavio santykiai šeimoje, sutrikusi jaunuolio socializacija, poreikių nepatenkinimas reikalauja socialinio darbuotojo intervencijos siekiant sustiprinti jaunuolių socialinius ryšius, organizuojant prasmingą jaunimo laisvalaikį ir užimtumą, įtraukiant jaunimą į socialiai prasmingą veiklą, suteikiant jaunimui emocinę paramą, ugdant jaunimo asmeninius ir socialinius įgūdžius bei padedant jaunimui spręsti socialines problemas.

Socialiniai darbuotojai, dirbantys su jaunimu dienos centruose, savo veiklą nukreipia šiomis kryptimis: individualaus darbo plano su jaunu žmogumi sudarymas, įgyvendinimas ir vertinimas; laisvalaikio ir užimtumo organizavimas, bendradarbiavimas su jaunuolio šeima (rūpintojais) ir bendradarbiavimas su kitomis institucijomis. Tinkamas socialinio darbuotojo veiklos krypčių pasirinkimas, dirbant su jaunimu dienos centruose, leidžia atitraukti jaunimą nuo beprasmio laiko leidimo, žalingų įpročių, nusikalstamumo. Lankydami dienos centrą, jaunuoliai ugdo kompetencijas, kurios leidžia jiems tapti aktyviems visuomenės nariams, savarankiškai spręsti gyvenime kylančias problemas.

Individualus socialinis darbas su jaunuoliu, labiausiai paplitęs dienos centruose, pirmiausia remiasi socialinio darbuotojo pagalbos poreikio ankstyvu identifikavimu ir jaunimo situacijos analize. Socialinis darbuotojas renka reikalingą informaciją apie jaunuolį ir jo šeimą, aiškinasi jaunuolio problemas, nustato prioritetus, organizuoja, teikia bei vertina pagalbą jaunuoliui ir motyvuoja jaunuolį savarankiškai spręsti problemas.

Socialiniai darbuotojai, dirbantys su jaunimu dienos centruose, taip pat dirba su jaunuolių šeimos nariais, padeda spręsti tarpasmeninių santykių problemas, sutelkia bendrai veiklai, padeda spręsti problemas iškylančias kasdieniame gyvenime, suteikia reikalingų žinių, konsultuoja, teikia

informavimo paslaugas. Socialiniai darbuotojai, dirbdami dienos centruose, taiko ir darbo su grupe metodą, organizuodami įvairias veiklas, kurių metu ugdo jauno žmogaus bendruomeniškumą, kūrybiškumą, atsakomybę, motyvaciją ir savarankiškumą. Socialinis darbas su bendruomene pasireiškia rengiant bendrus renginius, socialiai prasmingas ir savanoriškas veiklas taip įtraukiant jaunimą į bendruomenės gyvenimą.

Socialiniai darbuotojai, dirbdami dienos centruose, kuria ir palaiko efektyvų pagalbos tarpinstitucinį tinklą bei koordinuoja paslaugų teikimą jaunimui ne tik įstaigos viduje, bet ir už jos ribų. Socialiniai darbuotojai, bendradarbiauja su švietimo pagalbos, vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistais, seniūnijų socialiniais darbuotojais, švietimo pagalbos tarnybos psichologais, mokyklos atstovais ir kitais specialistais, pačiais jaunuoliais ir jų šeimos nariais ir bendruomene.

Dienos centruose socialinis darbas yra profesionali veikla, todėl svarbi tampa specialisto kompetencija: žinios susijusios su jaunimo raidos ypatumais, edukacinės, teisinės, socialinio darbo teorinės ir praktinės žinios. Socialiniai darbuotojai akcentavo, kad dirbant su jaunimu labai svarbūs bendravimo, konfliktų sprendimo, bendradarbiavimo ir problemų sprendimo įgūdžiai, taip pat asmeninių, socialinio darbo ir visuomeninių vertybių derinimas teikiant socialines paslaugas jaunimui. Darbas su jaunimu dienos centruose yra dinamiškas ir besikeičiantis, todėl reikalingas nuolatinis socialinio darbuotojo kvalifikacijos kėlimas ir šios profesijos tobulinimas. Socialiniai darbuotojai, dirbantys su jaunimu dienos centruose, turi galimybes kelti kvalifikaciją ir įgyti naujų žinių, tačiau tam reikia ir paties darbuotojo motyvacijos nuolat tobulėti, kelti savo kvalifikaciją.

REKOMENDACIJOS

Socialiniams darbuotojams dirbantiems dienos centruose:

- aktyviai dalyvauti projektinėje veikloje, nuolat tobulinti kvalifikaciją, įgyti žinių, gebėjimų, kad galėtų daugiau dėmesio skirti jaunimo socialinio atsparumo plėtojimui, kad jaunuoliai galėtų ruoštis savarankiškam gyvenimui visuomenėje, būti laisvi nuo neigiamo aplinkos poveikio;
- pasiūlyti įvairesnių laisvalaikio ir užimtumo formų, todėl vaikų dienos centruose dirbantys socialiniai darbuotojai turėtų stiprinti kryptingą jaunimo užimtumą pagal poreikius ir interesus, būtina plėsti savanorystės organizavimą, skatinti žmones aktyviau įsitraukti į savanorius;
- vaikų dienos centrų socialiniam darbuotojams tiksliau stebėti ir fiksuoti jaunuoliams teikiamos pagalbos ir jaunimo socializacijos pokyčius, kad galėtų patys vertinti savo veiklos efektyvumą bei planuoti tolesnius veiksmus, stiprinti jaunimo socializacijos procesus;
- tobulinti socialinio darbo su jaunimu veiklos programas ir taikyti naujoves;
- plėsti tarpinstitucinį tinklą, įtraukiant kuo daugiau specialistų, galinčių padėti jaunimui spręsti jų problemas, ugdant visapusiškus gebėjimus ir įgūdžius, ruošiant jaunimą savarankiškam gyvenimui ir teikiant paslaugas jų šeimos nariams;
- vykdyti švietėjišką ir prevencinę veiklą siekiant padėti jaunimui tapti socialia asmenybe;
- stiprinti bendradarbiavimo ir bendravimo santykius su bendruomene, vykdant savanoriškas ir socialiai atsakingas akcijas, įtraukiant jaunimą ir jo šeimos narius į bendrą veiklą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adomonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B. (2001). Profesinio ugdymo pagrindai. Vilnius.
2. Atkočiūnienė V., Navasaitienė S., Aleksandravičius A. (2012). Jaunimo vertybės, nuostatos, poreikiai ir jų tenkinimo galimybės: Šakių rajono atvejis. Managament theory and studies rural business and infrastructure development. Nr. 3 (32).
3. Bagdonas A. (2001). Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademinis aspektai. STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika. Vilnius: Specialiosios psichologijos laboratorija.
4. Barkauskaitė, M. (2004). Moksleivių dorinis ugdymas popamokinėje veikloje. Pedagogika. T. 72. P. 21-25.
5. Barker R. L. (2003). Tie social work dictionary. 5th Edition. Washington: National association of social workers. P. 493.
6. Biliūtė –Aleknavičienė E. (2004). Jaunimo organizacijos poreikis asmenybės savirealizacijai. Pedagogika. T. 73. P.141-149.
7. Beresnevičienė, D. (2003). Jauno suaugusiojo psichologija. Vilnius: Presvika. P. 46-47.
8. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija. I-II dalys. Klaipėda: S. Jokužo leidykla-spaustuvė.
9. Bitinas B. (2010). Gyvenimas ugdymo verpetuose. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
10. Bubnys R. (2004). Socialinių darbuotojų profesinės karjeros galimybės ir socialinės kompetencijos ypatumai. [Žiūrėta 2015–01–16] Prieiga per internetą http://vddb-dt.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2004~ISSN_1822-1068.N_1.PG_14-20/DS.002.0.01.ARTIC
11. Caton S. (2007). Problems Affecting Young People Today.
12. Europos komisijos baltoji knyga. 2002.
13. Europos tarybos valstybių narių socialiai atskirtų asmenų užimtumo politikos ir patirties tyrimo ataskaita. (2005). Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
14. Europos jaunimo paktas. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2014-05-16]. (http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=LT&f=ST%2017079%202006%20INIT).
15. Europos komisijos bendroji užimtumo ataskaita (2013). Prieiaga per internetą. [žiūrėta 2014-12-16]. (http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/2014/jer2014_lt.pdf).

16. Gailienė D. (2000). Psichologinės krizės // Teisininkams apie stresą. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius.

17. Gailius Ž. (2013). Jaunimo neformaliojo ugdymo samprata ir aktualijos.

18. Galaway B., Compton B. R. (1999). Social work processes. 6th Edition.-Pacific Grove: Brooks / Cole. P. 560.

19. Gedvilienė G. (2008). Ko reikia šiuolaikiniam mokytojui? Aktualus mokytojų kvalifikacijos tobulinimo rinkinys. Vilnius: Alma litera.

20. Gvaldaitė L., Švedaitė B. (2005). Socialinio darbo metodai. Vilnius: SDRC.

21. Gumuliauskienė A., Augienė D. (2002). Karjera šiandien ir rytoj. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.

22. Gudžinskienė V., Norvaišaitė J. (2010). Socialinio darbuotojo kompetencijų sampratų analizė. Vilniaus pedagoginis universitetas. Socialinės komunikacijos institutas.

23. Gruževskis B., Okunevičiūtė-Neverauskienė L. (2005). Jaunimo integracijos į darbo rinką problemos. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas.

24. Gruževskis B., Zaborskaitė R. Martinaitis Ž, Pocius A., Biveinytė S. (2007). Sėkmingos karjeros darbo rinkoje veiksniai. Aktualūs socialinės politikos klausimai. Nr. 4, p. 23-36.

25. Henderson F., Anderson E., Rick S. (2009). Future competency profiling: Validating and redesigning the ICL graduate assessment center. Personnel Review. Nr. 24 (3). In Illeris K. International Perspectives on competence Development. Developing skills and capabilities. London New York: Routledge.

26. Indrašienė V. (2004). Socialinio ugdymo technologijos. Vilnius: VU Socialinės pedagogikos katedra.

27. Ivanauskienė V., Varžinskienė I. (2003). Socialinių darbuotojų kompetencija ir nuolatinis mokymasis // Vytauto Didžiojo universitetas.

28. Ivanauskienė V., Liobikienė N. (2005). Socialinio darbo studentų refleksijos gebėjimų ugdymas teoriniuose kursuose. Socialinis darbas.

29. Ivanauskienė V., Varžinskienė L. (2010). Socialinio darbo etika ir vertybės. Socialinis darbas: profesinė veikla, metodai ir klientai. Sudarytoja: Šinkūnienė J. R. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas.

30. Ivanauskienė V., Malinauskas G., Varžinskienė, L., ir kt. (2012). Neformaliojo suaugusiųjų švietimo sistemoje įgytų kompetencijų vertinimo ir pripažinimo metodika. Kaunas.

31. Jaunimo problematikos tyrimas. Prieiga per Internetą. [žiūrėta 2014-05-16]. (http://www.jrd.lt/uploads/JAUNIMO_PROBLEMATIKOS_TYRIMU_%20REZULTATU_PALYGINAMOJI_ANALIZE_2012.pdf).

32. Johnson L. (2001). Socialinio darbo praktika. Vilnius: Vilniaus universitetas. Specialiosios psichologijos laboratorija.

33. Juodeikaitė A., Pocevičienė R. (2004). Socialinis ugdymas: socialinė teorija ir praktika. Šiauliai: Šiaulių universitetas.

34. Jucevičienė P., Lepaitė D. (2000). Kompetencijos sampratos erdvė // Socialiniai mokslai. Nr. 1(22). P. 44-49.

35. Kardelis K. (2005). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: JUDEX.

36. Komisijos komunikatas, 2020 m. Europa, pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija, KOM (2010), 2020 galutinis, 2010-03-03, Briuselis.

37. Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui, ES jaunimo strategija. Investicijos ir galimybių suteikimas, atnaujintas atvirasis koordinavimo metodas, taikomas sprendžiant jaunimo problemas ir suteikiant jiems daugiau galimybių KOM (2009), 200 galutinis, 2009-04-27, Briuselis.

38. Komisijos komunikatas Tarybai, dėl su jaunimu susijusių Europos politikos krypčių. Europos jaunimo reikalų sprendimas- Europos jaunimo pakto įgyvendinimas ir aktyvus pilietiškumo skatinimas, KOM (2005), 206 galutinis, 2005-05-30, Briuselis.

39. Komisijos kuminikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui, jaunimo visapusiško švietimo, užimtumo ir dalyvavimo visuomenės gyvenime skatinimas, KOM (2007), 498 galutinis, 2007-09-05, Briuselis.

40. Komisijos komunikatas Europos parlamentui, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui, atnaujinta socialinė darbotvarkė: galimybės, prieinamumas ir solidarumas Europoje XXI amžiuje, KOM (2008), 412 galutinis, 2008-07-02, Briuselis.

41. Komisijos komunikatas Tarybai, Europos parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui, ES jaunimo strategija. Investicijos ir galimybių suteikimas. Atnaujintas atvirasis koordinavimo metodas, taikomas sprendžiant jaunimo problemas ir suteikiant jiems daugiau galimybių, KOM (2009), 200. galutinis, 2009-04-27, Briuselis.

42. Komisijos komunikatas Tarybai, Europos parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui, judus jaunimas. KOM (2010), 477, galutinis, 2010-09-15, Briuselis.

43. Kvieskienė G. (2007). Pozityvioji socializacija kaip ugdymo paradigma. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvaga. Socialiniai mokslai, edukologija (07S). Vilnius: VPU.

44. Kuenzi M. (2005). Non-formal education and community development in Senegal. Community Development Journal, 41, (2). P. 210-222.

45. Kučinskas V., Kučinskienė, R. 2000. Socialinis darbas švietimo sistemoje. Klaipėda:

Klaipėdos universiteto leidykla.

46. Labanauskienė J. Vaikų smurtinių traumų mechanizmas ir amžiaus ypatumai: daktaro disertacija / Vilniaus universitetas.-Vilnius, 2010

47. Leliūgienė I. (2003). Socialinio darbo žinynas. Kaunas: Technologija.

48. Lekavičienė R. (2000 a). Socialinės kompetencijos įvertinimo problema // Socialinių humanitarinių mokslų vaidmuo universitetinio ugdymo sistemoje. Mokslinių straipsnių rinkinys. Kaunas: Akademija.

49. Lekavičienė R. (2000b). Skirtingos socialinės kompetencijos studentų savivertė ir psichologinė savijauta mokantis // Ugdymo psichologija. Nr. 3 (2).

50. Lepaitė D., Kliminskas R. (2003). Bendrųjų kompetencijų plėtojimo situacijos tyrimo metodologija ir jos taikymas Panevėžio suaugusiųjų mokymo centro atveju. Socialiniai mokslai, 2 (39). P. 82-91.

51. Lepaitė D. (2001). Kompetencija kaip ugdymo tikslas : pagrindinių skirtumų profesinio vidurinio ir aukštojo mokslo lygmenyse metodologinis pagrindimas // Socialiniai mokslai. Edukologija. Nr. 2 (28). P. 39-41.

52. Lepaitė D. (2003). Kompetenciją plėtojančių studijų programų lygio nustatymo metodologija. Monografija. Kaunas: Technologija.

53. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme „Dėl jaunimo darbuotojo veiklos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios., 2013, Nr. 51-2593.

54. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino „Nacionalinę jaunimo politikos 2011–2019 metų plėtros programą“ // Valstybės žinios., 2010, Nr. 142-7299.

55. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. birželio 11d. įsakymu Nr. A1-234 // Valstybės žinios., 2010, Nr. 70-3476.

56. Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas, 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493 // Valstybės žinios. 2006, Nr. 17-589.

57. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos užimtumo didinimo 2001 -2004 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios., 2001., Nr. 40-1404.

58. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 7, 8 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. IX-1095 // Valstybės žinios., 2002, Nr. 96-4171.

59. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 14 d. nutarimu Nr. 898 „Dėl Jaunimo politikos plėtros savivaldybėse 2007-2009 m. programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios., 2007, Nr. 95-3825.

60. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime „Dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios., 2004, Nr. 30-995.

61. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. kovo 4 d. įsakymas Nr. A1-68 „Dėl pavyzdinio savivaldybės jaunimo reikalų koordinatoriaus pareigybės aprašymo“ //Valstybės žinios., 2008, Nr. 29-1042.

62. 2008-2012 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa // Valstybės žinios., 2009, Nr. 33-1268.

63. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės Lietuvos Lisabonos strategijos 2000-2010 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios., 2008. Nr. 124-4718.

64. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. A1-157 „Dėl Jaunimo politikos savivaldybėse kokybės vertinimo metodikos ir jaunimo politikos savivaldybėse kokybės vertinimo aprašo patvirtinimo // Valstybės žinios., 2008, Nr. 60-2273.

65. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. kovo 4 d. įsakymas Nr. A1-68 „Dėl pavyzdinio savivaldybės jaunimo reikalų koordinatoriaus pareigybės aprašymo“ // Valstybės žinios., 2008, Nr. 29-1042.

66. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas // Valstybės žinios., 2003, Nr. 70-3170.

67. Lietuvos Respublikos valstybinė jaunimo politikos koncepcija // Valstybės žinios., 1996, Nr. 65-1537.

68. Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios., 2003, Nr. 119-5406.

69. Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatymo pataisos // Valstybės žinios., 2005, Nr. 144-5238.

70. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

71. Lietuvos Respublikos jaunimo darbuotojų veiklos aprašas // Valstybės žinios., 2011, Nr. 45-2116.

72. Lietuvos Respublikos jaunimo užimtumo rėmimo įstatymas // Valstybės žinios., 2011, Nr. X-694.

73. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

74. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

75. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

76. Vaiko globos organizavimo nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimu Nr. 405 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 35-1275.

77. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios., 1996, NR. 33-807.

78. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl vaikų ir jaunimo socializacijos programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios., 2004, Nr. Nr. 30-995.

79. Liobikienė N., Šinkūnienė R. (2010). Socialinio darbo klientų ypatumai. Socialinis darbas: profesinė veikla, metodai ir klientai. Sudarytoja: Šinkūnienė J.R. Vilnius, Mykolo Romerio universitetas.

80. Lisabonos strategija. Presidency conclusions, Lisbon European Council, 23 and 24 march 2000.

81. Martinkus B., Neverauskas B., Sakalas A. (2002). Aiškinamasis įmonės vadybos terminų žodynas. Kauno technologijos universitetas. Kaunas: Technologija.

82. Marcinkevičiūtė L., Petrauskienė R. (2007). Socialinių paslaugų teikimo tobulinimo aktualijos kaimiškose seniūnijose. Viešoji politika ir administravimas, Nr. 21. P. 28-37.

83. Morales A., Sheafor B. W. (1998) Social Work. A Profession of Many Faces. Boston, London, Sydney, Toronto, 8 ed.

84. Nacionalinė jaunimo politikos plėtros 2011–2019 metų programa // Valstybės žinios., 2010, Nr. 142-7299.

85. Nacionalinė jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008–2012 m. programa // Valstybės žinios., 2008, Nr. 46-1728.

86. Nacionalinė reformų darbotvarkė 2010. Prieiga per internetą. [žiūrėta 2014-05-16]. (http://www.ukmin.lt/web/lt/2010m-europa).

87. O‘Hagan Kieran. (1997). Social Work Competence. An Historical Perspective // Competence in Social Work Practice. London and Bristol, Pensylvania. P.1-18.

88. Palujanskienė A. (2006). Darbo ir karjeros psichologija. Metodinės rekomendacijos. Kaunas.

89. Paulavičiūtė, A. (2008). Renginių organizavimo ABC. Vilnius.

90. Parsons W. (2001). Viešoji politika. Vilnius: Eugrimas.

91. Павленок П. Д. (2004). Основы социальной работы. Москва: Инфра. P. 395.

92. Sadauskas J., Leliūgienė I. (2010). Socialinio darbuotojo kompetencijos veikti bendruomenėje struktūra. Socialinis darbas, Nr. 9 (2). P. 56-63.

93. Sagatys G. (2006). Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius. P. 213.

94. Sanghi S. (2010). The Handbook of competency mapping. Understanding, Designing and Implementing competency Models in Organizations. Los Angeles London New Delhi Singapore: Response.

95. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl jaunimo darbuotojų veiklos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios., Žin., 2013, Nr. 51-2593.

96. Socialinių darbuotojų rengimo standartas. (2000). Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos švietimo aprūpinimo centras.

97. Spierts M. (2003). Balansavimas ir aktyvinimas. Metodiškai organizuotas sociokultūrinis darbas. VU Specialiosios psichologijos laboratorija. Vilnius.

98. Rajackas V. (2004). Pedagogikos pagrindai. Vilnius. P. 159.

99. Relief C. Nuo skurdo labiausiai kenčia jaunimas (http://www.lemonde.fr/societe/article/2011/11/08/les-jeunes-sont-les-plus-touches-par-la-pauvrete-selon-le-secours-catholique_1600255_3224.html.

100. Rodriguez D., Patel R., Bridht A., Gregory D., Growing M. K. (2002). Developing competency models to promote integrated human resource practices. Human Resource Management. Nr. 41 (3). P. 309-342.

101. Ruškus J., Žvirdauskas D., Stanišauskienė V. (2009). Neformalusis švietimas Lietuvoje. Faktai, interesai, vertinimai. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.

102. Tidikis R. (2003). Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.

103. Thomas G., O‘Hanlon C. (2002). Coordinating servines for included children. Philadelphia: Caroline Roaf.

104. Зайнышева И. Г. (2002). Технология социальной работы: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва: Владос. P. 240.

105. Whitton H. (2007). Developing the „Ethical Competence“ of Public Officialas-a Capacity-Building Aproach. Viešoji politika ir administravimas, Nr. 21, p. 21-49.

106. Zuoza R. (2001). Vaikų ir jaunimo pozityvioji socializacija: norminių aktų analizė. Socialinis ugdymas. Nr. 16 (27).

107. Žemaitytė I. (2006). Socialinis darbas. Nr. 5 (2). Jaunimo nusikalstamumo prevencija: neformaliojo ugdymo aspektas.

108. Žydžiūnaitė V. (2003). Komandinio darbo kompetencijų edukacinė diagnostika ir jų vystymo, rengiant slaugytojus, pagrindimas: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.

109. Тетерский С. В. (2002) Введение в социальную работу: Учебное пособие. Москва: Академический Проект.

110. Vaicekauskienė V. (2007). Socialinių darbuotojų rengimo turinio prielaidos // Socialinis ugdymas. Nr. 4 (15). Vilnius.

111. Vaičiulienė A. (2004). Paauglio psichologija. Vilnius: Presvika. P. 14.

112. Vareikytė I., Bagdonas A. (2003). Socialinių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo sistemos plėtojimo kryptys. Vilnius: Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

113. Vyšniauskienė D., Minkutė R. (2008). Socialinės veiklos profesinė etika. Kaunas: Technologija.

Ilonienė V. Su jaunimu dirbančių socialinių darbuotojų patirtys / Socialinio darbo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. R. Raudeliūnaitė.-Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinių technologijų fakultetas, 2015.-109 p.

SANTRAUKA

Pastebėta, kad socialinio darbo problematika, dienos centruose dirbant su jaunimu, yra aktuali, todėl reikalinga sistemingų tyrimų šioje srityje. Tyrimo tikslas buvo teoriškai ir empiriškai atskleisti socialinio darbuotojo veiklos su jaunimu specifiką. Pasiekti darbo tikslą buvo iškelti trys uždaviniai: pateikti jaunimo, kaip socialinės grupės charakteristiką; atskleisti jaunimo politikos Europos Sąjungoje ir Lietuvoje tendencijas; atskleisti socialinio darbo su jaunimu ypatumus.

Tiriamojoje darbo dalyje, tyrimo tikslui pasiekti ir uždaviniams įgyvendinti pasirinktas kokybinis tyrimo tipas–pusiau struktūruotas interviu metodas, kurio metu gauti duomenys išanalizuoti taikant kokybinę turinio (content) analizę. Interviu atliktas naudojant iš anksto parengtus klausimų blokus, sudarytus iš 4 temų, iš viso klausimynas sudarytas iš 19 klausimų. Informantais pasirinkti 14 socialinių darbuotojų dirbančių su jaunimu dienos centruose. Tyrimas buvo atliktas 2015 metų vasario mėnesį.

Tyrimas atskleidė, kad jaunimas dažniausiai susiduria su šiomis problemomis: sunki ekonominė materialinė šeimos padėtis, sutrikę tarpusavio santykiai šeimoje ir sutrikusi jaunuolio socializacija. Šių problemų kompleksiškumas rodo socialinio darbuotojo pagalbos reikalingumą dirbant su jaunimu dienos centruose, užtikrinant jaunimui neformalųjį ugdymą, ugdant jaunimo įgūdžius ir ruošiant jaunimą savarankiškam gyvenimui.

Tyrimo metu nustatyta, kad socialinio darbuotojo, dirbančio su jaunimu dienos centruose, darbo specifiškumą sudaro šie aspektai: socialinis darbuotojas, remdamasis savo profesine kompetencija, teikia socialines paslaugas, padeda jaunimui įgyti reikalingų gebėjimų, ugdo įgūdžius, padeda integruotis į visuomenę, skatina jaunimo socialinį funkcionavimą, padeda atkurti jaunuolio ir jo šeimos narių tarpusavio santykius, padeda atsakingai bręsti ir tapti pilnaverčiu visuomenės nariu. Socialiniai darbuotojai, dirbantys su jaunimu dienos centruose, stiprina jaunimo socialinius ryšius, organizuoja prasmingą laisvalaikį ir užimtumą, įtraukia jaunimą į socialiai prasmingą veiklą, teikia emocinę paramą, ugdo asmeninius ir socialinius įgūdžius, padeda spręsti socialines problemas. Socialiniai darbuotojai, atlikdami profesinius vaidmenis, atstovauja jaunimo interesams, tarpininkauja tarp jaunimo ir įvairių įstaigų, konsultuoja jaunimą ir jo šeimos narius įvairiais klausimais, ugdo jaunimo asmeninius, socialinius ir savarankiškumo įgūdžius, atlieka atvejo vadybininko vaidmenį ir padeda jaunimui spręsti problemas, analizuoja problemų priežastis,

ieško racionalių problemos sprendimo būdų. Socialinis darbuotojas, dirbantis su jaunimu dienos centruose, ir siekdamas patenkinti visus dienos centrą lankančio jaunimo poreikius, bendradarbiauja su įvairių sričių specialistais, koordinuoja pagalbos jaunimui ir jo šeimos nariams teikimą instituciniame ir tarpinstituciniame lygmenyse.

Šį magistro darbą sudaro: įvadas, du skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros šaltinių sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalba, 1 priedas. Darbo apimtis be priedų 101 puslapis. Magistriniame darbe pateiktos vaizdinės priemonės: 11 lentelių ir 5 paveikslai.

Raktiniai žodžiai: jaunimas, jaunimo problemos, socialinis darbas, socialinio darbuotojo veikla, socialinio darbuotojo patirtys.

Iloniene V. Youth experiences of social workers / The Final Thesis of Master of Social Works. Supervisor Doc. dr. R. Raudeliunaite.-Vilnius: Mykolas Romeris University Social Technologies Faculty, 2013.-101 p.

SUMMARY

It is observed that the problems of social work, day care centers working with youth is relevant and require systematic research in this area. The aim was to theoretically and empirically reveal social work with youth specifics. To achieve the aim was to raise the following three objectives: to provide young people as a social group characteristics; expose youth policy in the European Union and Lithuania trends; reveal social work with youth features.

In the part of the examination to achieve the objectives and implement the selected type of qualitative research-a semi-structured interview method by which to obtain data analyzed using qualitative content (content) analysis. Interview conducted using pre-made cluster consisting of four topics, total questionnaire composed of 19 questions. Informant choose 14 social workers working with young people in day care centers. The survey was conducted in February 2015.

The survey revealed that young people are the most vulnerable to these problems: the difficult economic situation of the family material, disturbed relationship between the family and the young person's socialization problems. The complexity of these problems suggest the need to help the social worker working with young people in day care centers, providing young people with non-formal education, developing their skills and preparing young people for independent living.

Found that a social worker who works with young people in day care centers, the specificity of the work consists of the following elements: a social worker on the basis of their expertise, provide social services to help young people to acquire the necessary skills, develop skills, helps to integrate into society, promotes youth social operation, helping to restore the young man and his family relationships and helps to mature and become responsible contributing members to society. Social workers who work with young people in day care centers, youth strengthens social ties, organizes meaningful leisure time and employment of young people in socially meaningful activities, provide emotional support, develop personal and social skills to help solve social problems. Social workers in the performance of professional roles, represents the interests of young people, youth and mediate between different offices, to advise the youth and his family members on various issues, develops young people's personal, social and independence skills, plays the role of a case manager and help young people to solve problems, analyze the cause of the problem, We are looking for a rational solution to the problem. A social worker who works with young people in day

care centers, and in order to meet all the daily needs of young people attending the center in cooperation with the specialist coordinate assistance to young people and their families providing institutional and inter-institutional levels.

This thesis consists of an introduction, two chapters, conclusions, recommendations, references, abstracts in Lithuanian and English, Appendix 1. Working volume of 101 pages without annexes. Master work of the visual aids: 11 tables and 5 figures.

Keywords: youth, youth, social work, social worker activity, social worker experiences.

PRIEDAI

1 priedas

INTERVIU KLAUSIMYNAS

I. Jaunimo problemos

1. Apibūdinkite jaunimo, su kuriuo dirbate .
2. Su kokiomis problemomis susiduria jaunimas, su kuriuo dirbate?

II. Socialinio darbuotojo veiklos kryptys dirbant su jaunimu

1. Kokios priežastys (veiksniai) sąlygoja socialinio darbo su jaunimu poreikį?
2. Papasakokite, kuo socialinis darbas su jaunimu specifiškas (ypatingas)?
3. Kokios darbo su jaunimu pagrindinės, esminės veiklos?
4. Papasakokite, kokius socialinio darbo metodus taikote dirbdami su jaunimu?
5. Su kokiais sunkumais dažniausiai susiduriate, dirbdami su jaunimu? Kaip juos sprendžiate. Pateikite pavyzdžių.
6. Papasakokite, kokius vaidmenis tenka atlikti dirbant su jaunimu. Plačiau pakomentuokite ir pateikite pavyzdžių.
7. Papasakokite, kokias funkcijas tenka atlikti dirbant su jaunimu. Plačiau pakomentuokite ir pateikite pavyzdžių.
8. Su kuriomis institucijomis bendradarbiaujate dirbdami su jaunimui, kodėl, plačiau pakomentuokite.

III. Socialinio darbuotojo profesinės kompetencijos

1. Apibūdinkite, kokiomis asmenybės savybėmis turi pasižymėti socialinis darbuotojas, dirbantis su jaunimu. Plačiau pakomentuokite, kodėl šios savybės svarbios.
2. Kokių žinių turi turėti socialinis darbuotojas dirbantis su jaunimu?
3. Kokius įgūdžius turi turėti socialinis darbuotojas dirbantis su jaunimu? Kodėl?
4. Kokios vertybės svarbios dirbant su jaunimu? Kodėl?
5. Kas jus skatina kelti kvalifikaciją, įgyti naujų žinių?
6. Kas motyvuoja jus tobulėti, dalyvauti mokymuose?

IV. Demografinė charakteristika.

1. Jūsų išsilavinimas.
2. Jūsų darbo stažas dirbant su jaunimu.
3. Jūsų pareigos.